J.L. Austin

Cum să faci lucruri cu vorbe

STUDII SOCIO-UMANE

PARALELA 45

colecția studii socio-umane

Colecţie coordonată de Mircea Martin

Editor: Călin Vlasie

Redactor: Crenguţa Năpristoc
Tehnoredactor: Carmen Rădulescu
Coperta colecţiei: Andrei Mănescu
Ilustraţia copertei: Valentin Cristescu
Prepress: Viorel Mihart

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
AUSTIN, J.L.
Cum să faci lucruri cu vorbe / J.L. Austin; trad.: Sorana Corneanu ; pref.: Vlad Alexandrescu. - Piteşti : Paralela 45, 2005
ISBN 973-697-255-0

I. Corneanu, Sorana (trad.)
II. Alexandrescu, Vlad (pref.)

13

How to Do Things with Words
J.L. Austin

J.L. Austin

Cum să faci lucruri cu vorbe

Traducere din limba engleză
de Sorana Corneanu
Prefață de Vlad Alexandrescu

J.L. Austin, filosof al limbajului

Concepţia despre vorbire ca act este foarte veche. Pentru a înţelege acest lucru nu este nevoie să ne gîndim la ritualurile magice, ci doar la o tradiţie îndeajuns de documentată din filosofia greacă, ce concepe limbajul ca pe un suport pentru o anumită forţă vitală. În *Sofistul*, Platon defineşte vorbirea (*logos*) drept „curentul care pleacă din suflet şi trece prin gura care îl rosteşte" (263e). Această tradiţie acordă un rol însemnat oralităţii în detrimentul scriiturii, un rol pe care îl putem descoperi de pildă în *Scrisoarea a şaptea* a lui Platon, după care filosofia nu poate fi cu adevărat învăţată decît printr-o comunicare orală. Filosofia nu transmite conţinuturi care ar putea fi desprinse de această învăţătură orală, ci ea constă numai într-o meditaţie dialectică (în dublul sens al acestui cuvînt, de reflecţie dialogică şi nedogmatică) asupra marilor teme ale vieţii morale.

Felul acesta de a gîndi a fost într-un anumit fel curmat de filosofia lui Aristotel, care, punînd un accent deosebit pe paralelismul dintre lingvistic, logic şi ontologic, a îndrumat interpretarea oricărei propoziţii spre valoarea ei de adevăr. O propoziţie este adevărată sau falsă după felul cum *reprezintă* (cu sensul de *zugrăveşte*) o stare de lucruri. Subiectul şi predicatul sunt categorii în acelaşi timp lingvistice şi logice şi, după Aristotel, pot avea un corespondent în lumea reală. Cînd predicarea unei calităţi cu referire la un subiect determinat coincide cu o stare de lucruri, se spune că propoziţia astfel formulată este adevărată. Aristotel a fost promotorul unei teorii despre adevăr ca *adecvare* între cuvinte şi lucruri, sau, mai exact, între propoziţii şi starea de lucruri reprezentată, teorie care a făcut posibil paralelismul între logic, ontologic şi lingvistic ce a rămas dominant practic pînă în epoca noastră.

Această concepţie *descriptivistă* a limbajului, al cărei corelat este o *semantică veritativă* sau *vericondiţională*, a dăinuit în filosofia clasică, chiar dacă se pot găsi în gramaticile clasice (cum ar fi *Gramatica de la*

Port-Royal, 1660) restricții explicite cu privire la aplicarea valorilor de adevăr la unele propoziții.

În cadrul unei poziții filosofice proprii, Immanuel Kant (1724-1804) a contestat pentru prima dată paralelismul dintre limbaj și ființă, afirmînd existența antinomiilor rațiunii. În sistemul kantian există afirmații ce nu sunt nici adevărate, nici false, deoarece domeniul lor de aplicație scapă controlului rațiunii. La începutul ei, filosofia analitică în direcția inaugurată de Gottlob Frege (1848-1925) și Bertrand Russell (1872-1970) a socotit drept o imperfecțiune a limbilor naturale orice propoziție care nu poate fi calificată drept adevărată sau falsă. Filosofii au încercat să inventarieze tipurile de fraze cărora nu le poate fi aplicată această proprietate, considerîndu-le drept „non-sensuri". O primă clasă de propoziții căreia i s-au adus restricții în ce privește valoarea lor de adevăr a fost cea care cuprinde expresii *deictice*, manifestînd astfel fenomenul indexicalității. O astfel de propoziție nu exprimă o „gîndire completă", s-a spus. Valoarea ei de adevăr este dependentă de context, așadar de actul propriei ei enunțări. De asemenea, nu poate fi atribuită o valoare de adevăr propozițiilor interogative, imperative și optative, căci ele nu reprezintă o stare a lumii, ci diferite stări de spirit ale vorbitorului. Pornind de la această distincție dintre conținut cognitiv și conținut emotiv, unii filosofi analitici au formulat ipoteza că enunțurile etice și estetice nu transmit nici ele vreun conținut cognitiv, ci exprimă doar atitudini sau sentimente ale locutorului[1].

Cu toate acestea, la originea teoriei actelor de vorbire, a cărei formulare completă o dă J.L. Austin în seria de conferințe publicată în volumul de față, putem presupune și o problematică specific semiotică cu privire la modalitatea în care semnul trimite la el însuși, ori, mai exact, cu privire la raporturile dintre *enunț* și *enunțare*, dintre *spus* și *spunere*. Distincția dintre ceea ce este reprezentat și ceea ce este arătat a făcut obiectul unei dezbateri interesante la Cambridge, între Bertrand Russell și elevul său, Ludwig Wittgenstein (1889-1951). Punctul ei de plecare era tocmai

---

[1] C.K. Ogden (1899-1952) și I.A. Richards (1893-1979) s-au aplecat în lucrarea lor, *The Meaning of Meaning*, 1923, asupra limbajului poetic. Teoria emotivă a fost aplicată enunțurilor etice de către A.J. Ayer (n. 1910), în *Language, Truth and Logic*, 1936. L. Wittgenstein, în *Conferința despre etică*, rostită între 1929 și 1930 (publicată în *The Philosophical Review*, vol. LXXIV, n° 1, ianuarie 1965, și în traducere românească în revista *Secolul 20*, n° 382-384, 1-3/1997), ilustrează aceeași poziție.

concepţia *descriptivistă* sau *reprezentaţionalistă* a limbajului, pe care cercetătorul francez François Récanati o rezuma astfel: „Esenţa limbajului este de a reprezenta, reprezentarea implică prin definiţie o diferenţă între ceea ce reprezintă şi ceea ce este reprezentat, prin urmare nici un semn nu se poate reprezenta pe sine şi reflexivitatea este exclusă: acesta este, sub o formă foarte simplificată, crezul reprezentaţionalist“[1]. Potrivit acestei concepţii, acelaşi semn nu poate simultan să reprezinte şi să se reprezinte. Russell, pentru a o consolida şi pentru a o pune la adăpost de unele paradoxe logice pe care le suscită, a creat teoria tipurilor, o teorie ce refuză proprietatea reflexivităţii. După Russell, este necesar să distingem îndeajuns de multe nivele de limbaj pentru a exprima faptul că o expresie trimite nu la ea însăşi, ci la un nivel imediat inferior, care este reprezentatul ei şi al cărei reprezentant este. Teoria îşi găseşte aplicaţia atît în cazul numelor, cît şi al propoziţiilor, adică atît în chestiunea referinţei nominale, cît şi în aceea a valorii de enunţare a unui întreg enunţ.

Wittgenstein adoptă o altă atitudine, pentru a salva concepţia reprezentaţionalistă. El susţine (în *Tractatus logico-philosophicus*, 1922) că nu există nici o diferenţă între nivelele limbajului, respingînd astfel soluţia metalingvistică, ci pur şi simplu două moduri diferite de a semnifica, şi anume *a spune* şi *a arăta*. Cînd afirmăm, de pildă, că „Pisica se joacă în iarbă“, spunem acest lucru, adică îl reprezentăm, însă totodată enunţul se arată pe sine ca avînd o anumită formă (aceea de aserţiune, un enunţ de tip subiect-predicat). „Pentru Wittgenstein, ceea ce nu poate fi spus nu se poate spune *simpliciter*, însă poate fi arătat. Limbajul face mai mult decît să reprezinte, el mai şi arată, şi arată tocmai ceea ce nu poate reprezenta: reflexivitatea, izgonită din domeniul reprezentării, este permisă în acela al arătării; reprezentarea se arată, îşi exhibă proprietăţile formale, în acelaşi timp în care reprezintă reprezentatul“[2].

Depăşind, în a doua parte a activităţii sale, după o perioadă dramatică de tăcere şi de căutări personale, această poziţie reprezentaţionalistă, Ludwig Wittgenstein a devenit adevăratul iniţiator al cercetărilor asupra unei teorii a limbajului ca acţiune. În volumul *Philosophische Untersuchungen*, scris între 1949 şi 1950, dar publicat postum în 1953, şi în numeroase manuscrise, el a adîncit noţiunea de întrebuinţare (*Gebrauch*) şi s-a pronunţat împotriva ideii de „limbaj privat“, a existenţei unui limbaj

---

[1] François Récanati, *La transparence et l'énonciation. Pour introduire à la pragmatique*, Paris, Éd. du Seuil, col. „L'ordre philosophique“, 1979, p. 121.

[2] *Ibidem*, p. 126.

propriu fiecărui individ a cărui semnificaţie ar fi dobîndită prin intermediul senzaţiilor pe care acesta le-ar converti ulterior într-un limbaj public.

Problematica limbajului public întîlneşte de asemenea cercetările teoreticianului francez Emile Benveniste (1902-1976), părintele teoriei franceze a enunţării, asupra subiectivităţii în limbaj. Ceea ce este pus în cauză în aceste discuţii este accesul privilegiat pe care un subiect îl are la propria lui interioritate. Se ştie că această chestiune poate fi urmărită în urmă pînă la Descartes (1596-1650), însă ea găseşte la Benveniste un răspuns radical. Într-adevăr, savantul francez reduce subiectivitatea la manifestarea ei înlăuntrul activităţii de enunţare. „Nu este *ego* decît acela care spune *ego*“, afirmă el într-un articol din 1958, identificînd subiectivitatea şi manifestarea ei lingvistică[1]. „În şi prin enunţare se constituie omul ca *subiect*; căci doar limbajul întemeiază în realitate, în realitatea *lui* care este aceea a fiinţei, conceptul de «ego». «Subiectivitatea» despre care tratăm aici este capacitatea locutorului de a se aşeza ca «subiect». Ea se defineşte nu prin sentimentul pe care fiecare îl încearcă de a fi el însuşi (acest sentiment, în măsura în care poate fi descris, nu este decît o imagine), ci ca unitatea psihică ce transcende totalitatea experienţelor trăite pe care le adună şi care asigură permanenţa conştiinţei. Or, noi socotim că această «subiectivitate», fie că o privim în fenomenologie, fie în psihologie, oricum am voi, nu este decît emergenţa în fiinţă a unei proprietăţi fundamentale a limbajului.“ Concepţia lui Benveniste se extinde asupra tuturor categoriilor prin care individul îşi poate structura identitatea. Tot aşa precum persoana nu apare decît prin intermediul activităţii de enunţare, tot astfel singură vorbirea (*parole*) structurează timpul şi spaţiul. Temporalitatea este, în cele din urmă, un produs al vorbirii, care are categorii proprii (cum ar fi acelea de *înainte* şi *după*) şi care este capabilă să creeze mereu de la început un prezent. Spaţiul ia formă cu începere de la locul în care vorbitorul se situează, adverbul „aici“ fiind expresia unui act liber al instaurării originii. Iată aşadar cuprinderea adevărată a teoriei lui Benveniste, care subordonează categoriile filosofice şi logice categoriilor limbii.

---

[1] „De la subjectivité dans le langage“, *Journal de Psychologie*, iulie-septembrie 1958, reluat în *Problèmes de linguistique générale*, I, Paris, Éd. Gallimard, 1966, pp. 258-266, în traducere românească, *Probleme de lingvistică generală*, trad. L.M. Dumitru, Editura Teora, Bucureşti, 2 vol., 2000.

Analizînd expresiile ce semnifică durerea[1], Wittgenstein descoperă că diversele enunţuri cu ajutorul cărora un subiect exprimă această durere nu au nimic particular faţă de enunţurile ce exprimă realitatea exterioară; cu alte cuvinte, pentru a exprima senzaţii legate fie de stările mentale, fie de stările lumii exterioare, subiectul trebuie să facă apel la un limbaj ale cărui criterii de înţelegere sunt esenţialmente publice. Individul se găseşte încă din copilărie la răscrucea unor limbaje publice, iar el învaţă să vorbească în cadrul acestor schimburi de cuvinte. Limbajul este public într-un mod constitutiv şi doar exerciţiul de a comunica după reguli comune produce una din formele limbajului. În schimb, în momentul în care vorbeşte, individul se află înlăuntrul unui „joc de limbaj" (*Sprachspiel*) determinat: discursul său este caracterizat de o situaţie specifică, răspunde unui impuls exterior, urmăreşte o finalitate anume, se conformează unor practici obişnuite mediului în care este rostit. Este neîndoielnic că argumentaţia din *Philosophische Untersuchungen* caută să obţină recunoaştere pentru diversitatea uimitoare a expresiilor lingvistice din societatea omenească. Însă Wittgenstein ţine de asemenea să arate că limbajul este, la urma-urmei, o formă a comportamentului fiecăruia dintre noi, că acest comportament este normat de reguli şi că, în funcţie de situaţia în care ne găsim, jucăm un anumit joc de limbaj, ale cărui sens şi semnificaţie provin din diferitele forme de viaţă (*Lebensformen*) ce sunt în vigoare în societatea noastră. Fiecare expresie lingvistică îşi extrage sensul din locul determinat pe care îl ocupă înlăuntrul unui joc de limbaj guvernat de o formă de viaţă dată, iar Wittgenstein consideră că numărul de forme de viaţă şi acela al jocurilor de limbaj este nedeterminat.

Primul filosof care a creat o teorie sistematică a actelor de vorbire a fost John Langshaw Austin[2]. S-a născut la 28 martie 1911, în Lancaster. După studii de filologie clasică la Balliol College din Oxford, în urma cărora a ajuns să traducă din Aristotel, J.L. Austin a devenit „fellow" la All Souls College (în 1933), apoi „tutor" de filosofie la Magdalen College (în 1935). În tot timpul celui de-al Doilea Război Mondial a slujit în serviciile secrete britanice (MI6), iar devotamentul lui i-a adus mai multe decoraţii engleze, americane şi franceze. În 1952 a fost numit profesor de filosofie

---

[1] *Philosophische Untersuchungen*, § 243-263.

[2] Cercetările germanului Karl Bühler (1879-1963) din volumul *Sprachtheorie*, 1933, şi ale britanicului Alan Gardiner (1879-1963) din *The Theory of Speech and Language*, 1932, prefigurează în multe privinţe teoria lui Austin.

morală la Oxford, unde a predat pînă în 1960, cînd a murit (la 8 februarie). Foarte apreciat ca profesor şi ca gînditor liber, el a publicat extrem de puţin din scrierile sale filosofice în timpul scurtei sale cariere. Foştii studenţi i-au cules studiile şi prelegerile şi le-au publicat postum în volumele *Philosophical Papers* (1961) şi *Sense and Sensibilia* (1962). *How to Do Things with Words* (1962) sunt transcrierile conferinţelor pe care J.L. Austin le-a ţinut la Harvard, în 1955, şi la Berkeley, în 1958, adunate într-un volum îngrijit de J.O. Urmson, căruia, la ediţia a doua, i s-a asociat şi Marina Sbisà, şi reprezintă doar un stadiu al reflecţiei sale despre actele de vorbire. Despre ideile ce stau la baza acestor expuneri, Austin scria într-o notiţă: „Au prins contur în 1939. Am prezentat cîte ceva într-un articol despre «Other Minds», publicat în *Proceedings of the Aristotelian Society*, volumul suplimentar XX (1946), p. 173 şi urm., şi am dezvăluit ceva mai mult din acest aisberg curînd după aceea, în cadrul întîlnirilor cîtorva societăţi...“[1]. Austin a folosit aceeaşi materie în cursurile de la Oxford din anii 1952-1954, într-o conferinţă radiofonică BBC, precum şi într-o conferinţă rostită şi înregistrată la Gothenberg în octombrie 1959.

Profesorul de la Oxford, aflat în căutarea unui fel nou de a da seamă despre limbile naturale, a respins concepţia reprezentaţionalistă, prezentată mai sus, în favoarea unei concepţii despre limbaj ca acţiune. Limbajul este înainte de toate acţiune, în sensul în care vorbitorul ţinteşte prin orice enunţ pe care îl rosteşte să obţină o schimbare în lume şi / sau în conştiinţa ascultătorului său.

Reflecţia lui Austin despre actele de vorbire comportă două etape, care, chiar dacă nu sunt cronologic distincte, ilustrează un itinerariu metodologic exemplar. Într-o primă serie de ipoteze, Austin a conferit un rol special concepţiei despre limbaj ca acţiune, introducînd noţiunea de *enunţ performativ*, în opoziţie cu *enunţurile constative*, considerate a reprezenta stări de lucruri. Din această etapă datează şi textul unei conferinţe celebre, ţinute de Austin în Franţa, la abaţia de la Royaumont, unde s-a desfăşurat, pentru prima dată pe continent, un colocviu consacrat filosofiei analitice[2].

[1] J.O. Urmson, în prefaţa la ediţia englezească a volumului.

[2] *Performatif-Constatif*, conferinţă rostită la Royaumont în 1956, publicată în *La Philosophie analytique*, Cahiers de Royaumont, Philosophie n° IV, Paris, Éd. Minuit, 1962, pp. 270-281.

Cu ajutorul noţiunii de *performativ*, Austin îşi propune să dea seamă de o întreagă categorie de enunţuri care cu greu pot fi calificate drept adevărate sau false şi pe care locutorii le rostesc cu scopul de a executa acţiuni. Examinînd aceste tipuri de enunţuri (exemplele sunt luate din desfăşurarea unor ceremonii, cum ar fi botezul unui vapor, testamentul sau căsătoria), Austin observă că ele nu descriu nici un eveniment anterior rostirii lor, ci, dimpotrivă, că instituie o nouă realitate în lume. A evalua aceste enunţuri nu înseamnă astfel a spune dacă sunt adevărate sau false, ci dacă sunt *reuşite* sau *nereuşite*, adică dacă a existat o procedură recunoscută de participanţi şi dotată prin convenţie cu un anumit efect, cuprinzînd rostirea unor cuvinte anume de către persoane anume în împrejurări anume, dacă persoanele implicate au fost cele care trebuiau să fie, dacă împrejurările au fost adecvate, dacă procedura a fost îndeplinită de către toţi participanţii şi pînă la capăt (adică dacă scopul urmărit atunci cînd au fost pronunţate enunţurile a fost sau nu îndeplinit). Ceea ce defineşte prin urmare un enunţ performativ este faptul că vorbitorul enunţului respectiv, prin însăşi enunţarea acestuia, îndeplineşte un act. Austin remarcă de asemenea că orice performativ poate fi redus la un enunţ comportînd un verb la persoana întîi a indicativului prezent, diateza activă. După forma enunţurilor, există aşadar performative *explicite* (care răspund la această definiţie morfo-sintactică) şi performative *implicite* (care pot fi aduse la această formă).

Reflectînd mai pe îndelete asupra performativelor, se poate formula astfel observaţia că orice contestaţie cu privire la valoarea unui performativ nu priveşte adevărul enunţului, ci împrejurările în care a fost rostit. Austin arată că întrebuinţarea lor este supusă unor proceduri specifice, pe care îşi propune să le lumineze.

El ajunge astfel să descopere (iar aceasta este deja o critică a propriei sale descoperiri) că exemplele folosite pentru a ilustra performativele au toate în comun faptul că funcţionează după instituţii secundare faţă de limbaj. Enunţurile constative (cum ar fi, de pildă, „Pisica aleargă“) nu presupun nici o altă instituţie faţă de limbajul însuşi (în măsura în care, desigur, cititorul nu socoteşte că pisica este o instituţie în sine!). În schimb, utilizarea formulelor performative este legată de practici sociale pe care oamenii le realizează tradiţional. Aşa, de pildă, enunţul: „Las moştenire fiului meu barca cu pînze“ poate fi cu greu înţeles într-o societate care nu cunoaşte testamentul ca mod convenţional de transmitere a bunurilor de la o generaţie la alta. Pe de altă parte, se pot imagina şi alte acţiuni, non-lingvistice, care pot avea acelaşi efect precum rostirea unor

enunţuri performative. Astfel, se pune întrebarea dacă descoperirea performativelor, care se sprijină pe instituţii extralingvistice, nu este relevantă mai degrabă pentru funcţionarea acestor instituţii decît pentru aceea a limbajului. Descoperirea lui Austin nu este oare un simplu efect de perspectivă al acestor instituţii asupra limbajului? Pune ea oare efectiv în chestiune funcţionarea acestuia şi, ca atare, face ea posibilă o nouă concepţie asupra limbajului, sau s-ar cuveni mai degrabă să o lăsăm la o parte, ca pe un fenomen marginal?

În loc de a-i mina teoria, această reflecţie critică i-a oferit lui Austin prilejul de a-şi radicaliza demersul teoretic. Într-adevăr, departe de a reduce funcţionarea enunţurilor performative la instituţiile extralingvistice care făcuseră posibilă punerea lor în evidenţă, filosoful britanic a formulat o a doua serie de ipoteze, prin care a făcut din enunţurile constative din prima etapă a teoriei o subclasă a actelor îndeplinite cu ajutorul cuvintelor. Pentru a da seamă despre ceea ce fac vorbitorii spunînd pur şi simplu ceva ori *în* spunerea a ceva (*in saying something*), Austin a făurit conceptul general de *act ilocutoriu*. Astfel, spunînd: „Te sfătuiesc să nu pierzi şedinţa de mîine", vorbitorul îndeplineşte actul ilocutoriu de a da un sfat. Utilizînd criterii care rămîn destul de nelămurite, Austin a deosebit (în conferinţa a douăsprezecea) mai multe tipuri de acte ilocutorii. Afirmaţia, care adună laolaltă enunţurile constative din prima etapă, este unul dintre aceste tipuri. Ea este însă înţeleasă acum ca act şi este supusă aceloraşi criterii de evaluare folosite pentru celelalte acte (reuşite sau nu), deoarece criteriile tradiţionale ale constativelor, care erau adevărul şi falsitatea, nu pot fi menţinute, fiind simple abstracţiuni; astfel, Austin va vorbi de justeţea, pertinenţa etc. a unei afirmaţii. Din această perspectivă, este important de stabilit de pe ce poziţie produce vorbitorul o afirmaţie, ce ştie despre faptele la care se referă, ce atitudine are faţă de ele, ce intenţie are şi ce scopuri urmăreşte în situaţia de comunicare. Afirmaţia, departe aşadar de a fi un enunţ care descrie faptele, reprezintă deja o instrumentalizare a unei anumite reprezentări a acestora, subordonată unor scopuri ale vorbitorului în situaţia totală de comunicare.

Însă ideea fundamentală a lui Austin, atunci cînd propune termenul nou de *act ilocutoriu*, este că există un aspect convenţional inerent acestuia, în sensul în care interlocutorul meu recunoaşte *forţa* actului ilocutoriu pe care îl îndeplinesc atunci cînd rostesc un enunţ după convenţiile lingvistice sau non-lingvistice care, în contextul dat, îi indică acea forţă.

De actul ilocutoriu, Austin deosebeşte actul *locutoriu*, pe care îl defineşte ca fiind actul *de* a spune ceva, făcînd abstracţie de ceea ce vorbitorul face spunînd acel ceva. Actul locutoriu solicită limba într-un mod specific. Acest mod ar putea fi caracterizat, după Austin, din trei puncte de vedere diferite. Actul *fonetic* este actul prin care vorbitorul combină anumite sunete[1] aparţinînd inventarului fonematic al limbii în care vorbeşte. Actul *fatic* este actul prin care vorbitorul utilizează cuvinte aparţinînd vocabularului unei limbi (tocmai în măsura în care ele îi aparţin), conformîndu-se gramaticii acesteia (tocmai în măsura în care i se conformează). În sfîrşit, actul *retic* este actul prin care vorbitorul utilizează cuvinte cu un sens şi o referinţă specifice. Este limpede că, formulînd aceste trei tipuri de acte, Austin a avut în vedere atît aspectul *intenţional* (rostesc [a] în *arbore* fiindcă vreau să o fac), cît şi aspectul lor *convenţional* (rostesc [a] în *arbore* fiindcă ştiu că în [a]-ul meu interlocutorul va recunoaşte [a]-ul din cuvîntul românesc *arbore*), însă nu le-a teoretizat. Această problematică nu a apărut explicit decît o dată cu cercetările unui alt profesor şi teoretician al limbajului de la Oxford, H.P. Grice (1913-1988), cu privire la semnificaţia non-naturală[2]. Grice a caracterizat pentru prima oară transmiterea sensului lingvistic drept un proces intenţional, spre deosebire de ceea ce el numeşte semnificaţie *naturală*. Sensul lingvistic, care comportă o semnificaţie *non-naturală*, se sprijină pe articularea obligatorie dintre intenţia de a comunica ceva cu ajutorul unui enunţ anume şi recunoaşterea de către auditor a acestei intenţii în enunţul produs. Cu alte cuvinte, Grice propune, într-o formă foarte simplă, o teorie a sensului lingvistic ca articulare a aspectului intenţional cu cel convenţional al enunţurilor, negociată în actul însuşi de comunicare între un vorbitor şi un auditor.

De actul locutoriu şi de cel ilocutoriu, Austin distinge în sfîrşit actul *perlocutoriu*, pe care îl defineşte ca fiind ceea ce vorbitorul face *prin* faptul de a spune ceva [*by saying something*]. Actul perlocutoriu nu este nici ceea ce vorbitorul spune, nici ceea ce face pur şi simplu spunînd ceva, altfel spus, nu este nici o relaţie convenţională între enunţul rostit şi efectul perlocutoriu obţinut. Putem formula acelaşi lucru spunînd că locutorul îndeplineşte un act perlocutoriu prin spunerea a ceva dacă efectul obţinut

---

[1] La urma-urmei, le-am putea numi chiar *foneme*, pentru a pune în evidenţă latura convenţională a sunetelor utilizate atunci cînd vorbim într-o limbă dată.

[2] „Meaning", *The Philosophical Review*, LXVI, 1957.

nu este în nici un fel înscris în enunţ (nici explicit, nici implicit). Prin faptul de a spune cuiva: „Te implor să mă ajuţi“ pot produce un efect de spaimă. În măsura în care această spaimă nu este în nici un fel prevăzută convenţional în enunţul meu, am îndeplinit un act perlocutoriu.

Descoperirea performativelor, comunicată de către Austin la Colocviul de la Royaumont în 1956, ale cărui acte au fost publicate în 1962, aşadar după moartea filosofului de la Oxford, a suscitat o reacţie interesantă din partea lui Emile Benveniste. Acesta a recenzat[1] articolul lui Austin, regîndind noţiunea de performativ în raport cu propriile sale studii despre exprimarea subiectivităţii în limbaj. Benveniste accepta să recunoască existenţa performativelor acolo unde, potrivit concepţiei sale despre enunţare, socotea că se manifestă fenomenul auto-referinţei vorbirii, şi anume în mărcile enunţării. Un enunţ este performativ, afirmă Benveniste, atunci cînd denumeşte actul pe care îl îndeplineşte. La o asemenea trasare însă a limitelor performativităţii, domeniul ilocutoriului rămîne destul de restrîns, excluzînd realizările non-explicite.

Teoria actelor ilocutorii a lui Austin a deschis un cîmp de cercetare nou şi a permis elaborarea unei teorii cunoscute sub numele de teoria actelor de vorbire (*speech acts*), sau a actelor de limbaj, cum mai sunt ele cunoscute, pe filieră franceză (*actes de langage*). P.F. Strawson (n. 1919), aplecîndu-se asupra textului conferinţelor lui Austin publicate de Urmson, a examinat caracterul convenţional al actului de vorbire[2]. Acesta rezida pentru Austin în posibilitatea de a explicita actul printr-o formulă performativă. Am văzut că acest caracter distinge în clasificarea lui Austin între actul ilocutoriu şi actul perlocutoriu. Însă Strawson îşi propune să meargă mai departe şi recurge la definiţia semnificaţiei non-naturale dată de Grice în articolul său, „Meaning“, din 1957. Potrivit lui Grice, aşa cum este reconstruit de Strawson, un vorbitor L vrea să spună ceva printr-un enunţ x atunci cînd are trei intenţii:

i_1: să provoace, prin enunţarea lui x, un anumit răspuns r (o credinţă p) din partea ascultătorului său A;

i_2: ca A să recunoască intenţia i_1 a lui L;

i_3: ca recunoaşterea de către A a intenţiei i_1 a lui L să fie cel puţin în parte motivul pentru care A produce răspunsul r (de a crede că p).

---

[1] „La philosophie analytique et le langage“, *Les Études philosophiques*, 1, ianuarie-martie 1963, reluat în *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Éd. Gallimard, vol. 1, pp. 267-276.

[2] „Intention and Convention in Speech Acts“, *The Philosophical Review*, LXXIII, 1964.

Strawson propune adăugarea unei intenţii suplimentare, pentru ca intenţia de a comunica a vorbitorului să fie efectiv descrisă. Acesta din urmă n-ar avea numai intenţia i_2 ca A să recunoască intenţia lui L de a-l aduce să creadă că *p*, dar şi intenţia i_4 ca A să recunoască intenţia i_2 a lui L.

O dată specificate diferitele nivele ale intenţiei de comunicare, va putea fi înţeles aspectul convenţional al actului ilocutoriu drept ceea ce garantează recunoaşterea acestei intenţii. Strawson descrie realizarea caracterului convenţional proiectîndu-l într-un evantai ce merge de la expresia implicită a ilocutoriului pînă la actele rituale implicînd instituţii extralingvistice, în care utilizarea formulelor este obligatorie. În acest articol important, Strawson izbuteşte să articuleze mai strîns decît o făcuseră Austin şi Grice cele două aspecte fundamentale ale pragmaticii: cel convenţional, care fusese pus în evidenţă de Austin cu ajutorul enunţurilor performative, şi cel intenţional, pentru care Grice propusese o analiză deosebit de elegantă.

Notorietatea teoriei actelor de vorbire, mai ales în Statele Unite, se datorează unui filosof american, elev la Oxford al lui J.L. Austin, H.P. Grice şi P.F. Strawson între anii 1952 şi 1959, şi apoi profesor la Berkeley: John Searle (n. 1932). Searle a sistematizat elementele teoretice adunate de Austin, făurind însă o teorie a limbajului care doreşte să împace cele două laturi concurente: aspectul veritativ şi cel acţionalist[1]. Pornind de la ideea că unitatea comunicării nu este ocurenţa cuvîntului sau a propoziţiei, ci producerea acestei ocurenţe în cadrul unui act de vorbire, Searle înţelege actul ilocutoriu ca o funcţie ce aplică o forţă ilocutorie unui conţinut propoziţional: F (p). Această structură se reflectă în structura semantică a performativului explicit, unde în mod firesc se poate distinge între o marcă a conţinutului propoziţional şi una a forţei ilocutorii.

Actul ilocutoriu este supus unei logici a acţiunii (este îndeplinit de un subiect raţional, avînd o intenţie ilocutorie, urmărind un anume scop), însă el comportă un conţinut propoziţional, care, ca atare, este supus valorilor de adevăr. Acest conţinut propoziţional, sau propoziţie, este rezultatul actului propoziţional, constînd în aceea că vorbitorul face o referinţă şi o predicaţie.

Potrivit lui John Searle, a vorbi o limbă înseamnă a adopta o formă specifică de comportament guvernată de anumite reguli. Actele ilocutorii sunt supuse unor reguli constitutive (de acelaşi tip cu regulile ce guvernează jocurile). A vorbi o limbă particulară revine astfel la a utiliza

[1] În volumul *Speech Acts*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969.

convențiile specifice acestei limbi, care satisfac regulile constitutive actelor ilocutorii îndeplinite. Astfel, teoria actelor de vorbire a lui Searle face posibilă o dublă abordare: mai întîi, o *perspectivă filosofică*, înlăuntrul căreia miza este de a determina care sunt regulile constitutive ce îngăduie realizarea unui act ilocutoriu, şi, totodată, o *perspectivă lingvistică*, ce se întreabă asupra regulilor semantice care guvernează utilizarea mărcilor de forţă ilocutorie. Trebuie spus că toate aceste elemente ale sintezei lui Searle se găseau deja în notiţele lui Austin, care însă dorea să construiască cu precădere o teorie acţionalistă a limbajului, cu un pronunţat caracter ascriptivist. Din acest punct de vedere, perspectiva lui Searle apare ca un compromis între vederile lui Austin şi teoria limbajului de sorginte aristotelică.

Searle a integrat în sinteza sa cercetările lui Grice. El a redefinit semnificaţia non-naturală, făcînd să intervină în ea regulile constitutive ale actelor ilocutorii. Astfel, potrivit lui Searle, înţelegerea unui act de vorbire trece prin recunoaşterea de către ascultător a efectului (sau scopului) ilocutoriu urmărit de vorbitor. Acest efect fiind precodat de invarianţii pragmatici, este de ajuns ca ascultătorul să recunoască faptul că regulile constitutive ale unui act ilocutoriu sunt reunite, pentru a deduce de aici sensul vizat de vorbitor. În acest fel, releul articulării dintre intenţional şi convenţional nu mai este enunţul însuşi, ci, dincolo de enunţ, regulile constitutive care îl guvernează. Searle ajunge astfel să considere că sensul se comunică după efecte ilocutorii şi nu perlocutorii, în sensul în care ceea ce desparte aceste două categorii era deja pentru Austin, aşa cum am văzut, prezenţa sau absenţa aspectului convenţional. Or, acest aspect convenţional nu este ancorat numai în expresia literală a enunţului, ci în regulile înseşi ce fac posibilă înţelegerea enunţului ca act ilocutoriu.

Într-un articol ulterior, Searle a propus şi o taxinomie a actelor de vorbire, care să înlocuiască clasificarea pe care o propunea Austin în *How to Do Things with Words*. Sprijinindu-se pe trei criterii, calificate drept principale, şi pe nouă criterii suplimentare, această nouă taxinomie cuprinde cinci clase, printre care *actele declarative* sau *institutive*, în care se regăsesc exemplele pe care le dăduse Austin pentru a ilustra enuţurile performative din prima etapă a teoriei sale şi care se bazau pe instituţii extralingvistice. În afară de o delimitare mai limpede a criteriilor folosite, taxinomia lui Searle are avantajul de a face posibilă o descriere a structurii sintactice profunde a enuţurilor corespunzătoare şi îngăduie explicit concluzia că numărul de utilizări fundamentale ale limbii este limitat.

Filosoful american se împotriveşte astfel lui Wittgenstein, cel din ultima perioadă, care socotea că există un număr nedeterminat de jocuri de limbaj. Această concluzie, asociată cercetărilor lui H.P. Grice despre semnificaţia non-naturală şi celor ale lui P.F. Strawson despre raportul dintre intenţie şi convenţie în actul de vorbire, face posibilă nu doar o filosofie a limbajului, ci şi o semantică, al cărei fundament să fie o teorie a acţiunii. Aceasta are drept misiune de a descrie realizările lingvistice posibile ale diferitelor clase de acte, despre care teoria lui Searle lasă să se înţeleagă că sunt invarianţi pragmatici universali.

Apariţia cărţii lui J.L. Austin în limba română se înscrie în linia interesului tot mai pronunţat pentru modulele şi cursurile de pragmatică de la Facultăţile de Litere şi cele de Filosofie din universităţile româneşti, care au înflorit în programele academice după 1990. Deocamdată încă parte a unor cursuri mai vaste de lingvistică ori de filosofie analitică, ele vor căpăta în scurtă vreme un loc de sine stătător în programele de studii. Aflată la răscrucea dintre filosofia limbajului, lingvistica generală, noile teorii ale comunicării, dar şi analiza de discurs şi teoria conversaţiei, pragmatica lansează, de asemenea, provocări epistemologice interesante, printre care multiple abordări interdisciplinare, în care sociologia, psihologia sau logica pot fi componente esenţiale. Studenţii şi cercetătorii vor găsi deopotrivă un îndemn nou în lectura prelegerilor lui Austin, care, cu o remarcabilă prospeţime a gîndirii, cu fineţe şi humor, explorează potecile neumblate ale „jocurilor de limbaj".

Vlad Alexandrescu

Prefaţă la ediţia a doua

Dr. Sbisà a parcurs toate notiţele lui Austin referitoare la aceste prelegeri, le-a comparat cu textul primei ediţii şi a reţinut toate locurile în care i-a părut că se pot face îmbunătăţiri. Editorii au examinat împreună pasajele respective şi, drept urmare, au corectat şi adăugit textul deja tipărit, în cîteva locuri. Credinţa lor este că această nouă versiune este mai limpede, mai completă şi, în acelaşi timp, mai fidelă formulărilor lui Austin din propriile lui fişe. Editorii au adăugat în apendix transcrierea literală a unui număr de completări făcute de Austin pe marginea sau între rîndurile notiţelor sale, completări al căror sens nu era destul de clar pentru a fi incorporate în text, dar care îl pot interesa şi ajuta pe cititor.

Marina Sbisà
J.O. Urmson

Notă la ediţia din 1980

Pentru această nouă ediţie, P.H. Nidditch a alcătuit un index complet nou. De asemenea, a dat titluri prelegerilor – aşa cum Austin însuşi a procedat pentru editarea prelegerilor lui H.W.B. Joseph despre filosofia lui Leibniz (Oxford, 1949). S-a profitat de ocazie pentru a fi introduse şi cîteva mici corecturi.

Prefaţă la prima ediţie

Volumul de faţă include *Prelegerile William James* susţinute de Austin la Universitatea Harvard în 1955. Într-o scurtă notă, Austin preciza că baza teoretică a acestor prelegeri „a prins contur în 1939. Am prezentat cîte ceva într-un articol despre „Alte minţi“ [„Other Minds“], publicat în *Proceedings of the Aristotelian Society*, Volumul Suplimentar XX (1946), paginile 173 şi urm., şi am dezvăluit ceva mai mult din acest aisberg curînd după aceea, în cadrul întîlnirilor cîtorva societăţi...“ În perioada 1952-1954, Austin a ţinut prelegeri anuale la Oxford sub titlul „Cuvinte şi fapte“ [„Words and Deeds“], pe baza unor notiţe revizuite parţial în fiecare an – fiecare dintre aceste seturi de notiţe acoperă aproximativ aceeaşi arie ca *Prelegerile William James*. Pentru acestea din urmă, Austin a pregătit un nou set de notiţe, deşi pe alocuri a făcut uz de fişe mai vechi. Acestea rămîn cele mai recente notiţe făcute de Austin în legătură cu subiectele respective, deşi în cursul prelegerilor ulterioare cu tema „Cuvinte şi fapte“ ţinute la Oxford pe baza aceloraşi notiţe a mai introdus mici corecţii şi cîteva completări marginale.

Materia acestor prelegeri este reprodusă aici cît mai fidel cu putinţă, cu minimum de intervenţie editorială. Dacă Austin însuşi le-ar fi publicat, cu siguranţă că le-ar fi adus la o formă mai potrivită tipăririi; e cert, de pildă, că ar fi redus recapitulările prelegerilor anterioare, care apar la începutul celei de-a doua şi al următoarelor. E la fel de sigur că, aşa cum este firesc, Austin a dezvoltat textul notiţelor în cursul prelegerilor orale. Însă majoritatea cititorilor vor prefera să aibă o aproximare cît mai fidelă a ceea ce se ştie că Austin a notat în scris şi nu a ceea ce ne-am putea imagina că ar fi fost varianta propusă de el pentru tipar sau a ceea ce ne-am închipui că a spus el în timpul prelegerilor. Vor fi acceptate, prin urmare, ca preţ necesar al fidelităţii, micile imperfecţiuni de formă şi stil, precum şi inconsecvenţele de vocabular.

Însă aceste prelegeri, în forma lor tipărită, nu reproduc întocmai notiţele scrise ale lui Austin. Motivul este că, dacă în marea lor majoritate şi

mai ales în prima parte a fiecărei prelegeri, notițele sînt complete și scrise în fraze întregi, omițînd doar pe alocuri cîte o particulă ori un articol, deseori se întîmplă ca spre sfîrșitul prelegerilor notițele să devină mult mai fragmentare, iar completările marginale sînt foarte des abreviate. În aceste locuri, notițele au fost interpretate și completate cu ajutorul fragmentelor respective din notițele anilor 1952-1954. Rezultatul a putut fi astfel comparat cu notițele luate atît în America, cît și în Anglia de către cei ce i-au audiat cursurile, cu prelegerea B.B.C. cu tema *Enunțuri performative* și cu înregistrarea unei prelegeri intitulate *Performative*, susținută la Gothenberg în octombrie 1959. Indicații mai extinse referitoare la aceste adăugiri se găsesc în apendixul final. Dată fiind necesitatea interpretării, nu excludem posibilitatea ca în text să se fi strecurat cîte o propoziție pe care Austin ar fi repudiat-o; însă este extrem de puțin probabil ca varianta pentru tipar să distorsioneze în vreun fel liniile principale ale gîndului lui Austin.

Editorul ține să mulțumească tuturor acelora care și-au oferit ajutorul împrumutîndu-i notițele de curs și este recunoscător pentru darul înregistrării. El este cu deosebire îndatorat d-lui G.J. Warnock, care a parcurs cu mare minuție întregul text și l-a salvat astfel pe editor de un mare număr de greșeli; drept urmare a acestui efort, cititorul are acum în față un text mult îmbunătățit.

J.O. Urmson

Nota traducătorului

Traducerea anumitor termeni folosiţi de Austin a ridicat, evident, problema unor alegeri nu tocmai uşoare. În unele cazuri, am avut de ales între variante care păreau să reclame ambele întîietatea. Astfel, pentru *speech acts*, erau deja în uz şi „acte de limbaj" şi „acte de vorbire"; l-am ales pe cel din urmă, fiind o redare mai exactă a interesului lui Austin pentru comunicarea verbală. Pentru *illocutionary*, dicţionarele de specialitate admit şi „ilocuţionar" şi „ilocutoriu", amîndouă pertinente etimologic; al doilea însă mi s-a părut mai apropiat limbii române şi, poate, ceva mai elegant. Pentru *meaning*, care de multe ori acceptă varianta românească „sens", dar în textul lui Austin desemnează „sensul şi referinţa" luate împreună, am avut de ales între un termen mai comun („înţeles") şi unul mai tehnic („semnificaţie"): felul în care foloseşte Austin cuvîntul pare să stea la graniţa dintre o întrebuinţare *common sense* şi una specializată; l-am preferat pe ultimul, dat fiind că el este deja larg întrebuinţat în textele de teoria limbii.

Cea mai grea încercare a fost însă aceea de a găsi soluţii pentru sintagmele *in saying* şi *by saying*. Am crezut că este important să păstrez particulele „în" şi „prin", ele fiind definitorii pentru termenii care desemnează actele ilocutoriu (in-locuţie) şi perlocutoriu (per-locuţie). Am renunţat la posibile variante mai elaborate şi am ales „în spunerea" şi „prin spunerea" (cu variante cerute de context, precum „în / prin spunerea a ceva", „în / prin spunerea cuvintelor / enunţului că"). Evident că limba română nu poate acomoda decît cu greu astfel de construcţii, dar este poate un avantaj că stranietatea lor îl va invita pe cititor să recunoască de fiecare dată cînd ele apar sensul special în care Austin le foloseşte.

Aş vrea să mulţumesc doamnei Alexandra Cornilescu şi domnului Vlad Alexandrescu pentru sugestiile de traducere pe care cu bunăvoinţă mi le-au oferit. Dacă una sau alta dintre soluţiile finale vor nemulţumi, de criticat va fi, desigur, cea care le-a pus pe hîrtie şi nimeni altcineva.

I. Performative şi constative

Lucrurile despre care voi vorbi aici nu sînt nici dificile, nici controversate; aş spune doar că sînt adevărate, cel puţin în parte. Voi discuta un fenomen foarte răspîndit şi evident, care nu se poate să fi trecut neobservat, cel puţin pe alocuri. Totuşi, el nu s-a bucurat, din cîte ştiu, de o atenţie specifică.

Prea multă vreme premisa filosofilor a fost că o „afirmaţie" [*statement*] nu poate decît să „descrie" o anumită stare de lucruri sau să „afirme un fapt anume", şi asta neapărat fie în mod adevărat, fie fals. Desigur, gramaticienii au arătat în mod repetat că nu toate „propoziţiile" sînt afirmaţii[1] sau slujesc neapărat la producerea unor afirmaţii: pe lîngă afirmaţii, există, prin tradiţie (din punctul de vedere al gramaticienilor), şi întrebări şi exclamaţii, precum şi propoziţii care exprimă porunci, dorinţe sau concesii. Nu încape îndoială că filosofii nu au avut deloc intenţia să nege acest lucru, în ciuda folosirii destul de puţin riguroase a termenului „propoziţie" în loc de „afirmaţie". De asemenea, este neîndoios faptul că gramaticienii, ca şi filosofii, au ştiut prea bine că nu e deloc uşor să distingem întrebările, poruncile etc. de afirmaţii cu ajutorul mărcilor gramaticale (puţine la număr şi destul de rudimentare) care ne stau la dispoziţie, precum ordinea cuvintelor, modul şi altele asemenea – deşi nu s-a insistat, poate, în mod obişnuit asupra dificultăţilor care decurg evident de aici.

[1] Nu este, desigur, foarte corect să spui că o propoziţie poate vreodată *să fie* o afirmaţie: mai degrabă, ea este *folosită în producerea unei afirmaţii*, iar afirmaţia, la rîndul ei, este o „construcţie logică" bazată pe producerile de afirmaţii.

Cum putem decide care e una şi care e cealaltă? Care sînt limitele şi definiţiile fiecăreia?

Recent însă, multe dintre „afirmaţiile" care odată ar fi fost acceptate ca atare fără probleme, atît de către filosofi, cît şi de gramaticieni, au fost reinvestigate cu mai multă grijă. Această investigaţie s-a născut oarecum indirect – cel puţin în filosofie. Mai întîi s-a formulat teoria, prea ades de pe poziţii din păcate dogmatice, că o afirmaţie (despre un fapt) trebuie să fie „verificabilă", ceea ce a condus la ideea că multe „afirmaţii" nu sînt decît ceea ce s-ar putea numi pseudoafirmaţii. Întîi de toate şi în modul cel mai evident, multe „afirmaţii" s-au dovedit a fi – aşa cum a demonstrat pentru prima dată, poate, în mod sistematic, Kant – pure nonsensuri, în ciuda formei gramaticale ireproşabile; iar descoperirea, susţinută de noi şi noi tipuri de nonsens, oricît de nesistematic au fost clasificate şi oricît de misterioase au rămas ele de atîtea ori, nu a făcut pînă la urmă decît bine. Şi totuşi, noi, adică pînă şi filosofii, tindem să punem limite cantităţii de nonsens pe care sîntem pregătiţi să o acceptăm în vorbirea noastră, aşa încît s-a trecut în chip firesc, într-o a doua etapă, la întrebarea dacă multe dintre aşa-zisele pseudoafirmaţii puteau fi recunoscute de fapt ca „afirmaţii". Părerea de-acum larg răspîndită este că, în cazul multor enunţuri [*utterances*] care par afirmaţii, intenţia de a înregistra sau comunica informaţii despre fapte este fie parţială, fie nulă: aşa, de pildă, „propoziţiile etice" sînt produse, poate, cu intenţia unică sau parţială de a trezi emoţia, sau de a prescrie un comportament, sau de a-l influenţa în diverse feluri. Şi aici Kant a fost unul dintre pionieri. De asemenea, deseori folosim enunţuri în moduri care depăşesc aria explicativă a gramaticii (sau cel puţin a celei tradiţionale). A devenit evident că multe cuvinte problematice care fac parte din afirmaţii aparent descriptive nu au funcţia de a indica vreo trăsătură nouă, excepţională, a realităţii despre care se vorbeşte, ci mai curînd de a indica (şi nu de a vorbi despre) circumstanţele în care se face afirmaţia, sau rezervele la care e ea supusă, sau felul în care trebuie percepută etc. A neglija aceste posibilităţi aşa cum se făcea o dată înseamnă să comiţi eroarea „descriptivă"; dar poate

că termenul nu e bun, de vreme ce „descriptiv“ are el însuşi un sens special. Nu toate afirmaţiile adevărate ori false sînt descrieri, de aceea prefer cuvîntul „constativ“ [*constative*]. În acest sens, s-a arătat deja parţial, sau cel puţin s-a dat impresia, că multe dintre dilemele filosofice tradiţionale se datorau unei greşeli – greşeala de a lua drept afirmaţii enunţuri care sînt *fie* nonsensuri (în forme non-gramaticale nu lipsite de interes), *fie* intenţionate a fi cu totul altceva.

Orice am gîndi despre oricare dintre aceste păreri şi sugestii şi oricît de mult am putea deplînge confuzia în care au cufundat iniţial doctrina şi metoda filosofică, nu putem nega că ele au produs o revoluţie în filosofie. Dacă cineva ar numi-o cea mai mare şi mai salutară revoluţie din istoria filosofiei, pretenţia nu ar fi, dacă stai să te gîndeşti, exagerată. Nu e de mirare că începuturile au fost sporadice, agitate de *parti-pris*-uri şi iscate de motive exterioare; aşa se întîmplă de obicei cu revoluţiile.

Izolarea preliminară a performativului[1]

Tipul de enunţ de care ne vom ocupa aici nu este, desigur, în general, un tip de nonsens; deşi proasta lui folosire poate, după cum vom vedea, să genereze varietăţi destul de speciale de „nonsens“. Face mai degrabă parte din a doua clasă pe care o distingem – travestiţii [*masqueraders*]. Deşi nu se poate spune că el se travesteşte cu necesitate într-o afirmaţie, descriptivă sau constativă, totuşi o face destul de frecvent, şi asta – ceea ce este destul de straniu – atunci cînd îmbracă forma sa cea mai explicită. Gramaticienii s-au lăsat, cred, păcăliţi de „mască“, iar filosofii au văzut doar întîmplător dincolo de ea.[2] E util, aşadar, să îl studiem

---

[1] Cele spuse în aceste secţiuni nu sînt definitive şi vor suporta revizuiri în lumina secţiunilor următoare.

[2] Juriştii mai cu seamă ar trebui să vadă cel mai bine cum stau lucrurile cu adevărat. Poate că unii au şi înţeles de-acum. Dar vor claca cu siguranţă în faţa propriei lor marote, cum că o afirmaţie a „legii“ este o afirmaţie despre un fapt.

mai întîi în această formă înşelătoare, pentru a-i putea stabili caracteristicile prin contrast cu cele ale afirmaţiei pe care o imită.

Vom lua, astfel, ca prime exemple enunţuri care nu pot fi incluse în nici o altă categorie gramaticală recunoscută pînă acum decît cea de „afirmaţie", care nu sînt nonsensuri şi care nu conţin nici unul dintre acele semnale-pericol pe care filosofii le-au detectat de-acum, sau cred că le-au detectat (cuvinte curioase ca „bun" sau „toţi", auxiliare suspecte ca „trebuie" sau „poate", construcţii dubioase precum formele ipotetice): întîmplător, toate vor conţine verbe banale la persoana întîi singular, indicativ prezent, diateza activă.[1] Astfel de enunţuri, care satisfac astfel de condiţii, pot fi găsite, aşa încît:

A. ele nu „descriu", nu „vorbesc despre", nici nu constată ceva, nu sînt „adevărate sau false";

şi

B. enunţarea propoziţiei este, sau face parte din, efectuarea unei acţiuni, despre care, iarăşi, nu s-ar afirma *în mod normal* că spune, sau spune „pur şi simplu", ceva.

Lucrurile nu sînt nici pe departe atît de paradoxale pe cît sună sau pe cît, cu maliţie, am încercat să le fac să sune: cu siguranţă, exemplele vor dezamăgi.

Exemple:

(E. *a*) „Da (vreau să iau în căsătorie pe...)" – spus în timpul ceremoniei de căsătorie.[2]

(E. *b*) „Botez acest vas *Regina Elisabeta*" – spus în momentul în care se izbeşte sticla de etravă.

(E. *c*) „Dăruiesc şi încredinţez ceasul fratelui meu" – aşa cum apare într-un testament.

(E. *d*) „Pun pariu cu tine că mîine plouă."

---

[1] Nu întîmplător: sînt toate performative „explicite", anume membri ai acelei clase predominante pe care o voi numi mai tîrziu a „exercitivelor".

[2] [În engleză: „I do" (*n. tr.*).] [Austin şi-a dat seama că expresia „I do" nu se foloseşte în ceremonia de căsătorie prea tîrziu pentru a-şi corecta greşeala. A rămas în text, dat fiind că, filosofic vorbind, nu are nici o importanţă că e o greşeală. J.O.U.]

În aceste exemple, e destul de clar că a enunţa propoziţia (fireşte, în circumstanţele potrivite) nu înseamnă nici că *descriu* acţiunea pe care, spunînd aceste cuvinte, o fac[1], nici că afirm că o fac: ci înseamnă că o fac. Nici unul dintre enunţurile citate nu este nici adevărat, nici fals: afirm aceasta ca pe o evidenţă şi nu o discut. Este tot atît de puţin discutabil pe cît despre „drace" nu se poate spune că e adevărat ori fals: se poate ca enunţul să „servească la a te informa" – dar asta e cu totul altceva. A boteza nava *este* să spui (în circumstanţele potrivite) cuvintele „Botez etc." Cînd spun, în faţa primarului ori a altarului etc. „Da, vreau", nu descriu o căsătorie: îi sînt protagonist.

Cum să numim o propoziţie ori un enunţ de acest tip?[2] Propun să o numim *propoziţie performativă* sau enunţ performativ, sau, pe scurt, „un performativ" [*a performative*]. Termenul „performativ" va fi folosit într-o varietate de moduri şi construcţii înrudite, aşa cum e şi termenul „imperativ".[3] Numele e derivat, evident, din „a performa", verbul obişnuit care apare împreună cu substantivul „acţiune": el arată că producerea unui enunţ este performarea unei acţiuni – nu o considerăm în mod normal ca spunînd pur şi simplu ceva.

Un număr de alţi termeni pot fi folosiţi pentru a acoperi pertinent o clasă sau alta, mai largă sau mai restrînsă, de performative: de pildă, multe performative sînt enunţuri *contractuale* („Pun pariu") sau *declarative* („Declar război"). Totuşi, nu cunosc nici un cuvînt în uzul curent al limbii destul de vast ca să le acopere pe toate. Un termen tehnic care s-ar apropia cel mai mult de ceea ce avem nevoie este, poate, „operativ", aşa cum e el folosit strict de către avocaţi atunci cînd se referă la acea parte, adică

---

[1] Şi cu atît mai puţin ceva pe care l-am făcut deja sau pe care îl voi face.

[2] „Propoziţiile" formează o clasă de „enunţuri", clasă care e de definit, în ce mă priveşte, gramatical, deşi mă îndoiesc că o definiţie satisfăcătoare există. Enunţurile „performative" se deosebesc, de exemplu şi în mod esenţial, de enunţurile „constative": a produce un enunţ constativ (enunţ cu referinţă) înseamnă să faci o afirmaţie. A produce un enunţ performativ înseamnă, de exemplu, să faci un pariu. Vezi mai jos secţiunea despre „ilocuţii".

[3] Odinioară foloseam „performator": dar „performativ" e mai scurt, nu atît de urît, mai maleabil şi mai tradiţional ca formă. Va fi deci preferat.

acea sumă de clauze, a unui instrument care serveşte la efectuarea unei tranzacţii (cesiune ori altceva) care este obiectul ei principal, în vreme ce restul documentului nu face decît să „recite" circumstanţele în care urmează să fie efectuată tranzacţia.[1] Dar „operativ" are şi alte sensuri şi este deseori folosit astăzi drept ceva mai mult decît „important". Am preferat, aşadar, un cuvînt nou, căruia nu ne vom grăbi poate să-i ataşăm sensuri preconcepute, deşi etimologia lui nu e lipsită de relevanţă.

Spunînd, pot să fac să fie?

Putem oare, aşadar, spune lucruri ca:

„A lua pe cineva în căsătorie înseamnă să spui cîteva cuvinte"
sau
„A pune pariu înseamnă pur şi simplu să spui ceva"?

O astfel de teză sună curios, pare chiar neserioasă la o primă privire, însă, dacă o vom califica suficient, poate să nu mai pară deloc stranie.

O primă obiecţie pertinentă ar putea fi următoarea (şi ea nu e lipsită de importanţă): în foarte multe cazuri, este posibil să performăm un act de exact acelaşi tip *nu* prin enunţarea unor cuvinte, fie ele scrise sau vorbite, ci în alte feluri. De exemplu, pot, în unele locuri, efectua căsătoria prin coabitare, sau pot pune pariu cu un automat introducînd o monedă într-o fantă. Prin urmare, ar trebui, poate, să modificăm propoziţiile de mai sus şi să formulăm astfel: „a spune cîteva cuvinte anume înseamnă să iei pe cineva în căsătorie" sau „a lua pe cineva în căsătorie înseamnă, în unele cazuri, pur şi simplu să spui cîteva cuvinte" sau „a spune pur şi simplu anumite cuvinte înseamnă să pui un pariu."

Probabil, însă, că asemenea remarce sună periculos mai ales din cauza unui fapt evident, la care va trebui să ne întoarcem

[1] Datorez această observaţie profesorului H.L.A. Hart.

pentru o analiză mai detaliată, şi care este următorul: enunţarea cuvintelor este, de obicei, un incident, sau poate chiar incident*ul* principal în performarea actului (de a pune pariu etc.) – performare care este şi obiectul enunţului –, dar ea nu este deloc în mod obişnuit *singurul* lucru necesar dacă e să considerăm actul îndeplinit. În general vorbind, e întotdeauna necesar ca *circumstanţele* în care sînt enunţate cuvintele să fie, într-un anumit fel, *potrivite*; şi e la fel de necesar, de obicei, ca fie cel care vorbeşte, fie celelalte persoane, să performeze *totodată* şi anumite *alte* acţiuni, care pot fi acţiuni „fizice" sau „mentale" sau chiar actul de a enunţa şi alte cuvinte. Astfel, pentru a boteza nava, este esenţial ca eu să fiu cel împuternicit să o facă; pentru o căsătorie (creştină), este esenţial să nu am deja o soţie în viaţă, în deplinătatea facultăţilor etc. Pentru ca un pariu să fie angajat, este în general necesar ca oferta pariului să fie acceptată de către cealaltă parte (care trebuie să facă şi ea ceva, cum ar fi să spună „Sîntem înţeleşi"); şi tot astfel, nu se poate numi că fac un dar dacă doar *spun* „Îţi dau asta", dar nu fac gestul de a înmîna ceva.

Pînă aici, toate bune. O acţiune se poate performa şi în alte feluri decît printr-un enunţ performativ, şi, în orice caz, circumstanţele, inclusiv alte acţiuni, trebuie să fie potrivite. Putem însă obiecta într-o altă direcţie (şi de data asta realmente greşită), ca, de pildă, atunci cînd ne gîndim la acel soi de performative care dau adevărate bătăi de cap, cum ar fi „Promit să..." Cuvintele, aici, trebuie neapărat, nu-i aşa, să fie rostite „serios" şi astfel încît să fie luate „în serios". Deşi lucrul e cam vag, în general e destul de adevărat – e vorba de un loc comun important atunci cînd discutăm despre validitatea oricărui enunţ. Nu trebuie să vorbesc în glumă, de pildă, nici să compun un poem, pentru ca promisiunea să fie promisiune. O primă intuiţie ar fi că seriozitatea aici constă în enunţarea cuvintelor ca (simplu) semn exterior şi vizibil – descriptiv ori informativ – al unui act interior, spiritual: iar de aici mai e doar un mic pas de făcut pînă la a crede sau a presupune, fără să ne dăm seama, că, în multe privinţe, enunţul exterior este o descriere, *adevărată sau falsă*, a ocurenţei perfor-

manţei interioare. Expresia clasică a acestei idei se găseşte în *Hippolyt* (1. 612), unde Hippolyt spune

ἡ γλωσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴ ν ἀνωμοτός,

i.e. „Limba a jurat, dar inima (sau mintea, sau vreun artist din culise) nu".[1] Astfel, „Promit să..." mă obligă – parafează faptul că am asumat interior un legămînt spiritual.

Este reconfortant să observăm în chiar acest exemplu cum excesul de profunzime, sau mai curînd de solemnitate, înlesneşte el însuşi naşterea imoralităţii. Cel care spune: „a promite nu înseamnă pur şi simplu a spune nişte cuvinte! Este nevoie de un act interior şi spiritual!" are toate şansele să treacă drept apărător neclintit al moralităţii, ţinînd piept unei generaţii întregi dedate teoretizărilor superficiale: ne apare aşa cum îşi apare sieşi, scrutînd adîncimile invizibile ale spaţiului etic, cu toată distincţia unui specialist în *sui generis*. Cu toate acestea, el este cel care îi oferă lui Hippolyt portiţa de ieşire, bigamului scuza pentru felul în care spune „Da" şi trişorului apărarea pentru un „Pariez" necinstit. Acurateţea şi moralitatea deopotrivă fac casă bună cu sloganul care spune: *cuvîntul meu e legămîntul meu*.

Dacă dăm la o parte astfel de acte interioare fanteziste, putem oare presupune că celelalte lucruri care cu siguranţă trebuie să însoţească de obicei un enunţ de tipul „Promit să..." sau „Da, vreau (să iau în căsătorie...)" sînt în fond descrise de acest enunţ şi, în consecinţă, fac astfel încît în prezenţa lor enunţul este adevărat, iar în absenţa lor, fals? Să ne gîndim la posibilitatea din urmă şi să vedem ce anume spunem despre enunţul în chestiune atunci cînd una sau alta dintre circumstanţele concomitente obişnuite este *absentă*. În nici un caz nu spunem că enunţul este fals, ci mai curînd că enunţul – altfel zis, *actul*,[2] de pildă, promisiunea – este nul, sau produs cu rea credinţă, sau nedus la bun sfîrşit, ori altele asemenea. În cazul particular al actului de a pro-

---

[1] Nu vreau să-i exclud însă pe artiştii din afara scenei – luminiştii, directorul de scenă, chiar sufleurul; obiectez doar împotriva unor aşa-zise studii, care ar vrea să dubleze piesa.

[2] Evităm în mod deliberat să facem distincţia între cele două, tocmai pentru că distincţia nu ţine aici.

mite, precum şi în cazul multor altor performative, e de aşteptat ca persoana care enunţă promisiunea să aibă o anumită intenţie – aici, să îşi ţină cuvîntul. Şi poate că dintre toate circumstanţele concomitente, aceasta mai ales pare să fie cea pe care „Promit" o descrie sau o comunică. Nu vorbim noi, atunci cînd această intenţie lipseşte, de o promisiune „falsă"? Dar a spune asta *nu* echivalează cu a spune că enunţul „Promit să..." este fals, în sensul că, deşi vorbitorul afirmă că o face, de fapt n-o face, sau că, deşi descrie, descrie greşit – dezinformează. Pentru că el *chiar* promite: promisiunea aici nu e nici măcar *nulă, deşi* făcută *cu rea-credinţă*. Enunţul său pune, poate, ascultătorul pe piste false, e probabil necinstit şi cu siguranţă eronat, dar el nu este o minciună sau o afirmaţie falsă. Am putea, cel mult, admite că el implică sau insinuează o minciună ori o afirmaţie falsă (în sensul în care vorbitorul are într-adevăr intenţia să facă ceva): dar asta este o cu totul altă chestiune. Mai mult, nu vorbim despre un pariu fals sau un botez fals, şi faptul că vorbim, în schimb, despre promisiuni false nu trebuie să ne alerteze mai mult decît faptul că vorbim despre mişcări false ([*false moves*] – „mişcări necugetate"). „Fals" nu se foloseşte neapărat doar pentru afirmaţii.

II. Condiţii de reuşită a performativelor

Ne propusesem, vă amintiţi, să luăm în considerare cîteva cazuri şi sensuri (numai cîteva, slavă Cerului!) în care *a spune* ceva este *a face* ceva; sau în care *prin* ori *în* spunerea a ceva [*by* saying or *in* saying something] facem ceva. Această temă este una dintre orientările tendinţei recente de a repune în chestiune o premisă cu carieră în filosofie – aceea care susţine că a spune ceva, cel puţin în toate cazurile demne de cercetare, i.e. în toate cazurile cercetate, este întotdeauna, pur şi simplu, a *afirma* ceva. O premisă inconştientă, fără îndoială, şi totodată precipitată, desigur, dar luată, aparent, drept naturală în filosofie. Trebuie să învăţăm să alergăm înainte de a putea umbla. Dacă nu am face niciodată greşeli, cum am putea oare să le corectăm?

Am început prin a vă atrage atenţia, în chip de exemple, asupra cîtorva enunţuri simple de tipul celor cunoscute sub numele de performatoare sau performative. La prima vedere, acestea se prezintă sub chipul – sau cel puţin sub machiajul gramatical – al unor „afirmaţii"; ele se dovedesc însă a fi, la o privire mai atentă, cu totul *altceva* decît enunţuri care pot fi „adevărate" sau „false". Dar calitatea de a fi „adevărat" sau „fals" este, prin tradiţie, marca specifică a unei afirmaţii. Unul dintre exemplele noastre era, de pildă, cel al enunţului „Da, vreau (să o iau în căsătorie pe această femeie)", aşa cum se rosteşte în timpul ceremoniei maritale. În cazul de faţă vom spune că, pronunţînd aceste cuvinte, *facem* ceva – anume, ne căsătorim, şi nu *comunicăm* ceva, anume *că* ne căsătorim. Iar actul de a te căsători, tot aşa ca, de pildă, actul de a pune pariu, se va descrie *preferabil* (deşi încă nu cu *acurateţe*) ca fiind *rostirea unor anumite cuvinte*, mai degrabă decît

performarea unei alte acţiuni (una interioară şi spirituală), pentru care aceste cuvinte nu ar fi decît semnele exterioare şi audibile. Că aşa stau lucrurile e poate greu de *demonstrat*, dar este, aş susţine, un fapt.

Merită observat că, aşa cum mi s-a spus, în practica juridică americană, aducerea la cunoştinţă a ceea ce a spus o persoană se acceptă ca mărturie doar dacă ceea ce a spus persoana respectivă este un enunţ de tip performativ: pentru că se consideră că astfel se aduce la cunoştinţă nu atît ceea ce ea a *spus*, căci asta ar însemna să vorbeşti din auzite şi nu s-ar accepta ca probă, cît, mai degrabă, ceva ce ea a *făcut*, o acţiune de-a sa. Aceasta coincide foarte bine cu primele noastre intuiţii în legătură cu performativele.

Pînă aici, aşadar, am simţit cum terenul bătătorit al prejudecăţii începe să ne alunece de sub picioare. Acum însă, care ar fi, pentru un filosof, pasul următor? O soluţie, fireşte, ar fi să retragem totul; o alta, să împingem totul, prin succesiuni logice, într-o fundătură. Dar pentru aşa ceva e nevoie de timp. Pentru început, cel puţin, să ne concentrăm atenţia asupra unui detaliu menţionat deja în trecere – chestiunea „circumstanţelor potrivite". A pune pariu nu înseamnă, aşa cum am anunţat la început, pur şi simplu să rosteşti cuvintele „Pariez etc.": cineva ar putea face foarte bine asta, şi totuşi noi să nu fim de acord că a reuşit într-adevăr, sau măcar parţial, să angajeze un pariu. Ca să înţelegem bine, să ne gîndim, de pildă, cum ar fi să ne anunţăm pariul după încheierea cursei. În afara enunţării cuvintelor aşa-numitului performativ, o mulţime de alte lucruri trebuie, în general vorbind, să se petreacă cum trebuie dacă e să putem spune că ne-am îndeplinit cu succes acţiunea. Putem spera să descoperim care sînt acestea analizînd şi clasificînd tipuri de cazuri în care ceva *se întîmplă prost*, iar actul – de a te căsători, de a paria, lăsa moştenire, boteza etc. – este, prin urmare, cel puţin într-o anumită măsură, un eşec: enunţul este atunci, putem spune, nu fals, ci, în general, *nefericit* [*unhappy*]. De aceea, vom numi teoria *lucrurilor care pot fi greşite şi se pot întîmpla prost* cu ocazia unor astfel de enunţuri – teoria *Nereuşitelor* [*Infelicities*].

Am putea încerca, pentru început, să enumerăm schematic – fără a pretinde că schema e definitivă – cîteva măcar dintre lucrurile necesare pentru funcţionarea fără probleme, sau „fericită", a unui performativ (sau cel puţin a unui performativ pe deplin dezvoltat şi explicit, de tipul celor cu care ne-am ocupat pînă acum) şi apoi să dăm exemple de nereuşite şi de efecte ale lor. Mă tem, dar în acelaşi timp, desigur, sper, că aceste condiţii necesare vă vor părea absolut evidente.

(A. 1) Trebuie să existe o procedură convenţională acceptată, cu un anumit efect convenţional, procedură care să includă enunţarea unor anumite cuvinte de către anumite persoane în anumite circumstanţe, şi apoi,

(A. 2) persoanele şi circumstanţele respective trebuie, într-un caz dat, să fie potrivite pentru invocarea procedurii respective.

(B. 1) Procedura trebuie executată de către toţi participanţii, atît corect, cît şi

(B. 2) complet.

(*Γ*. 1) Dacă, aşa cum e cazul de regulă, procedura e destinată uzului unor persoane care nutresc anumite gînduri ori sentimente sau e menită să declanşeze un anumit comportament de partea vreunui participant, atunci persoana care participă la procedură şi astfel o invocă trebuie să nutrească efectiv acele gînduri ori sentimente, iar participanţii trebuie să aibă intenţia de a se comporta în consecinţă, şi apoi

(*Γ*. 2) trebuie să se comporte cu adevărat în consecinţă.

În cazul în care încălcăm oricare (una sau mai multe) dintre aceste şase reguli, atunci enunţul nostru performativ va fi (într-un fel sau altul) nefericit. Există însă, desigur, diferenţe considerabile între aceste „feluri" în care un performativ poate fi nefericit – semnalate de literele-numerale selectate pentru fiecare secţiune.

Prima mare distincţie e de făcut între toate cele patru reguli A şi B luate împreună, opuse celor două reguli *Γ* (de unde şi folosirea literelor latine vs. litere greceşti). Dacă nu respectăm vreuna

dintre primele patru reguli (de tip A şi B) – adică dacă, de exemplu, pronunţăm formula greşit, sau dacă nu avem capacitatea să îndeplinim actul pentru că sîntem, de exemplu, deja căsătoriţi, sau pentru că ceremonia e oficiată de către contabilul vasului şi nu de către căpitan, atunci actul în chestiune (de exemplu, căsătoria) este complet nereuşit: nu se întîmplă, nu e realizat. În vreme ce în cele două cazuri *Γ* actul *este* îndeplinit, deşi a-l îndeplini în astfel de circumstanţe, fiind, de pildă, nesinceri, se numeşte abuz de procedură. Astfel, atunci cînd spun „Promit" şi nu am nici o intenţie să-mi ţin promisiunea, am promis, dar... Avem nevoie de nume pentru a ne referi la această distincţie generală, aşa încît vom desemna în general nereuşitele A.1-B.2 – care fac ca actul pentru performarea căruia se foloseşte formula verbală în chestiune să nu fie îndeplinit – prin numele de RATEURI [*MISFIRES*]; şi, pe de altă parte, putem boteza acele nereuşite în care actul *este* îndeplinit ABUZURI [*ABUSES*] (a nu se insista prea mult asupra conotaţiilor obişnuite ale acestor termeni!). Atunci cînd enunţul este un rateu, procedura pe care vrem să o invocăm este prost îndeplinită şi astfel anulată [*disallowed*], iar actul nostru (căsătorie etc.) este nul, fără efect etc. Spunem că intenţia a existat sau poate că a fost doar o încercare – sau folosim expresii de tipul „un soi de căsătorie" în loc de „căsătorie". Pe de altă parte, în cazurile de tip *Γ*, spunem despre actul nostru nereuşit că a fost „pretins" [*professed*] sau „fără substanţă" [*hollow*], mai degrabă decît „o simplă intenţie" [*purported*] sau „vid" [*empty*], că nu s-a implementat sau nu s-a consumat, mai degrabă decît că e nul [*void*] şi fără efect. Mă voi grăbi să adaug însă că aceste distincţii nu sînt absolute, şi mai ales că nu se poate miza prea mult pe termeni ca „pretins" sau „intenţionat". Încă două cuvinte despre „nul şi fără efect". Asta nu înseamnă, desigur, că putem spune că nu s-a întîmplat nimic: multe se vor fi petrecut – printre care, demn de reţinut, vom fi comis actul bigamiei –, dar *nu* vom fi îndeplinit actul intenţionat, de exemplu, căsătoria. Pentru că, în ciuda numelui, cînd eşti bigam nu se cheamă că te-ai căsătorit de două ori. (Pe scurt, algebra maritală

este de tip boolean.) În plus, „fără efect“ nu înseamnă aici „fără consecinţe, rezultate ori efecte“.

În continuare, ne propunem să clarificăm distincţia generală dintre cazurile de tip A şi cazurile de tip B, în interiorul categoriei rateurilor. În ambele cazuri A are loc o *invocare ratată* a unei proceduri – fie pentru că nu *există*, ca să spunem aşa, nici o astfel de procedură, fie pentru că procedura în chestiune nu se poate aplica în modul încercat. Aşadar, nereuşitele de tip A pot fi numite *Invocări ratate* [*Misinvocations*]. Între ele, un nume rezonabil pentru al doilea tip – în care procedura există, dar nu poate fi aplicată aşa cum se doreşte – ar fi *Aplicări ratate* [*Misapplications*]. Nu am reuşit să găsesc un nume potrivit pentru celălalt tip, cel dintîi. În contrast cu cazurile A, vom spune despre cazurile B că acolo procedura e în regulă şi poate fi aplicată fără probleme, dar că ratăm execuţia ritualului, cu consecinţe mai mult sau mai puţin serioase: aşadar, cazurile B vor fi numite, prin opoziţie cu cazurile A, *Execuţii ratate* [*Misexecutions*]; prin opoziţie cu invocările ratate, actul intenţionat este *viciat* [*vitiated*] din cauza vreunei nereguli ori a unei piedici survenite în cadrul ceremoniei. Clasa B. 1 este a Neregulilor [*Flaws*], Clasa B. 2, a Piedicilor [*Hitches*].

Avem, aşadar, următoarea schemă:[1]

Nereuşite

```
                    AB                                Γ
                  Rateuri                          Abuzuri
       Act intenţionat, dar nul   Act pretins, dar fără substanţă
        /                  \           /                  \
        A                  B          Γ. 1               Γ. 2
 Invocări ratate   Execuţii ratate   Nesincerităţi
   Act anulat           Act viciat
    /    \               /    \
 A. 1   A. 2          B. 1    B. 2
  ?   Aplicări      Nereguli  Piedici
       ratate
```

[1] [În alte locuri, Austin a mai folosit din cînd în cînd şi alte nume pentru diferitele nereuşite. Iată cîteva: A. 1, Non-jocuri; A. 2, Jocuri ratate; B, Sarcini ratate; B. 1, Execuţii ratate; B. 2, Non-execuţii; Γ, Nerespectări; Γ. 1, Disimulări; Γ. 2, Neîmpliniri, Neloialităţi, Infracţiuni, Indiscipline, Încălcări. J.O.U.]

Mă aştept ca A. 1 şi Γ. 2 să ridice întrebări; le vom amîna însă pentru o analiză mai detaliată ceva mai jos.

Dar înainte de a ne ocupa de detalii, voi face cîteva observaţii generale despre aceste nereuşite. Putem întreba:

(1) Cărei varietăţi de „acte“ se aplică noţiunea de nereuşită?

(2) Cît de completă este această clasificare a nereuşitelor?

(3) Aceste clase de nereuşite se exclud reciproc?

Să luăm aceste întrebări în ordinea dată.

(1) Cît de cuprinzătoare este categoria nereuşitelor?

Pare evident, în primul rînd, că, deşi ne-a trezit (sper eu) interesul în legătură cu anumite acte care sînt (sau sînt în parte) acte de *rostire a unor cuvinte*, nereuşita este un neajuns la care sînt supuse *toate* actele care au caracterul general al ritualului sau ceremoniei, adică toate actele *convenţionale*: asta nu înseamnă, totuşi, că *orice* ritual este ameninţat de fiecare formă de nereuşită (darnici enunţurile performative nu sînt). Asta e clar fie şi pentru simplul fapt că multe acte convenţionale, cum sînt pariul sau transferul de proprietate, pot fi realizate în moduri non-verbale. Aceleaşi tipuri de reguli trebuie respectate în toate procedurile convenţionale – nu trebuie decît să omitem clauza specială a enunţului verbal din secţiunea noastră A. Măcar asta nu se poate pune la îndoială.

În plus, merită amintit – reamintit – cît de multe dintre „actele“ care îl privesc pe jurist sînt sau includ enunţări de performative sau, în orice caz, sînt sau includ performări ale unor proceduri convenţionale. Faptul e important şi e, de asemenea, de notat că autorii de jurisprudenţă s-au dovedit mereu atenţi la varietăţile de nereuşită şi chiar, uneori, la specificităţile enunţului performativ. Numai încă larg răspîndita obsesie că enunţurile legii şi enunţurile folosite în, să zicem, „actele legii“ *trebuie* cumva să fie afirmaţii, adevărate sau false, i-a făcut pe mulţi jurişti să vadă lucrurile mult mai puţin clar decît o putem face noi acum – n-aş putea spune însă că unii dintre ei n-au făcut-o deja. De mai mare importanţă pentru noi, totuşi, este să înţelegem că, în plus, o mare parte din actele care se situează în sfera eticii *nu* sînt, aşa cum filosofii se grăbesc prea adesea să presupună, pur şi simplu şi în

ultimă instanță *mişcări fizice*: foarte multe dintre ele au caracterul general, în întregime sau în parte, al unor acte convenționale ori rituale şi sînt, drept urmare, printre altele, expuse la nereuşite.

În fine, putem întreba – şi aici trebuie să pun parțial cărțile pe masă: se aplică noțiunea de nereuşită enunțurilor *care sînt afirmații*? Pînă acum am vorbit despre nereuşită ca fiind specifică enunțului *performativ*, care a fost „definit“ (dacă se poate spune asta) prin contrast cu presupus familiarele „afirmații“. Mă voi mulțumi însă aici să observ că una dintre cele mai recente tendințe în filosofie a fost să se acorde mai multă atenție acelor „afirmații“ care, deşi nu tocmai false şi nici „contradictorii“, sînt totuşi un scandal. De pildă, afirmații care se referă la ceva ce nu există, cum ar fi, de exemplu, „Actualul Rege al Franței este chel“. Ne tentează să asimilăm acest exemplu intenției de a lăsa moştenire ceva ce nu îți aparține. Nu e oare vorba în amîndouă cazurile de o presupoziție de existență? Nu e oare o afirmație care se referă la ceva ce nu există, nu atît falsă, cît nulă? Iar dacă ne vom convinge că e legitim să considerăm o afirmație nu atît ca fiind o propoziție (în sens gramatical sau logic), cît mai curînd ca fiind un act de vorbire [*act of speech*] (pe baza căruia propozițiile se construiesc logic), vom ajunge la concluzia că trebuie să o studiem într-adevăr ca pe un act. Sau, iarăşi, există similitudini evidente între o minciună şi o promisiune falsă. Va trebui să revenim la această chestiune mai tîrziu.[1]

(2) A doua întrebare era: Cît de completă e clasificarea?

(i) Primul lucru de reținut este că, de vreme ce se poate spune într-un sens destul de solid că, enunțînd performative, „performăm acțiuni“, acestea, ca acțiuni, se vor supune anumitor dimensiuni de insuficiență [*dimensions of unsatisfactoriness*] cărora se supun toate acțiunile, dar care sînt distincte – sau pot fi distinse – de ceea ce am ales să discutăm ca nereuşite. Vreau să spun că acțiunile în general (deşi nu toate) pot fi făcute sub constrîngere, sau prin accident, sau datorită vreunei varietăți de

[1] [Vezi pp. 58 şi urm. J.O.U.]

greşeală, sau involuntar. În multe astfel de cazuri, nu vom putea spune, desigur, despre actul respectiv că el a fost cu adevărat îndeplinit. Nu discut doctrina generală aici: în multe astfel de cazuri, putem chiar spune că actul a fost „nul“ (sau pasibil de nulitate din cauză de constrîngere ori influenţă forţată) ş.a.m.d. Mă gîndesc că o doctrină cu un grad înalt de generalitate ar putea îmbrăţişa atît ceea ce noi am numit nereuşite, *cît şi* aceste alte trăsături „nefericite“ ale îndeplinirii acţiunilor – în cazul nostru, acţiuni care conţin un enunţ performativ. Nu includem însă aici acest tip de eşec – trebuie totuşi să reţinem că astfel de trăsături se pot face mereu, şi chiar se vor face, simţite în oricare caz particular pe care îl discutăm. Asemenea trăsături intră în mod normal în categoria „circumstanţelor atenuante“ sau a „factorilor care reduc sau abrogă responsabilitatea agentului“ etc.

(ii) În al doilea rînd, *enunţuri* fiind, performativele noastre sînt *de asemenea* pasibile de alte tipuri de neajuns care afectează *toate* enunţurile. Şi pe acestea – deşi, iarăşi, ele ar putea figura într-o teorie mai largă – le excludem aici. Mă gîndesc, de exemplu, la următoarele: un enunţ performativ va fi, de pildă, *într-un sens anume*, fără substanţă sau nul dacă este rostit de către un actor pe scenă, sau dacă e introdus într-un poem sau enunţat în cadrul unui solilocviu. Aceasta se aplică în mod similar oricărui enunţ – e vorba despre o schimbare totală în circumstanţe speciale. În astfel de situaţii, limba capătă – inteligibil – o întrebuinţare specială, neserioasă, dar în anumite moduri *parazitară* în raport cu folosirea normală: moduri care cad sub doctrina *etiolărilor* limbii. Toate acestea le *excludem* din consideraţiile noastre. Enunţurile noastre performative, reuşite sau nu, vor fi luate ca fiind produse în circumstanţe obişnuite.

(iii) Tocmai pentru a lăsa deoparte, cel puţin deocamdată, acest soi de consideraţii, nu am introdus aici acel tip de „nereuşită“ – îl putem numi astfel – care se naşte din „neînţelegere“. Pentru a putea spune că am promis ceva, este în mod evident necesar ca eu:

(A) să fi fost *auzit* de cineva, poate chiar de cel căruia îi promit

şi

(B) el să fi înţeles că eu promit ceva.

Dacă una sau alta dintre aceste condiţii nu este satisfăcută, devine îndoielnic că eu chiar am promis şi se poate susţine că actul a fost numai o încercare sau că este nul. În domeniul legii se iau măsuri de precauţie speciale pentru a evita astfel de nereuşite, ori altele asemenea, de exemplu, la emiterea ordonanţelor sau a citaţiilor. Va trebui să revenim la aceste chestiuni deosebit de importante în legătură şi cu alte lucruri.

(3) Aceste clase de nereuşite se exclud reciproc? Răspunsul aici este evident.

(a) Nu, în sensul că putem greşi în două feluri în acelaşi timp (putem promite nesincer unui măgar să-i dăm un morcov).

(b) Încă mai important: nu, în sensul că modalităţile de a greşi „se contaminează" şi „se suprapun", iar distingerea lor este „arbitrară" în diverse feluri.

Să presupunem, de pildă, că observ un vas ancorat în port, mă apropii, urc şi izbesc sticla agăţată de etravă, declar „Botez acest vas *Dl. Stalin*" şi, ca să mă asigur, desfac cavaleţii. Problema este că nu eu eram persoana în măsură să botez vasul (ca să nu mai întrebăm – o complicaţie în plus – dacă *Dl. Stalin* era într-adevăr numele destinat; poate că, într-un fel, e încă mai jenant dacă era). Vom fi cu toţii de acord

(1) că vasul nu a fost prin aceasta botezat;[1]

(2) că situaţia e teribil de jenantă.

S-ar putea spune că „s-a petrecut un soi de" botez al vasului, dar că „acţiunea" a fost „nulă" sau „fără efect", pentru că nu eu eram persoana potrivită s-o fac, nu aveam „capacitatea" să o performez. Dar se poate tot astfel spune, alternativ, că, dacă nu există nici măcar de departe pretenţia unei capacităţi, atunci nu există nici procedură convenţională acceptată: este o farsă, precum căsătoria cu o maimuţă. Sau, iarăşi, se poate spune că a obţine împuternicirea este parte din procedură. Atunci cînd sfîntul a botezat pinguinii, a fost actul lui nul pentru că procedura botezului e nepotrivită pentru pinguini sau pentru că nu există o procedură

[1] Botezarea copiilor e o treabă încă şi mai complicată; ne putem procopsi cu un nume greşit, dar şi cu un preot greşit – adică cineva împuternicit să dea copiilor nume, dar care nu fusese ales să-l boteze pe *acest* copil.

acceptată pentru a boteza orice altceva în afară de oameni? Nu cred că astfel de dileme contează în teorie, deşi investigarea lor nu e lipsită de farmec, iar în practică nu e rău să fii pregătit, precum juriştii, cu o terminologie adecvată, pentru a le putea face faţă.

III. Nereuşite: Rateuri

În prima noastră prelegere, am izolat, într-un prim pas, enunţul performativ ca nefiind, sau nefiind doar, un enunţ care spune ceva, ci unul care face ceva, şi ca nefiind o relatare adevărată sau falsă despre ceva. În a doua prelegere, am arătat că, deşi nu este niciodată adevărat sau fals, el poate fi încă supus criticii – adică poate fi nereuşit, şi am înşirat şase astfel de tipuri de *Nereuşită*. Dintre acestea, patru erau de aşa natură încît enunţul devenea un rateu, iar actul intenţionat era nul şi neavenit, deci fără efect. Celelalte două, din contră, nu făceau decît ca actul pretins să fie un abuz de procedură. Se pare, aşadar, că ne-am înarmat cu două concepte noi-nouţe de aţintit asupra fortăreţei Realităţii sau, mai bine zis, a Confuziei – două chei noi în mînă *şi*, desigur, două noi alunecuşuri sub picioare. În filosofie, cînd eşti înarmat *ar trebui* să fii şi avertizat.* Apoi am stagnat o vreme, mulţumindu-mă să discut chestiuni generale privitoare la conceptul de Nereuşită şi să îi trasez aria generală pe o nouă hartă a domeniului. Am postulat (1) că el se aplică *tuturor* actelor ceremoniale, nu doar celor verbale, şi că acestea sînt mai frecvente decît se crede. Am admis (2) că lista noastră *nu* este completă şi că există, într-adevăr, şi alte dimensiuni a ceea ce s-ar putea rezonabil numi „insuficienţa“ care afectează performanţele ceremoniale în general şi enunţurile în general, dimensiuni care sînt cu siguranţă de interes pentru filosofi; şi (3) că, desigur, diferite nereuşite se pot combina

* Modificare a proverbului englezesc: „Forewarned is forearmed“ (literal: Să fii avertizat este (să fii) înarmat dinainte) – aproximativ: „Paza bună trece primejdia rea“ (*n. tr.*).

şi suprapune şi că modul în care clasificăm un exemplu particular dat e mai mult sau mai puţin o chestiune de opţiune.

Ne propuneam în continuare să luăm cîteva exemple de nereuşite – de încălcări ale celor şase reguli. Am să vă reamintesc mai întîi regula A. 1, care spune că trebuie să existe o procedură convenţională acceptată, cu un anumit efect convenţional, procedură care să includă enunţarea unor anumite cuvinte de către anumite persoane în anumite circumstanţe; iar regula A. 2, care venea în completare, spunea că persoanele şi circumstanţele respective trebuie, într-un caz dat, să fie potrivite pentru invocarea procedurii respective.

A. 1. *Trebuie să existe o procedură convenţională acceptată, cu un anumit efect convenţional, procedură care să includă enunţarea unor anumite cuvinte de către anumite persoane în anumite circumstanţe.*

Partea a doua este, bineînţeles, menită să restrîngă regula la cazurile enunţurilor; ea nu este importantă în principiu.

Formularea pe care am dat-o acestei reguli conţine cuvintele „să existe" şi „acceptată"; ne putem însă întreba dacă se poate spune cu sens despre ceva că „există" fără ca acel ceva să fie şi „acceptat" şi dacă n-ar trebui să preferăm amîndurora „să fie în uz (general)". Astfel, n-ar trebui nicicum să spunem „(1) să existe, (2) să fie acceptat". Cu respectul cuvenit acestei problematizări cu totul rezonabile, să-l luăm *mai întîi* pe „acceptat".

Dacă cineva realizează un enunţ performativ, iar enunţul este clasificat drept rateu din cauză că procedura invocată *nu este acceptată*, putem presupune că neacceptarea vine din partea unor persoane altele decît vorbitorul (cel puţin în cazul în care acesta vorbeşte *serios*). Ce exemplu am putea găsi? Să ne gîndim la un „Divorţez" spus unei femei de către soţul ei într-o ţară creştină, amîndoi fiind creştini şi nu, să zicem, musulmani. În cazul acesta, s-ar putea replica: „şi totuşi, el nu a divorţat (cu adevărat) de ea: nu admitem decît o altă procedură, verbală ori non-verbală"; sau chiar, poate: „noi (*noi*) nu admitem nici un fel de procedură

care să valideze divorţul – căsătoria este indisolubilă". Asta poate merge pînă-ntr-acolo încît să respingem ceea ce s-ar putea numi un *întreg cod* de procedură, de exemplu, codul onoarei în care se înscrie duelul: e posibil, de pildă, ca la cuvintele „martorii mei vă vor căuta", ceea ce echivalează cu „vă provoc la duel", noi să nu facem decît să ridicăm din umeri. Situaţia generală e explorată în nefericita istorie a lui Don Quijote.

Fireşte, lucrurile se simplifică dacă nu vom admite *niciodată* nici o „astfel" de procedură – adică dacă respingem orice procedură pentru efectuarea acelui lucru, sau *oricum* acea procedură pentru efectuarea acelui lucru în particular. Dar la fel de posibile sînt cazurile în care acceptăm totuşi o procedură cîteodată – în anumite circumstanţe sau din partea unor anumite persoane –, dar *nu* în orice circumstanţe şi din partea oricui. Aici însă vom rămîne deseori nelămuriţi dacă (precum în cazul botezului de mai sus) nereuşita va trebui plasată în clasa A. 1 sau mai degrabă în A. 2 (sau poate chiar în B. 1 sau B. 2). De pildă, la o petrecere se joacă un joc pe echipe şi spui: „Îl aleg pe George", la care George replică mormăind: „Eu nu joc". A fost sau n-a fost George ales? Fără îndoială că situaţia e una nereuşită. Putem spune: nu l-ai ales pe George, fie pentru că nici o convenţie nu spune că poţi alege persoane care nu joacă, fie pentru că, în condiţiile date, George este un obiect nepotrivit pentru procedura alegerii. Sau, pe o insulă pustie îmi spui: „Du-te şi adună lemne"; iar eu răspund „Nu ascult de ordinele tale" sau „N-ai nici un drept să-mi dai ordine" – nu ascult de ordinele tale atunci cînd încerci să-ţi „impui autoritatea" (ceea ce pot accepta sau nu) pe o insulă pustie, spre deosebire de cazul în care eşti căpitan pe un vas, şi atunci eşti într-adevăr învestit cu autoritate.

Am putea spune însă, plasînd astfel cazul în clasa A. 2 (Aplicare ratată): procedura – rostirea unor cuvinte etc. – a fost în regulă şi se acceptă, dar circumstanţele în care a fost invocată sau persoanele care au invocat-o nu au corespuns: „Aleg" nu este valid decît atunci cînd obiectul verbului este „un jucător", iar un ordin este valid doar atunci cînd subiectul verbului este „un comandant" sau „o autoritate".

La fel de bine putem spune, plasînd astfel cazul sub regula B. 2 (şi poate că ar trebui să reducem sugestia precedentă la aceasta): procedura nu a fost executată complet, asta pentru că este cu necesitate *parte* din procedură ca, de pildă, persoana care ar fi obiectul verbului „Ordon lui..." să fi recunocut, printr-o procedură anterioară, tacită ori verbală, în persoana care ar urma să enunţe ordinul, o autoritate, de exemplu, spunînd „promit să fac ceea ce îmi ordoni să fac". Aceasta este, desigur, *una* dintre incertitudinile – şi una, trebuie spus, de natură pur generală – care alimentează discuţia atunci cînd, în teoria politică, se pune întrebarea dacă există, nu există sau ar trebui să existe un contract social.

Aş spune că nu contează deloc în principiu cum decidem în cazurile particulare, deşi putem cădea de acord, fie bazîndu-ne pe fapte, fie introducînd definiţii ulterioare, să preferăm o soluţie mai curînd decît alta. Însă nici plasînd cazul sub A. 2, nici plasîndu-l sub B nu îl înscriem într-o regulă generală, şi e important să clarificăm:

(1) împotriva lui B, că, oricît de mult am lărgi procedura, rămîne posibil să o respingă cineva *în totalitate*;

(2) împotriva lui A. 2, că, pentru ca o procedură să fie *acceptată*, e nevoie de mai mult decît ca ea să fie *folosită de regulă*, fie şi de către persoanele implicate în cazul de faţă; şi că trebuie să rămînă, în principiu, o opţiune pentru oricine să respingă orice procedură – sau cod de proceduri –, chiar şi una pe care pînă la un moment dat a acceptat-o: cum poate fi cazul, să zicem, pentru codul onoarei. Cineva care ar face aceasta ar fi, desigur, pasibil de sancţiuni; ceilalţi vor refuza să se mai joace cu el sau îi vor spune că nu este un om de onoare. *Mai presus de toate*, nu trebuie adus totul la nivelul circumstanţelor factuale plate; pentru că atunci va trebui să se răspundă vechii obiecţii care condamnă transformarea lui „este" în „trebuie să fie". (Faptul de a fi acceptat *nu* este o circumstanţă în adevăratul sens al cuvîntului.) În cazul multor proceduri, cum ar fi cele ale jocurilor, oricît de adecvate ar fi circumstanţele, pot foarte bine alege să nu joc; mai mult, trebuie să admitem că, în ultimă instanţă, e îndoielnic că „a fi acceptat"

se poate defini drept a fi „de regulă“ folosit. Dar aceasta este o chestiune mai dificilă.

În al doilea rînd, cum să înțelegem sugestia că e posibil ca uneori o procedură nici să nu existe – ca fiind distinctă de întrebarea dacă procedura e acceptată (şi anume de către un grup sau altul) sau nu?[1]

(i) Avem cazul procedurilor care „nu mai există“ în sensul că, deşi acceptate larg la vremea lor, ele nu mai sînt azi larg acceptate sau nu mai sînt acceptate de nimeni; de exemplu, cazul provocării la duel; şi

(ii) Avem şi cazul procedurilor pe care le inițiază cineva. Cîteodată poți „să scapi“, aşa cum un jucător „scapă pe contra-atac“ într-un meci de fotbal. Este esențial să „scapi“, în ciuda terminologiei suspecte.* Să ne gîndim la un caz în care e mai plauzibil să spunem că procedura nu există decît că nu o acceptăm: pot spune „Te-ai purtat ca un laş“ ca să te cert sau ca să te insult; şi-mi pot face intenția explicită spunînd „Te cert“, dar n-o pot face spunînd „Te insult“ – de ce stau aşa lucrurile nu contează aici.[2] Tot ce contează e că o varietate specială de non-joc[3] poate apărea dacă cineva *chiar* spune „Te insult“: pentru că, în vreme ce a insulta pe cineva este o procedură convențională şi, într-adevăr, una verbală, aşa încît, într-un fel, vom recunoaşte fără probleme proce-

---

[1] Dacă aici nu convine formularea: se pune la îndoială faptul că procedura „există“ – şi poate foarte bine să nu convină, fiindcă ne-am obişnuit să ne temem de acest cuvînt (în general, fără îndoială, în mod legitim) –, vom spune că ceea ce se pune la îndoială e mai degrabă natura exactă sau definiția sau înțelegerea procedurii care cu siguranță există şi *este* acceptată.

* Joc de cuvinte: „Get away with it“ – în sens propriu şi în sens figurat (*n. tr.*).

[2] Multe astfel de posibile proceduri şi formule s-ar dovedi dezavantajoase dacă ar fi recunoscute; de exemplu, poate că nu ar trebui să acceptăm formula „Îți promit că am să-ți sparg capul“. Aflu însă că în zilele de glorie ale duelurilor studențeşti din Germania, obiceiul era ca membrii unui club să treacă în şir indian pe lîngă membrii unui club rival, aşezați şi ei în şir, şi apoi fiecare dintre ei să-i spună adversarului său, în timp ce trecea pe lîngă el, cu toată politețea: „Beleidigung“, ceea ce înseamnă „Te insult“.

[3] [„Non-joc“ era numele pe care Austin îl folosea la un moment dat pentru categoria A. 1 de nereuşite. Mai tîrziu l-a respins, dar notițele sale îl păstrează în pasajul acesta. J.O.U.]

dura pe care o invocă cineva care spune „Te insult“, totuşi îi vom refuza cu certitudine jocul, nu doar pentru că nu este acceptată convenţia, ci pentru că vom avea vaga senzaţie a unei oprelişti de o natură nu tocmai clară în mod imediat, care ne va face să nu o acceptăm niciodată.

Mult mai obişnuite însă vor fi cazurile în care nu e sigur cît de mult se extinde o procedură – ce cazuri acoperă ea sau ce varietăţi poate fi făcută să acopere. E caracteristic oricărei proceduri ca limitele aplicabilităţii ei şi, împreună cu ele, desigur, definiţia „exactă“ a procedurii să rămînă vagi. Vor apărea întotdeauna cazuri dificile sau periferice, unde nimic din istoria anterioară a procedurii convenţionale nu va hotărî definitiv dacă o astfel de procedură este sau nu corect aplicată cazului respectiv. Pot oare boteza un cîine (dacă asta se poate admite ca un act raţional)? Sau înseamnă că astfel comit un non-joc? Legea abundă în astfel de decizii dificile – în care, desigur, va deveni mai mult sau mai puţin arbitrar dacă vom alege să decidem (A. 1) că o convenţie aici nu există sau să decidem (A. 2) că circumstanţele nu sînt potrivite pentru invocarea unei convenţii care, neîndoios, există: oricum am lua-o, tendinţa va fi să ne raportăm la un „precedent“. Juriştii preferă în general opţiunea din urmă, care îi constrînge la a aplica legea, mai degrabă decît la a inventa una.

Există însă un alt tip de cazuri posibile, clasificabile în multe feluri, şi care merită o atenţie specială.

Enunţurile performative de care m-am ocupat pînă acum sînt, toate, perfect conturate, de tipul a ceea ce voi numi mai tîrziu performative *explicite*, în opoziţie cu performativele *implicite*. Ceea ce înseamnă că toate includ sau încep cu o expresie de o semnificaţie evidentă şi directă, cum ar fi „Pariez“, „Promit“, „Las moştenire“ – o expresie folosită în general şi pentru a denumi actul pe care, producînd un astfel de enunţ, îl performez: de exemplu, a paria, a promite, a lăsa moştenire etc. Dar, fireşte, este totodată evident şi important de remarcat că putem, dacă vrem, să folosim enunţul „pleacă“ pentru a obţine practic acelaşi lucru ca atunci cînd folosim enunţul „îţi ordon să pleci“: drept

urmare, vom fi în măsură, şi într-un caz şi în celălalt, să spunem bucuroşi, dacă e să descriem ulterior ceea ce a făcut vorbitorul, că „mi-a ordonat să plec". Poate că însă nu e clar în fapt – iar în ce priveşte enunţul şi atît, rămîne mereu neclar – dacă, atunci cînd folosim o formulă atît de neexplicită ca simplul imperativ „pleacă", vorbitorul îmi dă ordin (sau intenţionează să-mi dea ordin) să plec sau mai curînd mă sfătuieşte, mă roagă sau mai ştiu eu ce, să plec. Tot astfel, „E un taur pe cîmp" poate să fie sau poate să nu fie o avertizare, fiindcă *e posibil* să nu fac altceva decît să descriu peisajul, iar „Voi fi acolo" poate să fie sau poate să nu fie o promisiune. Avem aici performative primitive, distincte de cele explicite; şi e posibil ca circumstanţele să nu ofere nimic care ne-ar determina să decidem dacă enunţul e performativ sau nu. În orice caz, într-o situaţie dată, poate fi la latitudinea mea să o iau *ori* aşa, *ori* aşa. Formula a fost performativă – *poate* –, dar procedura în chestiune nu a fost invocată suficient de explicit. Poate că nu am *luat-o ca* pe un ordin, sau oricum nu trebuia *neapărat* s-o iau ca pe un ordin. Persoana respectivă nu a *luat-o ca* pe o promisiune: i.e. în condiţiile date, nu a acceptat procedura, pe motiv că ritualul a fost incomplet săvîrşit de către vorbitorul prim.

Am putea asimila aceasta unei performanţe deficitare sau incomplete (B. 1 sau B. 2): numai că ea este totuşi completă, deşi nu lipsită de ambiguităţi, şi nici explicită. (În cazul legii, desigur, acest tip de performativ neexplicit *va fi* în mod normal plasat sub B. 1 sau B. 2 – regula spune că a lăsa moştenire neexplicit, de pildă, este un act fie incorect, fie incomplet; dar în viaţa obişnuită o astfel de stricteţe nu există.) O putem asimila şi unei Neînţelegeri (pe care nu o luăm încă în calcul): dar atunci ar fi un tip special, privitor la forţa enunţului şi nu la semnificaţia sa. Şi important aici este nu că ascultătorul *nu* a înţeles, ci că *nu trebuia neapărat* să înţeleagă, de exemplu, *să o ia ca* pe un ordin.

Am putea, într-adevăr, să asimilăm exemplul lui A. 2, spunînd că procedura nu e destinată folosirii atunci cînd nu e clar că e folosită – întrebuinţare care o face în totalitate nulă. Putem susţine că trebuie folosită doar în circumstanţe din care se înţelege absolut clar că e folosită. Dar ar însemna să cerem perfecţiunea.

A. 2. Persoanele şi circumstanţele respective trebuie, într-un caz dat, să fie potrivite pentru invocarea procedurii respective.

Ajungem acum la încălcarea lui A. 2, tipul de nereuşită pe care l-am numit Aplicaţii Ratate. Exemplele aici abundă. „Te numesc în funcţie", spus după ce ai fost deja numit în funcţie, sau cînd a fost numit altcineva, sau cînd nu am împuternicirea să numesc, sau cînd mă adresez unui cal; „Da, vreau", spus atunci cînd eşti rudă cu numita sau în faţa unui căpitan de vas pe uscat; „Îţi dau", spus cînd obiectul nu e al meu ca să-l pot da sau cînd el este o livră din carnea mea vie şi netranşată. Dispunem de diverşi termeni speciali, uzitabili în diverse tipuri de cazuri – „*ultra vires*", „incapacitate", „obiect (sau persoană) nepotrivit(ă) sau neadecvat(ă)" ş.a.m.d.

Graniţa dintre „persoane nepotrivite" şi „circumstanţe nepotrivite" va fi cu necesitate una nu foarte strictă. Într-adevăr, „circumstanţele" pot fi, bineînţeles, extinse pentru a acoperi în general „natura" tuturor persoanelor participante. Trebuie să distingem însă între cazurile în care neadecvarea persoanelor, obiectelor, numelor etc. este o chestiune de „incapacitate" şi cazurile mai simple în care obiectul sau „actorul" nu corespund ca tip. Distincţia e destul de aproximativă şi instabilă, dar nu lipsită de importanţă (în cazul, să zicem, al legii). Astfel, trebuie distins între cazurile în care un preot botează un copil dîndu-i numele ales pentru un altul sau botează un copil cu numele de „Albert" în loc de „Alfred" şi cazurile în care s-ar spune „Botez acest copil cu numele de 2704" ori „Promit să-ţi sparg capul" sau în care un cal ar fi numit consul. În cazurile din urmă e vorba despre actori necorespunzători, pe cînd în primele neadecvarea e o chestiune de incapacitate.

Unele suprapuneri ale lui A. 2 cu A. 1 şi B. 1 au fost deja menţionate. Este poate de presupus că vom numi invocare ratată (A. 1) cazul în care persoana *ca atare* este neadecvată, mai curînd decît dacă ea nu este împuternicită de drept (A. 2) – asta dacă *nimic* (nici o procedură antecedentă ori împuternicire anterioară etc.) nu a reuşit să clarifice lucrurile. Pe de altă parte, dacă luăm

literal chestiunea *împuternicirii* (poziţie, prin contrast cu statut), putem clasifica nereuşita drept un act prost executat (B. 1), mai curînd decît o procedură prost aplicată – de exemplu, dacă votăm pentru un candidat înainte ca el să fie nominalizat. Întrebarea aici este cît de mult putem lărgi „procedura".

Avem în continuare cazuri B (deja amintite, desigur), numite Execuţii Ratate.

B. 1. Procedura trebuie executată corect de către toţi participanţii.

Vorbim aici de nereguli. Ele constau, de exemplu, în folosirea unor formule greşite – există o procedură care este adecvată persoanelor şi circumstanţelor, dar ea nu e îndeplinită corect. Exemple aici se găsesc mai uşor în domeniul legal; lucrurile nu sînt atît de clare, fireşte, în viaţa obişnuită, unde se fac rabaturi la tot pasul. Folosirea formulelor neexplicite poate fi inclusă în această categorie. Tot aici se înscrie folosirea formulelor vagi şi a referinţelor ambigue, de exemplu, dacă spun „casa mea" atunci cînd posed două sau dacă spun „Pun pariu cu tine că azi cursa se va anula" atunci cînd s-au aranjat deja mai multe curse pentru azi.

E vorba aici despre altceva decît în cazul neînţelegerii ori al înţelegerii încete din partea unui auditoriu: e vorba de o neregulă strecurată în ritual, oricum ar pricepe-o ascultătorii. Unul dintre lucrurile care ridică dificultăţi speciale este întrebarea dacă, atunci cînd două părţi sînt implicate, e necesar un „*consensus ad idem*". Este esenţial oare ca eu să asigur, pe lîngă toate celelalte, şi *înţelegerea corectă*? În orice caz, aceasta este cu certitudine o chestiune clasificabilă sub regulile B, şi nu sub *Γ*.

C. 2. Procedura trebuie executată complet de către toţi participanţii.

Acestea sînt piedici. Încercăm să ducem la bun sfîrşit procedura, dar actul eşuează. De exemplu: încercarea mea de a pune

un pariu zicînd „Pariez pe cinci lei“ eşuează dacă tu nu spui „S-a făcut“ sau altceva în acelaşi sens; încercarea mea de a mă căsători zicînd „Da, vreau“ eşuează dacă femeia spune „Eu nu vreau“; încercarea mea de a te provoca la duel eşuează dacă spun „Te provoc“, dar nu îţi trimit martorii; încercarea mea de a deschide oficial un sediu de bibliotecă eşuează dacă spun „Deschid această bibliotecă“, dar cheia se rupe în broască; sau: botezarea unei nave eşuează dacă desfac cavaleţii înainte de a spune „Lansez această navă“. Şi aici, ca şi în alte situaţii, în viaţa obişnuită se admite o anumită permisivitate procedurală – altfel nu s-ar mai face nimic în universităţi!

Fireşte că uneori vor apărea dubii dacă mai sînt necesare şi alte lucruri sau nu. De exemplu, ţi se cere să accepţi darul pentru ca eu să pot spune că ţi-am dat ceva? Cu siguranţă că în situaţiile formale acceptul e necesar, dar aşa se întîmplă şi în mod obişnuit? Dubii similare apar dacă o numire este făcută fără acordul persoanei numite. Întrebarea aici este în ce măsură pot fi actele unilaterale. Tot astfel, se pune întrebarea: cînd anume se poate spune că un act a luat sfîrşit, prin ce se defineşte săvîrşirea lui?[1]

V-aş atrage atenţia că în această discuţie *nu* am invocat şi alte dimensiuni ale eşecului, cum sînt cele care apar atunci cînd, de pildă, protagonistul ar face o simplă greşeală sau cînd ar exista divergenţe factuale, ca să nu mai vorbesc de divergenţele de opinie. De exemplu, nici o convenţie nu stipulează că îţi pot promite să fac ceva în detrimentul tău, obligîndu-mă astfel în faţa ta să fac acel lucru; dar să presupunem că aş spune „Îţi promit să te trimit la mînăstire“, cu credinţa, pe care tu nu o împărtăşeşti, că asta are să-ţi facă bine, sau invers, atunci cînd tu crezi că are să-ţi facă bine, dar eu nu, sau chiar atunci cînd amîndoi credem că are să-ţi facă bine, dar, de fapt, aşa cum se va putea dovedi, nu îţi va fi deloc prielnic. Se numeşte că am invocat o convenţie non-existentă în circumstanţe neadecvate? Nu mai e nevoie să spun – e o chestiune de principiu general – că o alegere mulţumitoare

[1] Se poate astfel întreba dacă a nu ajunge să înmînezi un dar înseamnă a nu ajunge să săvîrşeşti actul darului sau dacă este o nereuşită de tip *Γ*.

între aceste alternative nu există, ele fiind prea grosiere pentru a încadra cazuri subtile. Nu avem la îndemînă nici o cale de a simplifica bogăţia complexă a unei situaţii care scapă clasificării obişnuite.

Ar putea părea că, spunînd acestea, n-am făcut decît să retractăm propriile noastre reguli. Dar nu e adevărat. E clar că există aceste şase tipuri de nereuşită, chiar dacă uneori nu se poate spune cu certitudine care dintre ele se potriveşte unui caz particular: şi dacă vrem, le *putem* defini, cel puţin pentru anumite cazuri date. Dar trebuie neapărat să ne ferim de simplificări brutale, pe care cineva ar putea fi tentat să le numească boala profesională a filosofilor, dacă nu asta le-ar fi într-adevăr profesia.

IV. Nereuşite: Abuzuri

Data trecută am luat în discuţie tipuri de nereuşită şi ne-am ocupat de cazuri în care nu exista nici o procedură sau nici o procedură acceptată; în care procedura era invocată în circumstanţe neadecvate şi în care procedura era executată deficitar sau incomplet. Arătam că în anumite cazuri aceste nereuşite se suprapun şi că, în plus, ele se suprapun în general cu (a) neînţelegerile [*misunderstandings*] – un tip de nereuşită de care toate enunţurile sînt probabil susceptibile, şi cu (b) greşelile [*mistakes*] şi acţiunea sub constrîngere [*acting under duress*].

Ultimul tip de cazuri este tipul *Γ*: *Γ*. 1 şi *Γ*. 2, nesincerităţi [*insincerities*] şi infracţiuni [*infractions*] sau încălcări [*breaches*].[1] Spunem aici că actul *nu* este nul, deşi e tot nereuşit.

Voi repeta definiţiile:

Γ. 1: dacă, aşa cum e cazul de regulă, procedura e destinată uzului unor persoane care nutresc anumite gînduri, sentimente ori intenţii sau e menită să declanşeze un anumit comportament din partea vreunui participant, atunci persoana care participă la procedură şi astfel o invocă trebuie să nutrească efectiv acele gînduri, sentimente ori intenţii, iar participanţii trebuie să aibă intenţia de a se comporta în consecinţă;

Γ. 2: şi participanţii trebuie să se comporte cu adevărat în consecinţă.

[1] Vezi p. 36 şi nota de subsol.

1. Sentimente

Exemple în care sentimentele cerute lipsesc:

„Te felicit“, spus atunci cînd nu simt nici o plăcere, ba, dimpotrivă, sînt chiar iritat.

„Îmi pare rău pentru tine“, spus atunci cînd nu simt nici un fel de compasiune.

Circumstanţele sînt aici în regulă, iar actul, departe de a fi nul, este performat, numai că e *nesincer*; nu aveam de ce să te felicit sau să-mi exprim părerile de rău cînd simţeam cu totul altceva.

2. Gînduri

Exemple în care gîndurile cerute lipsesc:

„Te sfătuiesc să...“, spus atunci cînd nu cred că ai avea într-adevăr de cîştigat din ceea ce te sfătuiesc să faci.

„Îl găsesc nevinovat – e achitat“, spus atunci cînd cred că respectivul e vinovat.

Aceste acte nu sînt nule. Eu chiar ofer un sfat sau dau un verdict, deşi o fac nesincer. Avem aici o paralelă evidentă cu unul dintre elementele *minciunii*, în performarea unui act de vorbire de tipul *asertiv*.

3. Intenţii

Exemple în care intenţiile cerute lipsesc:

„Promit“, spus atunci cînd nu am intenţia să fac ceea ce promit.

„Pun pariu“, spus atunci cînd nu am intenţia să plătesc.

„Declar război“, spus atunci cînd nu am intenţia să lupt.

Nu folosesc aici termenii „sentimente“, „gînduri“ şi „intenţii“ în vreun mod tehnic, opus unuia lax. Cîteva comentarii sînt totuşi necesare:

(1) Distincţiile sînt atît de laxe încît cazurile nu sînt neapărat distincte: şi oricum, cazurile pot fi combinate, aşa cum şi sînt în mod obişnuit. De exemplu, dacă spun „Te felicit“, mi se cere să nutresc sentimentul, ori mai degrabă gîndul, că fapta ta e remarcabilă şi merită lăudată? Sau, în cazul promisiunii: fireşte că trebuie să am intenţia cerută, dar trebuie de asemenea să gîndesc că

ceea ce promit e fezabil (trebuie să am intenţia s-o fac, nu doar să încerc s-o fac) şi să gîndesc că cel căruia îi promit crede că ceea ce îi promit e spre binele său, sau să gîndesc eu însumi că ceea ce îi promit e spre binele său.

(2) În cazul gîndurilor, trebuie să distingem între cazul în care credem într-adevăr că astfel stau lucrurile – de exemplu, că el e vinovat, că el e cel care a comis fapta sau că fapta i se datorează, el îi este autorul – şi cazul în care ceea ce credem noi este într-adevăr aşa: între un gînd corect şi unul greşit. (Tot astfel, putem distinge între cazul în care într-adevăr simţim aşa şi cazul în care ceea ce simţim e justificat, sau între cazul în care într-adevăr avem intenţia aceasta şi cazul în care ceea ce intenţionăm este fezabil.) Dar cu gîndurile, lucrurile sînt mult mai complicate: e vorba aici de o lipsă de sinceritate care constituie un element esenţial al minciunii, distinct de situaţia în care spunem ceva care este, în fapt, fals. Exemple: a gîndi, atunci cînd spun „nevinovat", că el este autorul faptei sau a gîndi, cînd spun „felicitări", că reuşita nu îi aparţine. Dar e posibil, de fapt, să greşesc gîndind aşa.

Dacă măcar unele dintre gîndurile noastre sînt incorecte (şi nu nesincere), va rezulta un tip de nereuşită diferit:

(a) Pot dărui ceva care în realitate (deşi cred contrariul) nu-mi aparţine. Am putea spune că aceasta este o „aplicare ratată", că circumstanţele, obiectele, persoanele etc. nu sînt adecvate pentru procedura dăruirii. Dar să nu uităm că spuneam că vom elimina întreaga dimensiune a acelei nereguli care s-ar putea numi nereuşită, dar care se datorează unei greşeli sau neînţelegeri. Să observăm că o greşeală nu face în general ca un act să fie *nul*, deşi îl poate face *scuzabil*.

(b) „Te sfătuiesc să faci *X*" este un enunţ performativ. Să luăm cazul în care eu te sfătuiesc să faci ceva ce nu e deloc spre binele tău, deşi eu cred că este. Cazul este întru totul diferit de (a) prin aceea că nu există nici un motiv să gîndeşti că actul sfătuirii ar putea fi nul sau pasibil de a fi nul ori că el ar putea fi nesincer. Ci vom introduce aici, iarăşi, o dimensiune cu totul nouă: vom critica actul ca fiind un sfat *prost*. E de altfel cel mai rău

lucru care se poate spune despre un sfat. Dacă un act este reuşit în toate modurile pe care le-am definit, nu înseamnă că el este scutit de orice altă critică. Vom reveni.

(c) Mai dificil decît cazurile precedente este un tip de situaţie la care vom reveni şi mai tîrziu. Există o clasă de performative pe care am s-o numesc a *verdictivelor*: de pildă, atunci cînd spun „Acuzatul este declarat vinovat“ sau, simplu, „vinovat“ ori cînd arbitrul spune *„out“*. Cînd spunem „vinovat“, actul este reuşit, într-un fel, dacă noi credem cu sinceritate, date fiind probele, că el este autorul faptei. *Dar*, desigur, este esenţial, într-un fel, pentru o procedură ca ea să fie corectă; poate să nu fie nici pe departe o chestiune de opinie, ca mai sus. Astfel, atunci cînd arbitrul spune *„over“**, runda este terminată. Dar se poate întîmpla să avem un verdict „prost“: el poate fi ori *nejustificat* (complet de judecată), ori *incorect* (arbitru). Avem aici, aşadar, o situaţie întru totul nefericită. Ea nu este totuşi nereuşită în nici unul dintre sensurile stabilite: nu este nulă (dacă arbitrul spune *„out“*, mingea este în out; decizia arbitrului e definitivă) şi nu este nesinceră. Nu ne ocupăm însă aici de astfel de probleme decît ca să determinăm nesinceritatea.

(3) Şi în cazul intenţiei există anumite disfuncţii.

(a) Am observat deja dilema referitoare la ceea ce constituie o acţiune ulterioară şi ceea ce este doar încheierea sau săvîrşirea unei singure acţiuni totale: de exemplu, e greu de determinat relaţia dintre:

„Ofer“ şi înmînarea posesiunii;
„Da, vreau (să iau în căsătorie etc.)“ şi săvîrşirea mariajului;
„Vînd“ şi încheierea vînzării,

deşi distincţia este clară în cazul promisiunii. Există, aşadar, posibilităţi similare de a trasa distincţii în varii feluri între intenţia cerută pentru a performa o acţiune *ulterioară* şi intenţia cerută

* În jocul de cricket, set de şase aruncări lansate de pe aceeaşi margine a terenului (*n. tr.*).

pentru a încheia o acţiune *prezentă*. Însă asta nu ridică, în principiu, probleme în chestiunea nesincerităţii.

(b) Am distins, în mare, între cazuri în care trebuie să ai anumite intenţii şi cazuri mai speciale în care trebuie să ai intenţia să îndeplineşti o anumită acţiune ulterioară, unde folosirea procedurii date este destinată tocmai să declanşeze acea acţiune ulterioară (făcînd-o fie obligatorie, fie permisă). Exemple ale acestui tip de procedură mai specializată sînt: fireşte, angajamentul de a îndeplini o acţiune şi, probabil, actul de a boteza. O astfel de procedură există tocmai pentru a decide care comportare ulterioară e în regulă şi care nu; şi, desigur, în multe cazuri, cum ar fi cel al formulelor juridice, ne aflăm foarte aproape de acest scop. Alte cazuri însă sînt mai puţin limpezi: pot, de pildă, să-mi exprim intenţia spunînd, pur şi simplu, „Am să..." Trebuie, fireşte, să am şi intenţia să fac acel lucru, dacă e să fiu sincer, la momentul enunţului: dar care este gradul sau modul exact de nereuşită dacă după aceea nu fac lucrul respectiv? Sau, în cazul lui „Îţi urez bun venit", care, spus, echivalează cu a primi pe cineva, se presupune că intenţii de acest gen trebuie, într-un fel sau altul, să existe: dar dacă apoi vorbitorul se poartă bădăran? Sau: îţi dau un sfat şi tu îl accepţi, dar apoi te atac: în ce măsură mi se cere să nu fac asta? Sau doar „se aşteaptă de la mine" să n-o fac? Sau o astfel de comportare ulterioară este categoric declarată în neregulă în virtutea procedurii de a-da-a-primi-un-sfat? Sau, tot astfel: te rog să faci ceva, tu accepţi, iar apoi eu protestez – înseamnă că fac ceva nepermis? Probabil că da. Dar există o tendinţă puternică de a face astfel de lucruri mai clare, ca atunci cînd, de pildă, spunem „Eşti absolvit" în loc de „Eşti iertat", sau „Am intenţia să" ori „Promit să" în loc de „Am să..."

Cam atît despre modurile în care enunţurile performative pot fi nereuşite, astfel încît „actul" implicat este doar intenţionat sau pretins etc. Asta se reducea, în general, la a spune, dacă preferaţi jargonul, că anumite condiţii trebuie satisfăcute dacă e ca enunţul să fie reuşit – anumite lucruri trebuie să fie astfel. Iar aceasta, pare limpede, ne obligă la a spune că, pentru ca un anumit enunţ performativ să reuşească, anumite afirmaţii trebuie *să fie*

adevărate. În sine, acesta este, fără îndoială, un rezultat deosebit de trivial al investigaţiilor noastre. Dar măcar ca să evităm nereuşitele pe care le-am discutat, să întrebăm:

(1) care afirmaţii trebuie să fie adevărate?

şi

(2) e ceva interesant de spus despre relaţia enunţului performativ cu aceste afirmaţii?

Să ne amintim că în prima prelegere spuneam că putem, într-un sens, *implica* [*imply*] tot felul de lucruri ca fiind astfel cînd spunem „Promit", dar asta e cu totul altceva decît a spune că enunţul „Promit" este o *afirmaţie*, adevărată sau falsă, care afirmă că lucrurile sînt astfel. Voi vorbi despre cîteva lucruri importante care trebuie să fie adevărate dacă e ca performarea să fie reuşită (nu toate – dar pînă şi acestea vor părea acum destul de plictisitoare şi triviale: sper asta, pentru că ar însemna că sînt *deja* „evidente").

Dacă atunci cînd, de pildă, spun „Îmi cer iertare", chiar îmi cer iertare, astfel încît să putem spune că vorbitorul şi-a cerut neîndoielnic iertare, atunci

(1) este adevărat, şi nu fals, că fac (am făcut) ceva – de fapt, mai multe lucruri, dar în particular că îmi cer iertare (mi-am cerut iertare);

(2) este adevărat, şi nu fals, că anumite condiţii sînt respectate, în particular acelea de tipul specificat în regulile A. 1 şi A. 2;

(3) este adevărat, şi nu fals, că sînt respectate anumite alte condiţii, de tip Γ, în particular că gîndesc ceva;

şi

(4) este adevărat, şi nu fals, că sînt obligat să fac ceva ulterior.

Strict vorbind, şi e important să o spunem, sensul în care „Îmi cer iertare" implică adevărul fiecăreia dintre cele de mai sus a fost deja explicat – este exact ceea ce am explicat pînă acum. Dar

ce interesează este să comparăm aceste „implicaţii" ale enunţurilor performative cu anumite descoperiri făcute relativ recent în legătură cu „implicaţiile" tipului advers şi preferat de enunţ, *afirmaţia* sau enunţul constativ, el fiind, spre deosebire de performativ, adevărat sau fals.

Să luăm mai întîi pe (1): care este relaţia dintre enunţul „Îmi cer iertare" şi faptul că îmi cer iertare? E important să vedem că ea diferă de relaţia dintre „Alerg" [*I am running*] şi faptul că alerg (sau, în cazul în care s-ar spune că aceasta nu este o „simplă" relatare autentică – relaţia dintre „el aleargă" [*he is running*] şi faptul că el aleargă). În engleză, diferenţa e marcată prin folosirea prezentului non-continuu în formulele performative: dar ea nu e neapărat marcată în toate limbile – cărora se poate să le lipsească prezentul continuu – şi nici în engleză, întotdeauna.

Am putea spune: în cazurile obişnuite, cum ar fi alergarea, faptul că el aleargă este ceea ce face ca afirmaţia că el aleargă să fie *adevărată*; sau că adevărul enunţului constativ „el aleargă" depinde de faptul că el aleargă. Pe cînd în cazul nostru, reuşita performativului „Îmi cer iertare" este ceea ce face ca faptul că îmi cer iertare să fie un fapt, iar succesul meu în a-mi cere iertare depinde de reuşita enunţului performativ „Îmi cer iertare". Este, acesta, unul dintre modurile în care putem justifica distincţia „performativ-constativ" – ca distincţie între a face şi a spune.

Vom analiza în continuare trei dintre multele feluri în care o afirmaţie implică adevărul altor afirmaţii. Unul dintre cele pe care le voi menţiona este ştiut de mult. Celelalte au fost descoperite destul de recent. Nu vom descrie chestiunea într-un limbaj prea tehnic, deşi acest lucru este posibil. Mă refer la descoperirea conform căreia felurile în care putem vorbi rău, în care putem maltrata limba, atunci cînd enunţăm afirmaţii „factuale", sînt mai numeroase decît simpla contradicţie (care, oricum, este o relaţie complicată care cere şi poate primi atît o definiţie, cît şi o explicaţie).

1. Implică [entails]

„Toţi oamenii roşesc" implică „unii oameni roşesc". Nu putem spune „Toţi oamenii roşesc, dar nu orice oameni roşesc" sau

„pisica e sub preş şi pisica e pe preş“ sau „pisica e pe preş şi pisica nu e pe preş“, pentru că în fiecare caz prima propoziţie implică contrariul celei de a doua.

2. *Subînţelege [implies]*

Propoziţia mea „pisica e pe preş“ subînţelege faptul că eu cred că ea este pe preş.* Nu putem spune „pisica e pe preş, dar eu nu cred asta“.

3. *Presupune [presupposes]*

„Toţi copiii lui Jack sînt chei“ presupune că Jack are copii. Nu putem spune „Toţi copiii lui Jack sînt chei, dar Jack nu are copii“ sau „Jack nu are copii şi toţi copiii lui sînt chei“.

E un iz de ultraj, uşor de recunoscut, în toate aceste cazuri. Dar trebuie să ne ferim să folosim termeni buni la toate, cum sînt „implică“ sau „contradicţie“, pentru că diferenţele sînt considerabile. O pisică se omoară în mai multe feluri decît prin înecare în unt*; dar acesta e un lucru (aşa cum indică şi proverbul) pe care sîntem dispuşi să îl trecem cu vederea: limba se poate ultragia în mai multe feluri decît prin contradicţie. Întrebările mari sînt: cîte feluri există, de ce maltratează ele limba şi în ce constă ultragiul?

Să deosebim acum cazurile aşa cum sîntem obişnuiţi:

1. *Implică*

Dacă p implică q, atunci $\sim q$ implică $\sim p$: dacă „pisica e pe preş“ implică „preşul e sub pisică“, atunci „preşul nu e sub pisică“ implică „pisica nu e pe preş“. Aici, adevărul unei propoziţii implică adevărul unei alte propoziţii; sau, din alt unghi, adevărul unei propoziţii e inconsistent cu adevărul unei alte propoziţii.

---

* Austin explică în continuare că este vorba despre un sens al lui „imply“ observat de G.E. Moore, deşi unul diferit de sensul în care verbul este folosit în mod obişnuit în engleză – un sens mai slab, ca în „He implied I did not know it“ – „A lăsat să se înţeleagă că eu nu ştiu“ (*n. tr.*).

* Proverb englezesc: „There are more ways of killing a cat than drowning it in butter“ (*n. tr.*).

2. Subînţelege

Asta e altceva: dacă faptul că spun că pisica e pe preş subînţelege faptul că eu cred că aşa e, nu rezultă că faptul că eu nu cred că pisica e pe preş subînţelege că pisica nu e pe preş. Şi, iarăşi, nu se poate vorbi aici de inconsistenţa propoziţiilor: ele sînt perfect compatibile – e posibil ca, în acelaşi timp, pisica să fie pe preş, iar eu să nu cred că aşa e. Dar nu putem, în celălalt caz, să spunem „e posibil în acelaşi timp ca pisica să fie pe preş, dar preşul să nu fie sub pisică". Iar aici, a spune că „pisica e pe preş" nu e posibil împreună cu a spune „Nu cred că e"; aserţiunea implică o credinţă.

3. Presupune

Şi aici lucrurile sînt diferite de 1: dacă „Copiii lui John sînt chei" presupune că John are copii, nu este adevărat că faptul că John nu are copii presupune că copiii lui John nu sînt chei. Mai mult, *atît* „Copiii lui John sînt chei", *cît şi* „Copiii lui John nu sînt chei" presupun că John are copii: dar nu e adevărat că atît „Pisica e pe preş", cît şi „Pisica nu e pe preş" implică faptul că pisica e sub preş.

Să luăm încă o dată ultimele două cazuri, mai întîi „subînţelege" şi apoi „presupune".

Subînţelege

Să zicem că am spus „pisica e pe preş" cînd nu e adevărat că eu cred că pisica e pe preş; ce vom spune? Cu siguranţă e un caz de *nesinceritate*. Cu alte cuvinte: nereuşita, aici, este, deşi ea vizează o afirmaţie, aceeaşi cu nereuşita care viciază „Promit" atunci cînd nu am intenţia, nu cred etc. Nesinceritatea unei aserţiuni este aceeaşi cu nesinceritatea unei promisiuni, de vreme ce atît promisiunea, cît şi aserţiunea sînt proceduri destinate uzului unor persoane care au anumite gînduri. „Promit, dar nu am intenţia" este paralel lui „aşa stau lucrurile, dar eu nu cred"; a spune „Promit" fără să am intenţia este paralel cu a spune „aşa stau lucrurile" fără să cred asta.

Presupoziția

Să discutăm în continuare presupoziția: ce vom spune despre afirmația „Copiii lui John sînt toți chei“ în cazul în care John nu are copii? Se spune de regulă acum că afirmația *nu* e falsă, pentru că e lipsită de referință; referința e necesară și pentru adevăr și pentru falsitate. (Înseamnă atunci că e lipsită de sens? Nu în totalitate: nu este, precum o „propoziție fără sens“, non-gramaticală, incompletă, absurdă etc.) Oamenii spun „întrebarea nu se pune“. Eu am să spun, aici, „enunțul e nul“.

Să comparăm cu nereușita care survine atunci cînd spunem „Botez...“, dar unele dintre condițiile (A. 1) sau (A. 2) nu sînt satisfăcute (mai ales, poate, A. 2, dar, de fapt, amîndouă în egală măsură – o presupoziție similară celei de la A. 1 există și pentru afirmații!). Aici am fi putut folosi formula „presupune“. Putem spune că formula „Da, vreau“ presupune o seamă de lucruri: dacă ele nu sînt satisfăcute, formula e nereușită, nulă – nu reușește să fie un contract, așa cum nici cealaltă nu reușește să fie o afirmație, atunci cînd referința cade (sau chiar atunci cînd e ambiguă). Tot astfel, chestiunea sfatului bun sau prost nu se pune dacă nu ești în poziția să mă sfătuiești în problema respectivă.

În sfîrșit, e posibil ca felul cum o propoziție implică o alta să nu fie diferit de felul în care „Promit“ implică „Trebuie“: nu e același lucru, dar sînt paralele. „Promit, dar nu trebuie“ e paralel cu „este și nu este“; a spune „promit“ fără a performa actul este paralel cu a spune și „este“ și „nu este“. Tot așa cum scopul aserțiunii este dejucat de către o contradicție internă (în care asimilăm și contrastăm *în același timp* și astfel punem în pericol întreaga procedură), scopul unui contract este dejucat dacă spunem „Promit și nu trebuie“. Prin aceasta te angajezi și refuzi să te angajezi. Este o procedură care se neagă singură. O aserțiune ne angajează la o altă aserțiune, o performare, la o altă performare. În plus, așa cum, dacă p implică q, atunci $\sim q$ implică $\sim p$, tot astfel „Nu trebuie“ implică „Nu promit“.

În concluzie, vedem că pentru a explica cum pot eșua afirmațiile, nu ne putem ocupa doar de propoziția respectivă (orice ar însemna aceasta), așa cum se făcea în mod tradițional. Trebuie să

luăm în calcul situaţia totală în care e lansat enunţul – întregul act de vorbire [*speech-act*] – dacă e să observăm paralela dintre afirmaţii şi enunţuri performative şi felul în care ele pot eşua. Aşadar, actul de vorbire total în situaţia totală de comunicare [*speech-situation*] ne apare, în urma unei suite de paşi logici, drept important în anumite cazuri speciale: şi astfel am asimilat aşa-zisele enunţuri constative performativului.

V. Criterii posibile ale performativelor

La finele prelegerii precedente, repuneam în discuţie chestiunea relaţiilor dintre enunţul performativ şi afirmaţiile de diverse feluri care sînt cu certitudine fie adevărate, fie false. Am menţionat ca fiind cu deosebire notabile următoarele conexiuni:

(1) Dacă enunţul performativ „Îmi cer iertare" este reuşit, atunci afirmaţia că îmi cer iertare este adevărată.

(2) Dacă e ca enunţul performativ „Îmi cer iertare" să fie reuşit, atunci afirmaţia că anumite condiţii sînt respectate – mai ales cele de la A. 1 şi A. 2 – trebuie să fie adevărată.

(3) Dacă e ca enunţul performativ „Îmi cer iertare" să fie reuşit, atunci afirmaţia că anumite alte condiţii sînt respectate – mai ales cele de la Γ. 1 – trebuie să fie adevărată.

(4) Dacă măcar anumite tipuri de enunţuri performative sînt reuşite, cum ar fi cele contractuale, atunci afirmaţiile care iau în mod tipic forma „trebuie" sau „nu trebuie" să fac în continuare ceva anume sînt adevărate.

Spuneam că pare să existe o anumită similitudine, şi poate chiar o identitate, între conexiunea nr. 2 şi fenomenul care a fost numit, în cazul afirmaţiilor, prin opoziţie cu performativele, „presupoziţie": şi tot astfel, între conexiunea nr. 3 şi fenomenul numit (cîteodată, şi nu, după mine, corect), în cazul afirmaţiilor, „implicaţie"* – acestea (presupoziţia şi implicaţia) fiind două moduri în care adevărul unei afirmaţii poate fi pus în relaţie semnificativă cu adevărul altei afirmaţii, fără să fie adevărat că una o

* „Implication" în sensul lui „imply" pe care l-am tradus prin „subînţelege" (*n. tr.*).

implică pe cealaltă în singurul sens preferat de către logicienii hipercorecţi. Numai despre a patra şi ultima dintre conexiunile de mai sus se poate pretinde (nu spun cît de satisfăcător) că seamănă cu situaţia în care o afirmaţie implică o altă afirmaţie. „Promit să fac *X*, dar nu am nici o obligaţie s-o fac" poate mai curînd părea o auto-contradicţie – orice ar însemna aceasta – decît „Promit să fac *X*, dar nu am intenţia s-o fac". De asemenea, despre „Nu am nici o obligaţie să fac *X*" se poate spune că implică „Nu am promis să fac *X*" şi se poate gîndi că felul în care a afirma *p* mă obligă să afirm *q* nu diferă de felul în care a promite să fac *X* mă obligă să fac *X*. Dar nu vreau să spun că există sau nu există o paralelă aici; ci doar că, cel puţin, există o paralelă foarte strînsă în celelalte două cazuri, ceea ce sugerează că, cel puţin în anumite feluri, există pericolul ca distincţia iniţială de lucru între constative şi performative să cadă.

Ne putem totuşi întări în convingerea că distincţia e definitivă întorcîndu-ne la ideea că enunţul constativ este adevărat sau fals, pe cînd performativul este reuşit sau nereuşit. Să contrastăm faptul că îmi cer iertare, care depinde de reuşita performativului „Îmi cer iertare", cu cazul afirmaţiei „John aleargă", care este adevărată dacă e adevărat faptul că John aleargă. Dar poate că nici această opoziţie nu e tocmai legitimă: pentru că, dacă e să luăm mai întîi afirmaţiile, de enunţul (constativ) „John aleargă" se leagă afirmaţia „Afirm [*I am stating*] că John aleargă" – iar adevărul acesteia se poate spune că depinde de reuşita lui „John aleargă", tot aşa cum adevărul lui „Îmi cer iertare" [*I am apologizing*] depinde de reuşita lui „Îmi cer iertare" [*I apologize*]. Şi, în al doilea rînd, ca să ne referim la performative: de performativul (presupun că pot să-l numesc astfel) „Te avertizez că taurul e pe cale să atace" se leagă faptul, dacă el este un fapt, că taurul e pe cale să atace: dacă taurul *nu* e pe cale să atace, atunci, într-adevăr, enunţul „Te avertizez că taurul e pe cale să atace" se supune criticii – dar nu în vreunul dintre felurile pe care le-am caracterizat înainte ca varietăţi de nereuşită. În cazul acesta, nu ar trebui să spunem că avertismentul e nul – i.e. că vorbitorul nu a avertizat, ci a emis doar un soi de avertisment – şi nici că e

nesincer: ar trebui să fim mai curînd înclinaţi să spunem că avertismentul a fost fals sau (mai bine) eronat, ca în cazul unei afirmaţii. Aşadar, consideraţii privitoare la reuşită ori nereuşită pot afecta afirmaţiile (sau unele afirmaţii), iar consideraţii privitoare la adevăr ori falsitate pot afecta performativele (sau unele performative).

Avem, aşadar, de făcut încă un pas înainte în deşertul preciziei comparative. Trebuie să întrebăm: există vreo modalitate exactă în care să putem distinge definitiv între enunţul performativ şi cel constativ? În particular, ar trebui să întrebăm, fireşte, dacă există vreun criteriu *gramatical* (sau lexicografic) pentru delimitarea enunţului performativ.

Pînă acum am discutat numai un mic număr de exemple clasice de performative, toate conţinînd verbe la persoana întîi, indicativ prezent, diateza activă. Vom vedea în curînd că am avut motive întemeiate să recurg la o asemenea alegere. Exemplele sînt „Botez“, „Da, vreau“, „Pun pariu“, „Ofer“. Este destul de evident (dar voi argumenta curînd mai pe larg) de ce acesta este tipul cel mai comun de performative explicite. Să observăm că „prezent“ şi „indicativ“ sînt amîndouă denumiri improprii (ca să nu mai menţionăm implicaţiile înşelătoare ale lui „activ“) – le folosesc numai în sensul gramatical bine cunoscut. De exemplu, „prezentul“, distinct de „prezentul continuu“, nu are nimic de-a face în mod normal cu descrierea (sau chiar indicarea) a ceea ce fac în prezent. „Beau bere“* [*I drink beer*], distinct de „Beau bere“** [*I am drinking beer*], nu este analog timpului viitor sau trecut, care ar descrie ce am să fac în viitor sau ce am făcut în trecut. De fapt, el este de regulă un indicativ *habitual*, dacă e în vreun fel „indicativ“. Şi cînd nu e habitual, ci în vreun fel cu adevărat „prezent“ (aşa cum e oarecum, dacă vreţi, în cazul performativelor, ca în „Botez“), atunci nu e cu siguranţă „indicativ“ în sensul folosit de gramaticieni, adică de relatare, descriere sau informare despre o stare de fapt sau despre un eveniment care are loc: pentru că, aşa cum am văzut, el nu descrie şi nu informează

* Echivalent cu „Sînt băutor de bere“(*n. tr.*).

** Echivalent cu „Acum beau bere“ (*n. tr.*).

deloc, ci este folosit pentru sau ca facere a ceva. Aşa că folosim „indicativ prezent" doar pentru a desemna forma gramaticală englezească „Botez" [*I name*], „Alerg" [*I run*] etc. (Această greşeală terminologică se datorează asimilării, de pildă, a lui „Alerg" [*I run*] latinescului *curro*, care ar trebui tradus în general prin „Alerg [acum]" [*I am running*]; limba latină nu are două timpuri acolo unde le avem noi.)

Este, aşadar, folosirea persoanei întîi singular şi a aşa-numitului indicativ prezent activ esenţială pentru un enunţ performativ? Nu trebuie să ne pierdem vremea cu excepţia evidentă a persoanei întîi plural: „*noi* promitem...", „*noi* sîntem de acord" etc. Există o mulţime de excepţii mai importante şi mai evidente (dintre care am menţionat deja cîteva în trecere).

Un tip foarte comun şi important, ne gîndim, de performativ indubitabil are verbul la *persoana a doua şi a treia* (singular sau plural) şi verbul la diateza *pasivă*: prin urmare, persoana şi diateza nu sînt esenţiale. Exemple ale acestui tip sînt:

(1) Sînteţi autorizat prin aceasta să plătiţi...
(2) Pasagerii sînt avertizaţi să traverseze drumul numai peste pod.

Verbul poate fi chiar „impersonal" în astfel de cazuri, cu pasivul (reflexiv), ca în:

(3) Se aduce prin aceasta la cunoştinţă că intrarea e interzisă. [*Notice is here by given...*]

Acest tip se foloseşte de obicei în situaţii formale sau juridice; o caracteristică a sa este că, cel puţin în scris, formula „prin aceasta" este deseori şi poate fi oricînd introdusă: ea serveşte la a semnala că enunţul (scris) al propoziţiei este, cum se spune, instrumentul care efectuează actul avertizării, al autorizării etc. „Prin aceasta" este un criteriu util prin care putem stabili că enunţul este performativ. Dacă formula nu apare, o propoziţie ca „pasagerii sînt..." poate fi folosită pentru a descrie ceea ce se

întîmplă în mod obişnuit, ca în, de exemplu, „la apropierea de tunel, pasagerii sînt avertizaţi să-şi aplece capul etc."

Dacă lăsăm însă deoparte aceste enunţuri performative perfect formalizate şi explicite, trebuie să observăm că modul şi timpul (nediscutate pînă acum, ca fiind distincte de persoană şi diateză) nu pot fi nici ele luate drept criterii absolute.

Modul (orice ar fi el în engleză, spre deosebire de latină) nu se califică, pentru că îţi pot ordona să o iei la dreapta spunînd nu „Îţi ordon să o iei la dreapta", ci, simplu, „Ia-o la dreapta"; îţi pot acorda permisiunea să pleci spunînd, simplu, „Poţi pleca"; şi în loc de „Te sfătuiesc (sau „îţi recomand") s-o iei la dreapta", pot spune „Dac-aş fi în locul tău, aş lua-o la dreapta". Nici timpul nu se califică: ca să te declar în *off-side*, pot spune, în loc de „Te declar în *off-side*", simplu, „Ai ieşit în *off-side*"; la fel, în loc să spun „Te găsesc vinovat", pot spune doar „Tu ai făcut-o". Ca să nu mai vorbim de cazurile în care avem doar propoziţii trunchiate, ca atunci cînd accept un pariu spunînd, simplu, „S-a făcut", sau chiar de cazurile în care un verb explicit nici nu există, ca atunci cînd spun pur şi simplu „Vinovat" dacă găsesc pe cineva vinovat sau „*out*" ca să decid că mingea e în *out*.

Mai ales în cazul unor cuvinte speciale cu aparenţă de performative, ca „*off-side*", „responsabil" etc., pare că putem respinge chiar şi regula care guvernează folosirea activului sau pasivului pe care am dat-o mai sus. În loc de „Te declar în *off-side*" pot spune „Eşti în *off-side*" şi pot spune „Sînt (prin aceasta ţinut de) responsabil" în loc de „Iau asupra mea..." Putem deci crede că anumite *cuvinte* se pot califica drept test al enunţurilor performative, că ne putem servi aici de *vocabular* şi nu de *gramatică*. Astfel de cuvinte ar fi „*off-side*", „autorizat", „promisiune", „periculos" etc. Dar asta nu merge, pentru că:

I. Putem avea performativul fără cuvintele operative, astfel:

(1) În loc de „colţ periculos" putem avea „colţ", iar în loc de „taur periculos" putem scrie „taur".

(2) În loc de „Ţi se ordonă să..." putem avea „Vei...", iar în loc de „Promit să..." putem avea „Voi..."

II. Putem avea cuvîntul operativ fără ca enunţul să fie performativ, astfel:

(1) La un joc de cricket, un spectator poate spune „a fost *over* (să ştii)". Tot astfel, pot spune „ai fost vinovat" sau „ai fost în *off-side*" sau chiar „eşti vinovat (în *off-side*)" atunci cînd nu am nici un drept să te declar vinovat sau în *off-side*.

(2) În locuţii ca „ai promis", „autorizezi" etc., cuvîntul se foloseşte în mod non-performativ.

Am ajuns astfel la un impas: nu putem decide asupra vreunui criteriu *simplu şi unic*, fie el gramatical sau de vocabular. Dar poate că nu e imposibil să ajungem la un criteriu complex, sau cel puţin la un set de criterii, simple ori complexe, care să includă şi gramatica şi vocabularul. De exemplu, unul dintre criterii ar putea fi acela că oriunde există un verb la modul imperativ, avem un performativ (asta duce totuşi la multe probleme referitoare, de pildă, la întrebarea cînd este un verb la modul imperativ şi cînd nu, în care nu-mi propun să intru).

Mai degrabă aş merge puţin înapoi ca să mă opresc asupra întrebării dacă nu cumva existau motive întemeiate în spatele preferinţei noastre iniţiale pentru verbe la aşa-numitul „indicativ prezent activ".

Spuneam că, prin definiţie, un enunţ performativ este (sau face parte dintr-o) performare a unei acţiuni. Acţiunile nu pot fi performate decît de către persoane, iar în cazul nostru e evident că vorbitorul trebuie să fie cel care performează: de unde şi tendinţa noastră legitimă – pe care o modelam în mod greşit după un tipar exclusiv gramatical – de a favoriza „persoana întîi", care trebuie să figureze cumva în enunţ (să fie menţionată sau să se facă referire la ea). În plus, dacă a enunţa este a performa un act, înseamnă că cineva trebuie să facă ceva: de unde preferinţa, prost exprimată poate, pe care am arătat-o prezentului gramatical şi activului gramatical al verbului. Există ceva care *se face la momentul enunţării de către persoana care enunţă*.

Dacă în formula verbală a enunţului *nu* se face referire la persoana care produce enunţul (şi astfel performează acţiunea) prin

intermediul pronumelui „eu“ (sau al numelui ei personal), atunci se va face de fapt „referire la“ această persoană într-unul dintre următoarele două moduri:

(a) În enunțurile verbale, *prin faptul că ea este persoana care produce* enunțul – ceea ce putem numi *originea* enunțului, care e în general folosită în orice sistem de coordonate referențiale verbale;

(b) În enunțurile scrise (sau „inscripții“), *prin semnătura aplicată* (e nevoie de așa ceva pentru că, firește, enunțurile scrise nu se racordează la originea lor așa cum o fac cele vorbite).

„Eul“ care performează acțiunea devine astfel în mod esențial vizibil. Un avantaj al formei originale de persoana întîi singular indicativ prezent activ – sau al formelor de persoana a doua și a treia și de impersonal pasiv cu semnătură aplicată – este că această trăsătură implicită a situației de comunicare devine *explicită*. În plus, verbele care par a fi, din considerente de vocabular, verbe cu precădere performative servesc scopul special de a *face explicit* (ceea ce nu echivalează cu a afirma ori a descrie) ce acțiune anume este performată prin producerea enunțului. Alte cuvinte care par a avea o funcție performativă specială (și chiar o *au*), cum sînt „vinovat“, „off-side“ etc., fac același lucru în măsura în care, și atunci cînd, sînt legate prin „origine“ cu aceste verbe performative explicite speciale, cum sînt „a promite“, „a declara“, „a găsi“ etc.

Formula „prin aceasta“ este o alternativă utilă; dar ea este puțin prea formală pentru situațiile obișnuite. Mai mult, putem spune „Afirm prin aceasta...“ ori „Întreb prin aceasta...“: dar noi speram să găsim un criteriu prin care să deosebim afirmațiile de performative. (Trebuie să spun încă o dată că nu avem cum să nu ne mișcăm cu greutate aici. Să simți cum se năruie terenul ferm al prejudecății poate fi entuziasmant, dar asta aduce după sine și un preț de plătit.)

Astfel, ceea ce am fi tentați să spunem este că orice enunț care este de fapt un performativ ar trebui să poată fi redus, ori extins, la o formă (sau să fie analizabil ori reproductibil într-o formă) cu un verb la persoana întîi singular indicativ prezent activ (gramatical). Acesta este, de altfel, tipul de test pe care îl foloseam mai sus. Astfel:

„*Out*“ este echivalent cu „Te declar, te socot ori te pronunț în *out*“ (atunci cînd este un performativ: poate să nu fie, de pildă, atunci cînd cel care te consideră în *out* nu este arbitrul sau cînd ești înregistrat în *out* de către marcator).

„Vinovat“ este echivalent cu „Te găsesc, te declar, te consider vinovat“.

„Ești avertizat că taurul e periculos“ este echivalent cu „Eu, John Jones, te avertizez că taurul e periculos“ sau

Acest taur e periculos.
(Semnat) John Jones.

Acet soi de extindere face explicit atît faptul că enunțul este performativ, cît și ce act anume este performat. În cazul în care enunțul performativ nu este redus la o astfel de formă explicită, va exista de regulă posibilitatea ca el să fie înțeles într-un sens non-performativ: de exemplu, „e al tău“ poate fi luat ca echivalent fie cu „ți-l ofer“, fie cu „îți aparține (deja)“. Se va observa că există un soi de ambiguitate, venită din jocul de sensuri performativ și non-performativ, într-un semn de circulație care spune „Sînteți avertizați“.

Totuși, deși am putea face pași înainte în această direcție (nu trebuie neglijate hopurile)[1], trebuie să observăm că acest indicativ prezent activ de persoana întîi singular, așa-numit, este o *întrebuințare specifică și specială*. În particular, trebuie să observăm că există o *asimetrie* de tip sistematic între această formă și alte persoane și timpuri ale *aceluiași verb*. Faptul că există *această* asimetrie este tocmai marca verbului performativ (și ceea ce se apropie cel mai mult de un criteriu *gramatical* în ce privește performativele).

Să luăm un exemplu: felul cum este folosit „Pun pariu“, spre deosebire de felul cum același verb este folosit la alt timp sau altă persoană. „Am pus pariu“ și „el pune pariu“ nu sînt performative,

---

[1] De exemplu, care sînt verbele cu care putem face acest lucru? Dacă performativul este extins, ce test avem pentru a determina dacă indicativul prezent activ de persoana întîi singular este, în situația dată, performativ, dat fiind că toate celelalte trebuie să fie reductibile la această formă normală?

ci descriu acţiuni care mă, şi, respectiv, îl privesc – acţiuni care constau, fiecare, în enunţarea performativului „Pun pariu". Dacă rostesc cuvintele „Pun pariu...", nu afirm că rostesc cuvintele „Pun pariu" sau orice alte cuvinte, ci performez actul de a pune pariu; tot astfel, dacă el spune că pune pariu, i.e. rosteşte cuvintele „Pun pariu", el *pune pariu*. Dar dacă eu rostesc cuvintele „el pune pariu", nu fac decît să afirm că el rosteşte (sau a rostit) cuvintele „Pun pariu": eu nu performez actul său de a pune pariu, pe care doar el îl poate performa. Eu descriu ce performează el cînd face actul de a pune pariu, dar de pariat, pariez numai eu, aşa cum, de asemenea, dacă e să parieze, pariază numai el. Tot astfel, un părinte grijuliu poate spune, atunci cînd copilului său i s-a cerut să facă ceva: „Willy promite, nu-i aşa, Willy?", dar este totuşi nevoie ca micuţul Willy să spună el însuşi „Promit" dacă e să promită cu adevărat. E adevărat că acest soi de asimetrie nu apare în general la verbele care nu sînt folosite ca performative explicite. De exemplu, nu există o astfel de asimetrie între „eu alerg" [*I run*] şi „el aleargă" [*He runs*].

Totuşi, e încă neclar dacă acesta este cu adevărat un criteriu „gramatical" (dar există oare aşa ceva?), şi oricum el nu e foarte exact, pentru că:

(1) Persoana întîi singular indicativ prezent activ poate fi folosită pentru a descrie cum mă comport eu în mod obişnuit: „Pun pariu cu el (în fiecare dimineaţă) pe cinci lei că are să plouă" sau „Promit numai atunci cînd am intenţia să mă ţin de cuvînt".

(2) Persoana întîi singular indicativ prezent activ poate fi folosită, într-un fel, în mod similar cu prezentul „istoric". Poate fi folosită pentru a descrie ceea ce performez altundeva şi altcîndva: „la pagina 49 protestez [*I protest*] împotriva verdictului". În sprijinul acestora am spune că verbele performative nu sînt folosite la timpul prezent continuu (persoana întîi singular activ): nu spunem „(Acum) promit" [*I am promising*] şi „(Acum) protestez" [*I am protesting*]. Dar nici asta nu e întru totul adevărat, pentru că pot spune „Nu mă deranja acum; ne vedem mai tîrziu; acum mă însor" [*I am marrying*] în orice moment din timpul ceremoniei cînd nu am de spus alte cuvinte, cum ar fi „Da, vreau". Aici, enunţarea

performativului nu constituie întregul performării, care ţine pentru o vreme şi include diverse elemente. Sau pot spune „(Acum) protestez“ [*I am protesting*] atunci cînd performez actul prin alte mijloace decît acela de a spune „Protestez“ [*I protest*], de pildă, legîndu-mă cu lanţuri de îngrăditura parcului. Sau pot chiar spune „(Acum) ordon“ [*I am ordering*] în timp ce scriu cuvintele „Ordon“ [*I order*].

(3) Unele verbe pot fi folosite la persoana întîi singular indicativ prezent activ în două feluri simultan. Un exemplu este „Numesc“ [*I call*], ca atunci cînd aş spune „Numesc inflaţie prea mulţi bani pentru prea puţine produse“, care funcţionează şi ca un enunţ performativ şi ca o descriere a unei acţiuni.

(4) Aparent, ne pîndeşte pericolul de a admite în această categorie formule pe care s-ar putea să nu ne convină să le clasificăm drept performative; de exemplu, „Afirm că“ (a enunţa aceasta *este* să afirmi), ca şi „Pun pariu că“. În ambele exemple există aceeaşi asimetrie între persoana întîi şi alte forme.

(5) Avem cazuri care cer însoţirea cuvintelor cu acţiunea: astfel, pot spune „Şah“ (sau *J'adoube*) atunci cînd dau şah sau „Citez“, după care să citez. Dacă dau o definiţie spunînd „Definesc x după cum urmează: x este y“, acesta este un caz de însoţire a cuvintelor cu acţiunea (aici, darea definiţiei); cînd folosim formula „Definesc x ca fiind y“, facem o tranziţie de la însoţirea cuvintelor cu acţiunea la un enunţ performativ. Există o tranziţie de la cuvîntul SFÎRŞIT de la finele unui roman – la expresia „mesajul ia sfîrşit“ de la finalul unui mesaj prin semne – la expresia „cu aceasta îmi închei pledoaria“ spusă de avocat într-un proces. Acestea, am putea spune, sînt cazuri în care o acţiune este *marcată* prin cuvinte, unde în cele din urmă folosirea cuvîntului ajunge *să fie* acţiunea de „a încheia“ (un act dificil de performat, căci el este oprire a acţionării, dar desigur greu de făcut explicit în alte feluri).

(6) Este oare întotdeauna adevărat că trebuie să avem un verb performativ pentru a face explicit un lucru pe care oricum îl realizăm prin aceea că spunem ceva? De exemplu, pot să te insult spunînd ceva, dar nu avem formula „Te insult“.

(7) Este oare adevărat că putem întotdeauna pune un performativ în forma normală fără pierderi? „Voi..." poate fi spus cu intenţia de a semnifica multe lucruri; poate că aici intervine negocierea. Sau: cînd spun „Îmi pare rău" este oare exact acelaşi lucru ca atunci cînd spun „Îmi cer iertare"?

(8) Va trebui să revenim la noţiunea de performativ explicit şi trebuie să discutăm din punct de vedere *istoric* măcar cum se face că apar unele dintre aceste – poate nu absolut serioase – perplexităţi.

VI. Performative explicite

Pentru că, după cum sugeram, nu există o distincţie evidentă şi definitivă între performativ şi constativ – primul fiind reuşit ori nereuşit, al doilea adevărat ori fals –, ne preocupă să găsim o definiţie mai clară a performativului. Am sugerat într-o primă fază un criteriu sau mai multe criterii, gramaticale sau de vocabular sau din amîndouă. Am arătat că nu există un singur criteriu absolut de acest gen şi că e foarte probabil că nu vom putea ajunge nici la o listă de criterii posibile. Mai mult, e sigur că ele nu vor putea distinge performativele de constative, pentru că, de cele mai multe ori, *aceeaşi* propoziţie este folosită în situaţii enunţiative diferite în *ambele* feluri, performativ şi constativ. Pare că încercarea e fără speranţă de la bun început, dacă e să lăsăm enunţurile *aşa cum sînt* şi să căutăm un criteriu.

Totuşi, tipul de performativ de care ne-am folosit pentru primele noastre exemple (care are un verb la persoana întîi singular indicativ prezent activ) pare să merite interesul: cel puţin, dacă a produce un enunţ înseamnă a face ceva, „eul“ şi „activul“ şi „prezentul“ par să fie exact ceea ce trebuie. Deşi, desigur, performativele nu seamănă deloc cu celelalte verbe la acest „timp“; există o *asimetrie* esenţială cu aceste verbe. Această asimetrie este tocmai caracteristica unei lungi liste de verbe ce par performative. Aşa stînd lucrurile, sugerăm că am putea

(1) alcătui o listă a tuturor verbelor cu această trăsătură;
(2) presupune că toate enunţurile performative care nu apar în această formă preferată – care să înceapă cu „Eu *x* că“, „Eu *x* să“ sau „Eu *x*“ – ar putea fi „reduse“ la această

formă şi astfel transformate în ceea ce putem numi performative *explicite*.

Întrebarea este: cît de uşor – cît de posibil, chiar – este să facem acest lucru? E destul de uşor să grupăm separat anumite întrebuinţări destul de normale, dar diferite, ale formelor de persoana întîi indicativ prezent activ ale acestor verbe, care pot foarte bine fi constative ori descriptive, adică prezentul habitual, (cvasi-) prezentul „istoric" şi prezentul continuu. Dar atunci, aşa cum mă grăbeam să observ, în concluzie, ne lovim de încă mai multe dificultăţi: menţionam trei astfel de dificultăţi tipice:

(1) „Clasific" sau poate „Consider" par a fi într-un fel una, într-un fel cealaltă. De care fel sînt, sau sînt poate de ambele feluri?

(2) „Afirm că" pare să respecte cerinţele noastre gramaticale sau cvasi-gramaticale: dar ne convine să includem *acest* enunţ? Criteriul nostru, aşa cum e el, pare ameninţat să fie nevoit să admită şi non-performative.

(3) Cîteodată, a spune ceva pare să fie în mod caracteristic a face ceva – de exemplu, situaţia în care insultăm pe cineva sau admonestăm pe cineva: totuşi nu există performativul „Te insult". Criteriul nostru nu va ţine în toate cazurile în care producerea unui enunţ este îndeplinire a unei acţiuni, pentru că „reducerea" la un performativ explicit nu pare întotdeauna posibilă.

Să ne oprim aşadar pentru a cerceta mai îndeaproape expresia „performativ explicit", pe care am introdus-o în mod mai degrabă clandestin. O voi opune „performativului primar" (mai curînd decît performativului neexplicit sau implicit). Am dat ca exemplu:

(1) enunţ primar: „Voi fi acolo";

(2) performativ explicit: „Promit să fiu acolo"

şi spuneam că formula din urmă explicita ce acţiune anume este performată în spunerea lui „Voi fi acolo". Dacă cineva spune „Voi

fi acolo", putem întreba „E o promisiune?" Putem primi răspunsul: „Da" sau „Da, promit" (sau „Promit că..." sau „Promit să..."); dar răspunsul ar putea fi şi: „Nu, dar am intenţia să fiu acolo" (ca exprimare sau anunţ al unei intenţii) sau „Nu, dar prevăd că, ştiindu-mi slăbiciunea, voi fi (probabil) acolo".

Trebuie acum să introducem două amendamente: „a explicita" nu este acelaşi lucru cu a descrie ori a afirma (cel puţin în sensul filosofic al acestor cuvinte) ceea ce fac. Dacă „a explicita" comunică acest lucru, atunci *pro tanto* este un termen prost. În cazul acţiunilor non-lingvistice, dar similare enunţurilor performative prin aceea că ele sînt performarea unei acţiuni convenţionale (aici, ritual sau ceremonial), situaţia este mai curînd de genul următor: să zicem că fac o plecăciune adîncă în faţa ta; poate să nu fie prea clar dacă prin aceasta îţi arăt supunere, sau dacă nu vreau decît să observ flora mai de aproape, sau dacă doar încerc să-mi alin indigestia. În general vorbind, aşadar, pentru a face clar atît *că* este vorba de un act ceremonial convenţional, cît şi *ce* act este acela, actul (de pildă, acela de a arăta supunere) va include de regulă, în plus, o trăsătură specială: pe lîngă plecăciune, îmi voi ridica pălăria, sau voi atinge cu capul de pămînt, sau îmi voi duce cealaltă mînă la inimă, sau, mai ales, voi emite un sunet sau voi rosti un cuvînt, cum ar fi „Salamalec". Dar spunînd „Salamalec" nu descriu actul performat şi nu afirm că performez un act de supunere, nu mai mult decît aş face-o ridicîndu-mi pălăria; şi tot astfel (deşi vom reveni la acestea), spunînd „Te salut" nu descriu actul performat, aşa cum nu o fac nici spunînd „Salamalec". A face sau a spune aceste lucruri înseamnă să arăţi clar cum trebuie luată ori înţeleasă acţiunea, şi ce acţiune este ea. Şi tot aşa cu expresia „Promit că". Ea nu este o descriere, pentru că: (1) nu poate fi falsă, nici, prin urmare, adevărată; (2) enunţarea lui „Promit că" (în cazul în care e reuşită, desigur) *face din ea* o promisiune şi *face din ea* indubitabil o promisiune. Putem spune că o formulă performativă cum este „Promit" arată clar cum trebuie înţeles ceea ce se spune şi chiar că această formulă „afirmă că" a fost făcută o promisiune; dar nu putem spune că astfel de

enunţuri sînt adevărate sau false, nici că ele sînt descrieri sau relatări.

În al doilea rînd, un avertisment minor: să observăm că, deşi avem în acest tip de enunţ o propoziţie-complement cu „că" [*„that-" clause*] după un verb, de exemplu „a promite", „a găsi", „a declara" (ori, poate, verbe ca „a estima"), nu trebuie să ne referim la aceasta ca fiind „vorbire indirectă". Propoziţiile-complement cu „că" în vorbire indirectă sau *oratio obliqua* sînt, desigur, cazuri în care relatez ceea ce a spus altcineva sau am spus eu altcîndva sau altundeva: un exemplu tipic este al lui „a spus că...", dar şi, posibil, „a promis că..." (sau este acesta un „că" cu funcţie dublă?), sau „la pagina 456 am declarat că..." Dacă noţiunea e clară[1], vedem că acel „că" din *oratio obliqua* nu este perfect similar acelui „că" din formulele noastre performative explicite: în cazul acestora din urmă, nu relatez propria mea enunţare la persoana întîi singular indicativ prezent activ. În paranteză fie spus, nu e deloc necesar ca un verb performativ explicit să fie urmat de „că": există o importantă clasă de verbe care sînt urmate de „să" sau de nimic altceva, de exemplu, „Îmi cer iertare (pentru...)" sau „Te salut".

Acum: pare destul de îndreptăţit, avînd în vedere elaborarea construcţiei lingvistice, precum şi natura sa în cadrul performativului explicit, să presupunem un lucru: anume că, istoric vorbind, din punctul de vedere al evoluţiei limbii, performativul explicit trebuie să fi fost o dezvoltare ulterioară anumitor enunţuri mai primare, care – în mare parte, cel puţin – sînt deja performative implicite şi care sînt incluse în multe sau cele mai multe dintre performativele explicite, ca părţi ale întregului. De exemplu, „Voi..." este anterior lui „Promit că voi..." O teorie plauzibilă (nu ştiu exact cum s-ar putea ea stabili) ar fi că, în limbile primitive, nu era încă limpede, nu era încă posibil de distins ce anume facem dintre diversele lucruri pe care (folosind distincţii ulterioare) le-am putea face. De exemplu, „Taur" sau „Tunet"

[1] Explicaţia mea e foarte obscură, precum sînt şi cele date în toate cărţile de gramatică unde se tratează propoziţiile cu „că": a se compara cu explicaţiile şi mai slabe date pentru propoziţiile cu „ce" [*„what" clauses*].

într-o limbă primitivă bazată pe enunţuri de un singur cuvînt[1] poate fi un avertisment, o informaţie, o predicţie etc. E la fel de plauzibil de presupus că deosebirea explicită între diversele *forţe* [*forces*] pe care le poate avea acest enunţ este o achiziţie ulterioară a limbii, şi una considerabilă. Formele primitive sau primare de enunţ vor păstra „ambiguitatea" sau caracterul „echivoc" ori „vag" al limbii primitive în această privinţă; ele nu vor face explicită forţa exactă a enunţului. Enunţul primar poate foarte bine exista ca atare: dar sofisticarea şi dezvoltarea formelor şi procedurilor sociale vor face necesară clarificarea. Să observăm însă că această clarificare nu e doar descoperire sau descriere, ci este în aceeaşi măsură un act creativ! Ea presupune atît a clarifica distincţii existente, cît şi a face distincţii clare.

De un lucru însă trebuie să ne ferim, deşi sîntem foarte înclinaţi să-l facem: anume, să considerăm că *ştim* într-un fel sau altul că întrebuinţarea primară ori primitivă a propoziţiilor este neapărat, pentru că trebuie să fie, de natură afirmativă ori constativă, în sensul preferat al filosofilor – acela de simplă enunţare a ceva a cărui unică pretenţie este de a fi adevărat sau fals şi care nu este în nici un fel pasibil de critică. Cu siguranţă nu ştim că aşa ar sta lucrurile, nu mai mult, de pildă, decît că toate enunţurile trebuie să fi pornit ca imperative (cum susţin unii) sau ca injurii. Pare mult mai probabil că afirmaţia „pură" este un ţel, un ideal către care s-a orientat dezvoltarea ştiinţei, aşa cum tot ea şi-a făcut un ţel şi din precizie. Limba ca atare, şi în etapele ei primitive, nu este precisă, şi nu este nici, în termenii noştri, explicită: precizia în limbă face mai clar ceea ce se spune – *semnificaţia* a ceea ce spune; caracterul explicit, în termenii noştri, face mai clară *forţa* enunţului sau „cum (într-un sens: a se vedea mai jos) trebuie el luat".

Formula performativă explicită, în plus, este numai ultimul şi „cel mai de succes" dintre numeroasele instrumente lingvistice care au fost dintotdeauna folosite cu mai mult sau mai puţin succes pentru a îndeplini aceeaşi funcţie (tot aşa cum măsurarea sau standardizarea au fost cele mai de succes instrumente inventate pentru dezvoltarea *preciziei* în vorbire).

---

[1] Aşa cum probabil că şi erau, de fapt, limbile primitive, *cf.* Jespersen.

Să ne oprim pentru un moment la *cîteva* dintre aceste instrumente mai primitive, ce au anumite roluri care pot fi preluate (deşi, fireşte, nu fără modificări sau pierderi, după cum vom vedea) de către instrumentul performativului explicit.

1. Modul

Am menţionat deja instrumentul extrem de obişnuit al folosirii modului imperativ. Acesta face din enunţ un „ordin" (sau o povaţă, o permisiune, o concesie şi cîte altele!). Astfel, pot spune „închide-o" în mai multe contexte:

„Închide-o, acum" seamănă cu „Îţi ordon să o închizi".

„Închide-o – eu aşa aş face" seamănă cu „Te sfătuiesc să o închizi".

„Închide-o, dacă vrei" seamănă cu „Îţi dau voie să o închizi".

„Foarte bine, atunci, închide-o" seamănă cu „Sînt de acord să o închizi".

„Închide-o dacă îndrăzneşti" seamănă cu „Te desfid să o închizi".

Sau putem folosi auxiliare:

„Poţi s-o închizi" seamănă cu „Îţi dau voie, sînt de acord să o închizi".

„Trebuie s-o închizi" seamănă cu „Îţi ordon, te sfătuiesc să o închizi".

„Ar trebui s-o închizi" seamănă cu „Te sfătuiesc să o închizi".

2. Tonul vocii, cadenţa, accentuarea

(Similar acestora este sofisticatul instrument al folosirii indicaţiilor de regie; de exemplu, „cu ton ameninţător" etc.) Exemple aici sînt:

Are să atace! (avertisment);
Are să atace? (întrebare);
Are să atace!? (protest).

Aceste trăsături ale limbii vorbite nu sînt uşor reproductibile în limba scrisă. Am încercat, de exemplu, să redăm tonul vocii,

cadenţa şi accentuarea dintr-un protest folosind un semn de exclamare şi unul de întrebare (dar asta e simplist de-a dreptul). Punctuaţia, italicele şi ordinea cuvintelor pot fi de ajutor, dar nu pot nici ele prea multe.

3. Adverbele şi expresiile adverbiale

Dar în limba scrisă – şi chiar, într-o anumită măsură, în limba vorbită, deşi acolo nu sînt atît de necesare – ne bizuim pe adverbe, expresii adverbiale sau turnuri de frază. Astfel, putem nuanţa forţa lui „Voi...“ adăugînd „probabil“ sau – într-un sens opus – „negreşit“; putem accentua (o rugăminte de a nu uita sau orice altceva) scriind: „N-ai face rău să nu uiţi niciodată că...“ Se pot spune multe despre conexiunile acestora cu fenomene ca a manifesta, a sugera, a insinua, a face o aluzie, a da să se înţeleagă, a permite să se infereze, a comunica, a „exprima“ (odios cuvînt) – care, totuşi, sînt toate esenţial diferite, deşi de cele mai multe ori se realizează prin folosirea unor instrumente verbale şi circumlocuţii identice ori similare. În partea a doua a prelegerilor noastre vom reveni la importanta şi dificila distincţie care trebuie operată aici.

4. Particulele de legătură

La un nivel mai sofisticat, poate, se plasează întrebuinţarea instrumentului verbal special al particulei de legătură; astfel, putem folosi particula „totuşi“ cu forţa lui „Insist că“; folosim „prin urmare“ cu forţa lui „Conchid că“; folosim „deşi“ cu forţa lui „Conced că“. Să observăm, de asemenea, întrebuinţările lui „în vreme ce“, „prin aceasta“ şi „în plus“.[1] Un scop foarte similar serveşte folosirea unor titluri ca Manifest, Lege, Proclamaţie sau subtitlul Roman.

În plus, pe lîngă (şi lăsînd la o parte) ceea ce spunem şi felul cum o spunem, există alte instrumente esenţiale care servesc la comunicarea forţei enunţului:

---

[1] Dar unele dintre aceste exemple ridică vechea întrebare dacă „Conced că“ şi „Conchid că“ sînt performative sau nu.

5. Însoţitori ai enunţului

Putem însoţi enunţarea cuvintelor cu gesturi (clipim, arătăm cu degetul, ridicăm din umeri, ne încruntăm) sau cu acţiuni ceremoniale non-verbale. Acestea îşi pot îndeplini uneori rolul chiar fără rostirea vreunui cuvînt, iar importanţa lor este absolut evidentă.

6. Circumstanţele enunţului

Un ajutor extrem de important vine din partea circumstanţelor enunţului. Astfel, putem spune „venind de la *el*, am luat-o ca pe un ordin, nu ca pe o rugăminte"; tot astfel, contextul cuvintelor „am să mor într-o zi", „am să-ţi las ţie ceasul meu" – în principal, sănătatea vorbitorului – va fi determinant şi va modifica, după caz, felul în care le înţelegem.

Dar, într-un fel, aceste resurse sînt de o bogăţie în exces: le sînt caracteristice echivocul şi discriminarea inadecvată; în plus, le folosim şi în alte scopuri, cum ar fi insinuarea. Performativul explicit elimină echivocul şi menţine performarea în limite relativ fixe.

Problema principală a acestor instrumente, după cum am văzut, este semnificaţia vagă şi receptarea nesigură, dar există poate şi un sens pozitiv în care ele rămîn inadecvate atunci cînd abordăm complexitatea cîmpului de acţiuni pe care le performăm prin intermediul cuvintelor. Un „imperativ" poate fi un ordin, o permisiune, o solicitare, o cerere, o rugăminte, o sugestie, o recomandare, un avertisment („du-te şi-ai să vezi"), sau poate exprima o condiţie, o concesie sau o definiţie („Să...") etc. A înmîna ceva cuiva poate însemna, atunci cînd spunem „Ia asta", un act de a da, a împrumuta, a închiria sau a lăsa în grijă. A spune „Voi face asta" poate însemna să promiţi, să-ţi exprimi o intenţie sau să prezici viitorul. Şi aşa mai departe. Fără îndoială că o combinaţie de asemenea instrumente (cele de mai sus şi altele) va fi, de regulă, chiar dacă nu în cele din urmă, suficientă. Astfel, cînd spunem „Voi face asta", putem indica faptul că facem o predicţie adăugînd adverbiale ca „fără îndoială" sau „probabil"; sau că exprimăm o intenţie adăugînd adverbe ca „sigur" sau „precis"; sau că promitem adăugînd „negreşit" sau spunînd „Voi face tot ce-mi stă în putinţă".

Trebuie să observăm că, acolo unde există verbe performative, le putem folosi nu doar în formulele cu „că..." sau „să...", ci şi în indicaţii de regie („întîmpină de bun venit"), inscripţii („atenţie!") şi paranteze (iar acesta e un test aproape la fel de bun pentru performative ca şi formele noastre normale); şi să nu uităm de cuvintele speciale ca „*out*" etc., care nu au şi o formă normală.

Totuşi, existenţa şi chiar întrebuinţarea performativelor explicite nu ne scuteşte de probleme.

(1) În filosofie, putem ridica problema capacităţii performativelor de a fi confundate cu descriptivele sau constativele.

(1*a*) Şi nu e vorba, desigur, numai de faptul că performativul nu păstrează echivocul deseori înrudit al enunţurilor primare; trebuie să luăm în seamă şi cazurile în care e neclar dacă expresia este un performativ explicit sau nu, precum şi cazurile care sînt foarte asemănătoare performativelor, dar nu sînt performative.

(2) Există cazuri clare în care aceeaşi formulă pare să fie uneori un performativ explicit, iar alteori un descriptiv, şi chiar să negocieze ambivalenţa: de exemplu, „Aprob" şi „Consimt". Astfel, „Aprob" poate avea forţa performativă a actului de a da aprobare sau poate avea semnificaţia descriptivă a lui „Sînt de aceeaşi părere".

Vom analiza două tipuri clasice de cazuri în care apar astfel de probleme. În ele vom observa unele dintre fenomenele incidentale dezvoltării formulelor performative explicite.

Se întîmplă de multe ori în viaţa obişnuită ca senzaţia unei anumite „emoţii" ori „dorinţe" sau adoptarea unei atitudini să fie în mod convenţional considerate drept reacţia adecvată sau corespunzătoare la o anumită stare de fapt, incluzînd performarea unui anumit act de către o anumită persoană – situaţii în care o astfel de reacţie e cea normală (sau aşa ne-ar plăcea să credem!). În asemenea situaţii este, desigur, posibil, şi aşa se şi întîmplă de regulă, să simţim într-adevăr emoţia sau dorinţa în cauză; şi, dat fiind că emoţiile şi dorinţele noastre nu sînt imediat detectabile de către ceilalţi, de obicei ne dorim să-i informăm că le avem. Se înţelege că (deşi din motive uşor diferite şi poate mai

puţin respectabile, după caz) devine atunci *de rigueur* să „exprimăm“ aceste sentimente dacă le avem, şi chiar să le exprimăm atunci cînd par adecvate, indiferent dacă simţim sau nu ceva din ceea ce spunem că simţim. Exemple de expresii astfel folosite sînt:

Îţi mulţumesc	Sînt recunoscător	Mă simt recunoscător
Îmi cer iertare	Îmi pare rău	Mă căiesc
Critic Dezaprob	Condamn	Sînt şocat de Sînt revoltat de
Aprob	Sînt de acord cu	Sînt de aceeaşi părere
Îţi urez bun venit	Întîmpin (cu bucurie)	
Te felicit	Sînt bucuros că	

În aceste liste, prima coloană include enunţuri performative; cele din a doua coloană sînt descriptive doar pe jumătate, iar a treia coloană conţine simple relatări. Avem, aşadar, aici numeroase expresii, printre care unele importante, care suferă de – sau profită de pe urma – unui soi de ambivalenţă deliberată; împotriva lor simţim mereu nevoia de a introduce expresii performative de o puritate deliberată. Se poate sugera vreun test pentru a decide dacă „Sînt de acord cu“ sau „Îmi pare rău“ sînt folosite (în particular sau în general) în unul sau altul din sensuri?

Un test ar fi să întrebăm dacă are sens să spunem „Face el *într-adevăr* asta?“ De exemplu, cînd cineva spune „Te întîmpin (cu bucurie)“ sau „Îţi urez bun venit“, putem spune „Mă întreb dacă l-a întîmpinat într-adevăr cu bucurie“, dar nu putem spune în acelaşi fel „Mă întreb dacă într-adevăr îi urează bun venit“. Un alt test ar fi să întrebăm dacă lucrul s-ar putea într-adevăr face fără ca persoana să spună de fapt ceva, de exemplu, în cazul lui a-i părea rău, spre deosebire de a-şi cere iertare, în cazul lui a fi recunoscător, spre deosebire de a mulţumi, sau în cazul lui a condamna, spre deosebire de a dezaproba.[1] Iar un al treilea test

[1] Există îndoieli bine cunoscute cu privire la posibilitatea consimţămîntului tacit; aici, performarea non-verbală apare într-o formă alternativă de act performativ: acest lucru pune sub semnul întrebării acest al doilea test!

ar fi, cel puţin în unele cazuri, să întrebăm dacă putem insera alături de presupusul verb performativ adverbiale ca „în mod deliberat" sau expresii ca „Sînt dispus să": pentru că (probabil) dacă enunţul este îndeplinirea unei acţiuni, atunci este cu siguranţă ceva ce ar trebui să fim în stare (în ocazii date) să facem în mod deliberat sau la care să fim dispuşi. Astfel, putem spune: „I-am urat în mod deliberat bun venit", „I-am aprobat în mod deliberat acţiunea", „Mi-am cerut iertare în mod deliberat" şi putem spune „Sînt dispus să îmi cer iertare". Dar nu putem spune „Am fost în mod deliberat de acord cu acţiunea lui" sau „Sînt dispus să îmi pară rău" (spre deosebire de „Sînt dispus să spun că îmi pare rău").

Un al patrulea test ar fi să întrebăm dacă ceea ce se spune ar putea fi literal fals, aşa cum se întîmplă uneori cînd spunem „Îmi pare rău", sau dacă ar putea doar implica nesinceritatea (nereuşita), aşa cum se întîmplă uneori cînd spunem „Îmi cer iertare": aceste construcţii estompează distincţia dintre nesinceritate şi falsitate.[1]

Dar e de trasat aici, în trecere, o anumită distincţie, a cărei natură exactă îmi scapă: mai sus, am pus în legătură „Îmi cer iertare" cu „Îmi pare rău"; dar există de asemenea numeroase expresii convenţionale ale unor sentimente, foarte similare în unele sensuri, care cu siguranţă nu au nimic de-a face cu performativele. De exemplu:

„Am plăcerea de a invita următorul vorbitor."
„Îmi pare rău că trebuie să spun..."
„Îmi revine plăcuta sarcină de a anunţa..."[2]

Le putem numi construcţii *politicoase*, cum este şi „Am onoarea să..." E destul de convenţional să le formulăm în acest fel: dar

[1] Fenomene paralele se observă şi în alte cazuri: de exemplu, o situaţie cu deosebire confuză apare privitor la ceea ce putem numi performative dicţionale sau expozitive.

[2] [Notă pe marginea manuscrisului: „E nevoie aici de o clasificare în plus: notează în trecere."]

nu este adevărat că a spune că ai plăcerea de a face ceva *este* să ai plăcerea de a face ceva. Din păcate. Ca un enunţ să fie performativ, chiar şi în aceste cazuri relative la sentimente şi atitudini, pe care le botez „COMPORTAMENTIVE", el nu poate fi *doar* expresia convenţională a unui sentiment sau a unei atitudini.

Sînt de distins şi cazurile *însoţirii cuvintelor cu acţiunea* – un tip special de cazuri, care poate genera performative, dar care nu este în sine un caz de enunţ performativ. Un exemplu tipic este: „Trîntesc uşa astfel" (şi trînteşte uşa). Dar acest soi de caz conduce la „Te salut" (şi salută); aici, „Te salut" poate ajunge un substitut pentru salut şi astfel un enunţ performativ pur. În cazul acesta, a spune „Te salut" *este* să saluţi. A se compara expresia „Salut memoria...."

Există însă multe etape de tranziţie între însoţirea cuvintelor cu acţiunea şi performativul pur:

„Poc." A spune aceasta este (în circumstanţele potrivite) să pocneşti; dar nu se numeşte că pocneşti dacă nu spui „poc".

„Şah." A spune aceasta este, în circumstanţe potrivite, să dai şah. Dar nu s-ar numi tot că ai dat şah chiar dacă nu ai spus „şah"?

„J'adoube." Este aceasta însoţire a cuvintelor cu acţiunea sau parte a actului de a îndrepta piesa, în opoziţie cu a o mişca?

Poate că aceste distincţii nu sînt importante: există însă tranziţii similare în cazul performativelor, ca în:

„Citez": citează.
„Definesc": defineşte (de exemplu: x este y).
„Definesc x ca fiind y."

În aceste cazuri, enunţul operează ca un titlu: este el o varietate de performativ? În mod esenţial, operează acolo unde acţiunea care însoţeşte cuvintele este ea însăşi o performare verbală.

VII. Verbe performative explicite

Data trecută, analizam performativul explicit în contrast cu cel primar şi susţineam că primul ar fi evoluat în mod firesc din cel de-al doilea, pe măsură ce limba şi societatea s-au dezvoltat. Spuneam, totuşi, că asta nu ne scuteşte de toate problemele atunci cînd căutăm o listă a verbelor performative explicite. Am dat cîteva exemple care ilustrau, incidental, cum performativul explicit se trage din cel primar.

Am luat exemple din ceea ce s-ar putea numi *comportamentive*, un tip de performativ care, în mare, vizează reacţiile la anumite comportamente şi comportamentele faţă de alţii şi este menit să dezvăluie atitudini şi sentimente.

Să contrastăm:

Performativ Explicit	*Impur (pe jumătate descriptiv)*	*Descriptiv*
Îmi cer iertare	Îmi pare rău	Mă căiesc
Critic / Dezaprob	Condamn	Sînt dezgustat de
Aprob	Sînt de acord cu	Sînt de aceeaşi părere
Îţi urez bun venit	Întîmpin (cu bucurie)	

Sugeram un număr de teste pentru performativul explicit pur:

(1) Are sens (sau acelaşi sens în cazuri diferite) să întrebi „A făcut-o el *într-adevăr*"? Nu putem întreba „L-a întîmpinat într-adevăr cu bucurie?" în acelaşi sens în care întrebăm „I-a urat

într-adevăr bun venit?" sau „L-a criticat într-adevăr?" în acelaşi sens în care întrebăm „L-a condamnat într-adevăr?" Testul nu e însă foarte bun, din cauza, de pildă, a posibilităţii nereuşitelor. Putem întreba „S-a căsătorit într-adevăr?" atunci cînd el a spus „Da, vreau", pentru că se poate să fi existat nereuşite din pricina cărora căsătoria să rămînă problematică.

(2) Este posibil ca acţiunea să fie îndeplinită fără ca performativul să fie rostit?

(3) Putem spune că respectivul a făcut acţiunea în mod deliberat? Sau că a fost dispus s-o facă?

(4) Ar putea fi literal fals că eu critic (distinct de condamn) atunci cînd spun că critic? (Desigur, poate fi oricînd un act *nesincer*).

Ne putem servi uneori de testul unui cuvînt diferit sau al unei construcţii diferite a formulei. Astfel, într-un performativ explicit spunem „Aprob", mai curînd decît „Sînt de acord cu". A se compara distincţia dintre „Aş vrea să te înghită valurile" [*I wish you were at the bottom of the sea*] şi „Îţi doresc să te înghită valurile" [*I wish you at the bottom of the sea*], sau între „Aş vrea să te simţi bine" [*I wish you were enjoying yourself*] şi „Îţi doresc numai bucurie" [*I wish you joy*] etc.

În concluzie, am deosebit performativele noastre de:

(1) Expresiile politicoase de ritual convenţional ca „Am plăcerea să..." Acestea sînt vizibil altceva prin aceea că, deşi sînt rituale şi deşi nu li se cere să fie sincere, conform tuturor celor patru teste de mai sus ele nu sînt performative. Par a forma o clasă limitată, şi anume limitată, poate, la profesiuni de sentiment, şi chiar la profesiuni de sentiment cauzate de spunerea sau ascultarea unor cuvinte.

(2) Cazurile de însoţire a cuvintelor cu o acţiune, ca în exemplul tipic al avocatului care la sfîrşitul pledoariei spune „Îmi închei pledoaria". Aceste expresii pot foarte uşor deveni performative pure atunci cînd acţiunea care însoţeşte cuvintele este ea însăşi o acţiune pur rituală, precum acţiunea non-verbală a înclinării („Te salut") sau ritualul verbal al uralelor („Aplaud").

O a doua foarte importantă clasă de cuvinte la care, precum în cazul comportamentivelor, fenomenul trecerii de la descriptiv la

performativ şi indecizia între ele sînt spectaculoase este clasa a ceea ce numesc *expozitive*. Aici, corpul principal al enunţului are în mod general (sau adesea) forma directă a unei „afirmaţii“, doar că în faţa lui stă un verb performativ care arată cum este de plasat „afirmaţia“ în contextul conversaţiei, al interlocuţiei, dialogului ori, în general, al expunerii. Iată cîteva exemple:

„Susţin (sau avansez teoria) că partea nevăzută a lunii nu există.“

„Conchid (sau deduc) că partea nevăzută a lunii nu există.“

„Depun mărturie că partea nevăzută a lunii nu există.“

„Admit (sau sînt gata să accept) că partea nevăzută a lunii nu există.“

„Prevestesc (sau prezic) că partea nevăzută a lunii nu există.“

A spune aceste lucruri înseamnă să susţii, să conchizi, să depui mărturie, să admiţi, să prezici etc.

Multe dintre aceste verbe par a fi îndreptăţite să se numească performative pure. (Chiar dacă nu ne încîntă deloc să le acceptăm astfel, însoţite de propoziţii care seamănă cu „afirmaţiile“, adevărate ori false; le-am mai menţionat şi ne vom întoarce la ele.) De exemplu, cînd spun „Prevestesc că...“, „Sînt gata să accept că..., „Postulez că...“, propoziţia care urmează pare să fie o afirmaţie şi nimic mai mult, doar că verbele par a fi totuşi performative pure.

Să luăm cele patru teste pe care le-am folosit în cazul comportamentivelor: cînd el spune „Postulez că...“, atunci:

(1) nu putem spune „Dar postula el *într-adevăr...?*“;

(2) nu poate postula fără să spună că o face;

(3) se poate spune „Postulez în mod deliberat...“ sau „Sînt dispus să postulez...“;

(4) nu poate fi literal fals să spui „Postulez“ (cu excepţia sensului deja menţionat: „la pagina 265 postulez...“). În toate aceste privinţe, „Postulez“ nu diferă de „Îmi cer iertare pentru...“ sau „Îl critic pentru...“ Desigur, astfel de enunţuri pot fi nereuşite – e posibil ca cineva să prezică atunci cînd nu are nici un drept s-o facă, sau să spună „Mărturisesc că tu ai făcut-o“, sau să fie nesincer cînd spune „Mărturisesc că eu am făcut-o“, atunci cînd nu el este autorul faptei.

Există însă numeroase verbe care par foarte asemănătoare şi s-ar zice că aparţin aceleiaşi clase, dar care *nu* trec la fel de satisfăcător aceste teste: aşa, de pildă, „Socot că" [*I assume that*], distinct de „Postulez că". Pot foarte bine să spun „Socoteam că", deşi nu mi-am dat seama că asta făceam şi fără să fi spus nimic în acest sens. Şi pot socoti ceva, deşi nu realizez, nici nu spun că aşa fac, în sensul descriptiv tare. Pot, desigur, afirma sau nega ceva, de pildă, fără să spun nimic în acest sens, unde „Afirm" şi „Neg" sînt performative explicite pure în unele sensuri care aici nu sînt relevante; pot da din cap a aprobare ori refuz sau pot afirma ori nega ceva *implicit* spunînd cu totul altceva. Dar, în cazul lui „Socoteam că...", puteam să socot ceva fără să spun nimic, şi *nu* implicit spunînd altceva, ci doar stînd cuminte într-un colţ – situaţie imposibilă pentru a nega: nu pot nega ceva doar stînd cuminte într-un colţ.

Cu alte cuvinte, „Socot că..." şi, poate, tot astfel, „Presupun că..." [*I suppose that*] operează la fel de ambivalent ca „Îmi pare rău pentru...": acesta din urmă echivalează uneori cu „Îmi cer iertare", uneori descrie sentimentele pe care le nutresc, şi alteori amîndouă deodată; tot aşa, „Socot" e uneori echivalent cu „Postulez" şi alteori nu.

La fel, „Accept că..." [*I agree that...*] uneori operează ca „Îi aprob purtarea" [*I approve his conduct*], alteori mai degrabă ca „Sînt de acord cu purtarea lui" [*I approve of his conduct*], caz în care cel puţin parţial enunţul descrie atitudinea, ori convingerile, ori credinţa pe care le nutresc. Şi aici, schimbări minore de expresie pot fi importante, ca în cazul diferenţei dintre „a cădea de acord în privinţa" [*I agree to*] şi „a fi de aceeaşi părere cu" [*I agree with*] – dar acesta nu e în nici un caz un test definitiv.

Acelaşi fenomen general se face simţit şi aici, ca şi în cazul comportamentivelor. Tot aşa cum „Stabilesc premisa că (postulez că)" poate fi luat ca performativ explicit pur, dar nu „Socot că", la fel:

„Prognostichez (prezic) că" poate fi luat ca performativ explicit pur, dar nu „Prevăd (mă aştept, anticipez) că";

„Susţin (girez) această opinie" poate fi luat ca performativ explicit pur, dar nu „Accept această opinie";

„Contest că e aşa“ poate fi luat ca performativ explicit pur, dar nu „Mă întreb (mă îndoiesc) că e aşa“.

Aici, „a postula“, „a prezice“, „a susţine“, a „contesta“ etc. vor trece toate testele performativului explicit pur stabilite de noi, pe cînd celelalte nu le vor trece, sau nu întotdeauna.

Comportamentivele şi expozitivele sînt două clase extrem de problematice în care se petrece acest fenomen: dar el se regăseşte şi în cazul altor clase, de exemplu, al *verdictivelor*. Exemple de ceea ce numesc verdictive sînt: „Declar că...“, „Decid că...“, „Stabilesc...“, „Datez...“ Astfel, dacă eşti judecător şi spui „Decid că...“, atunci a spune că decizi este să decizi; în cazul persoanelor neoficiale, lucrurile nu mai sînt aşa de clare: aceeaşi expresie poate pur şi simplu descrie o stare de spirit. Această dificultate poate fi evitată în maniera obişnuită prin inventarea unui cuvînt special, cum ar fi „verdict“, „Mă pronunţ în favoarea...“, „Declar...“: altfel, natura performativă a enunţului depinde încă parţial de contextul enunţului, de pildă, de faptul că judecătorul trebuie să fie judecător, îmbrăcat în robă etc.

Oarecum similar ar fi cazul lui „Clasific *x*-urile ca fiind *y*-uri“, unde am văzut că avem o dublă întrebuinţare: performativul explicit pur care mă angajează la un anume comportament ulterior, şi apoi descrierea nu a stării mele de spirit, ci a comportamentului meu obişnuit. Putem spune „Nu clasifică într-adevăr...“ sau „(Acum) clasifică...“ şi tot astfel se poate ca el să clasifice fără să spună nimic. Trebuie să distingem această întrebuinţare de cele în care ne angajăm la anumite acte regulate prin performarea unui singur act: de exemplu, „Definesc *x* ca fiind *y*“ nu spune că vorbitorul asta face în mod regulat, ci îl angajează la anumite acte regulate de folosire a unei expresii ca echivalentă alteia. În acest context, e util să comparăm şi „Am intenţia“ cu „Promit“.

Cam atît despre acest tip de problemă, unde un verb performativ explicit aparent ori sugerat operează, sau operează doar cîteodată ori parţial, ca o descriere, adevărată ori falsă, a unor sentimente, stări de spirit, convingeri etc. Dar acest tip de caz sugerează iarăşi fenomenul mai larg asupra căruia am atras deja atenţia, acela prin care întregul enunţ pare menit în mod esenţial

să fie adevărat sau fals, în ciuda caracteristicilor lui performative. Chiar dacă luăm instanţe de mijloc ca „Decid că...", spus de cineva care nu este judecător, ori „Mă aştept să...", pare absurd să presupunem că tot ceea ce ele descriu sau afirmă (în măsura în care fac asta ori atunci cînd o fac) este ceva legat de credinţele ori aşteptările vorbitorului. Gîndind aşa, am da dovadă de ultra-scrupulozitatea de tip Alice-în-Ţara-Minunilor – aceea de a lua „Cred că *p*" drept o afirmaţie despre cel care vorbeşte, la care s-ar putea răspunde: „Prin asta nu faci decît să spui ceva despre tine". („Nu cred..." începu Alice: „atunci ar trebui să taci", spuse Omida sau cine-o fi fost.) Iar cînd ajungem la performative explicite pure de tipul „a afirma" ori „a susţine", cu siguranţă că se vorbeşte despre ceva adevărat ori fals, chiar dacă enunţarea acelui ceva înseamnă performarea acţiunii de a afirma ori a susţine. Şi am arătat în mod repetat că unele performative clasice, ca „*Over*", se află în strînsă legătură cu descrierea unor fapte, deşi altele, precum „*Play*" (prin care se indică începerea partidei) nu.

Dar asta nu-i chiar aşa de rău: am putut distinge incipitul performativ (Afirm că) – ce arată clar cum trebuie luat enunţul, şi anume că el este o afirmaţie (distinct de o predicţie etc.) – de propoziţia introdusă de „că", aceasta din urmă trebuind să fie adevărată ori falsă. Totuşi, există multe cazuri în care, dată fiind starea actuală a limbii, nu putem diviza astfel fraza în două părţi, chiar dacă enunţul pare să conţină un soi de performativ explicit: astfel, „Asemăn pe *x* lui *y*" sau „Analizez *x* ca fiind *y*". Ce facem aici este atît să asemănăm, cît şi să afirmăm că există o asemănare, şi asta prin intermediul unei propoziţii concise de natură cel puţin cvasi-performativă. Şi, ca să împingem lucrurile mai departe: să luăm şi exemple ca „Ştiu că" sau „Cred că" etc. Cît de complicate sînt ele? Nu putem în nici un caz spune că sînt pur descriptive.

Să ne oprim puţin şi să recapitulăm: am început cu presupusul contrast dintre enunţurile performative şi cele constative, dar am găsit suficiente indicii că nereuşita se aplică amîndurora, nu doar performativelor; şi că cerinţa conformităţii ori relaţionării cu faptele, variind cu diversele cazuri, pare să caracterizeze şi performativele, în plus faţă de cerinţa ca ele să fie reuşite, tot astfel cum o face în cazul presupuselor constative.

Adevărat, nu am reuşit să găsim un criteriu gramatical pentru performative, dar ne-am gîndit să insistăm pe ideea că orice performativ *ar putea* fi în principiu pus în forma unui performativ explicit, şi că atunci am putea alcătui o listă de verbe performative. Apoi ne-am dat seama totuşi că de cele mai multe ori nu e uşor de decis dacă un enunţ, chiar într-o formă aparent explicită, este performativ sau nu; mai ales că avem şi enunţuri care încep, de pildă, cu „Afirm că..." – enunţuri care par să satisfacă cerinţele performativităţii, dar care cu siguranţă intră în producerea de afirmaţii şi astfel sînt cu necesitate fie adevărate, fie false.

Aşa încît a venit vremea să luăm problema de la capăt. Ne propunem să repunem în chestiune la modul mai general sensurile în care a spune ceva poate fi a face ceva sau în care, *în* spunerea a ceva, facem ceva (şi de asemenea, poate, să considerăm cazul diferit în care, *prin* spunerea a ceva, facem ceva). Ca să ne descurcăm mai bine, am putea încerca o clarificare şi o definiţie. Pînă la urmă, „a face ceva" e o expresie prea vagă. Cînd producem un enunţ[1] oarecare, nu înseamnă că oricum „facem ceva"? Fără îndoială că felul în care vorbim aici de „acţiune" este, ca oriunde altundeva, generator de confuzii. De exemplu, putem face diferenţa dintre oameni ai cuvîntului şi oameni ai acţiunii: vom spune despre primii că nu *fac* nimic, ci doar vorbesc şi *spun* lucruri; şi iarăşi, putem contrasta cazul în care *doar* te gîndeşti la un lucru cu acela în care *chiar* îl spui (cu voce tare), context în care a spune acel lucru *este* a face ceva.

E momentul să distingem cu mai multă fineţe circumstanţele „producerii unui enunţ".[2] Mai întîi, există un set întreg de sensuri, pe care îl voi nota cu (A), în care a spune ceva este întotdeauna şi neapărat a face ceva – setul de sensuri care împreună dau sensul deplin al lui „a spune". Ne putem pune de acord, fără

[1] Folosesc „enunţ" doar ca echivalent al lui *utteratum*: pentru *utteratio* folosesc „producerea unui enunţ" [*the issuing of an utterance*].

[2] Nu vom aminti întotdeauna, dar nu trebuie s-o scăpăm din vedere, posibilitatea „etiolării", aşa cum apare ea atunci cînd folosim vorbirea în jocul scenic, ficţiune ori poezie, pentru citare ori recitare.

a insista asupra formulărilor şi a rafinamentelor, că a spune ceva înseamnă

(A. *a*) întotdeauna: a performa actul de a produce anumite sunete (un act „fonetic“); aici, enunţul este un fon;

(A. *b*) întotdeauna: a performa actul de a produce anumite vocabule ori cuvinte (i.e. sunete de anumite tipuri aparţinînd unui anumit vocabular şi numai în măsura în care îi aparţin), într-o anumită construcţie (i.e. conform unei anumite gramatici şi numai în măsura în care i se conformează), cu o anumită intonaţie etc. Pe acesta îl putem numi un act „fatic“, iar enunţul produs prin acest act îl vom numi un „fem“ (distinct de fememul din teoria lingvistică);

şi

(A. *c*) în general: a performa actul de a folosi acel fem ori constituenţii săi cu un anumit „sens“, mai mult sau mai puţin definit, şi cu o „referinţă“, mai mult sau mai puţin definită (care împreună echivalează cu „semnificaţia“ [*meaning*]). Pe acesta îl putem numi un act „retic“, iar enunţul pe care el îl produce va fi un „rem“.

VIII. Acte locutorii, ilocutorii şi perlocutorii

În încercarea noastră de a stabili o listă a verbelor performative explicite, am descoperit că nu este întotdeauna uşor să distingem enunţurile performative de cele constative, şi de aceea ni s-a părut oportun să revenim pentru o vreme la chestiunile fundamentale – să examinăm în profunzime sensurile în care a spune ceva *este* să faci ceva, sau în care facem ceva *în* spunerea a ceva [*in saying something*] sau chiar *prin* spunerea a ceva [*by saying something*]. Am început prin a distinge un întreg set de sensuri ale lui „a face ceva", care se iau toate împreună atunci cînd spunem – lucru evident, de altfel – că a spune ceva este, în sens deplin, a face ceva. Acest set include producerea anumitor sunete, producerea anumitor cuvinte în anumite construcţii şi producerea lor cu o anumită „semnificaţie" – în sensul filosofic favorit al acestui cuvînt, i.e. cu un anumit sens şi o anumită referinţă.

Numesc (botez) actul de „a spune ceva" – în acest sens normal deplin – performarea unui act locutoriu [*locutionary act*]; iar studiul enunţurilor astfel definite va fi studiul locuţiilor [*locutions*], altfel zis al unităţilor complete de vorbire [*full units of speech*]. Actul locutoriu ne interesează, desigur, în primul rînd pentru a clarifica ce este el, şi asta pentru a-l putea distinge de alte acte de care ne vom ocupa cu precădere. Voi adăuga doar că, de-ar fi să-i dedicăm separat o analiză completă, am descoperi posibilitatea şi chiar necesitatea unui mare număr de nuanţări ce s-ar dovedi extrem de importante nu doar pentru filosofi, dar şi pentru gramaticieni ori foneticieni.

Am trasat deja trei distincţii destul de schematice între actul fonetic, actul fatic şi actul retic. Actul fonetic este simpla producere a unor anumite sunete. Actul fatic este producerea anumitor vocabule ori cuvinte, i.e. a unor sunete de anumite tipuri aparţinînd şi numai în măsura în care aparţin unui anumit vocabular, conform şi numai în măsura în care se conformează unei anumite gramatici. Actul retic este producerea acestor vocabule înzestrate cu un sens şi o referinţă mai mult sau mai puţin definite. Astfel, „El a spus: «Pisica e pe preş»" relatează un act fatic, pe cînd „El a spus că pisica e pe preş" relatează un act retic. Un contrast similar e ilustrat de perechile:

„El a spus: «Pisica e pe preş»", „El a spus că pisica e pe preş."
„El a spus: «Voi fi acolo»", „El a spus că va fi acolo."
„El a spus: «Ieşi afară»", „El mi-a spus să ies afară."
„El a spus: «Se află la Oxford sau la Cambridge?»", „El a întrebat dacă se află la Oxford sau la Cambridge."

Deşi nu fac obiectul preocupărilor noastre imediate, voi menţiona totuşi cîteva puncte demne de luat în seamă:

(1) În mod evident, pentru a performa un act fatic, trebuie să performez şi un act fonetic, sau, dacă vreţi, performîndu-l pe unul, îl performez şi pe celălalt (ceea ce nu înseamnă că actele fatice ar fi o sub-clasă a actelor fonetice; am definit actul fatic ca fiind producerea unor vocabule în măsura în care aparţin unui anumit vocabular): dar reciproca nu e adevărată, pentru că dacă o maimuţă produce un sunet identic cu „hai", nu înseamnă că avem de-a face cu un act fatic.

(2) Desigur, în definiţia actului fatic am pus laolaltă două lucruri: vocabularul şi gramatica. Aşa încît nu am desemnat printr-un nume special persoana care ar rosti, de pildă, „pisică în întregime dacă" sau „zăvile linsoase zvîrlugăiau". Şi trebuie, de asemenea să se ţină seama de intonaţie, pe lîngă vocabular şi gramatică.

(3) Totuşi, actul fatic, ca şi cel fonetic, poate fi, în mod esenţial, mimat ori reprodus (inclusiv intonaţia, clipitul, gesturile etc.). Se poate mima nu doar afirmaţia între ghilimele „Ea are un

păr minunat", dar şi, mult mai complex, felul în care au fost spuse cuvintele: „Ea are un păr *minunat*" (ridicînd din umeri).

Avem aici ocurenţa „între ghilimele" a lui „spuse", aşa cum o găsim în romane: orice enunţ poate fi reprodus pur şi simplu între ghilimele, sau între ghilimele urmate de „spuse el", sau – încă mai des – de „spuse ea" etc.

Dar actul retic este acela pe care îl relatăm, în cazul afirmaţiilor, atunci cînd spunem: „El a spus că pisica e pe preş", „El a spus că merge şi el", „El a spus că eu trebuie să plec" (cuvintele lui au fost: „Trebuie să pleci"). Aceasta este aşa-numita „vorbire indirectă". În cazul în care sensul sau referinţa riscă să *nu* fie înţelese cu claritate, atunci cuvîntul sau propoziţia vor fi puse între ghilimele. Astfel, pot spune: „A spus că trebuie să mă duc la «minister», dar nu a precizat la care minister" sau „I-am spus că se purta urît, iar el a replicat că «puţini ajung sus de tot»". Nu putem totuşi folosi întotdeauna cu uşurinţă pe „spuse că": am folosi mai curînd „îi ceru să", „îl sfătui să" etc., dacă vorbitorul a folosit modul imperativ, sau fraze echivalente cum sînt „mi-a spus că trebuie să", „mi-a spus că ar trebui să" etc. A se compara în sensul acesta expresii ca „îmi ură bun venit" şi „îşi ceru scuze".

Adaug încă o remarcă privitoare la actul retic: fireşte că sensul şi referinţa (numirea şi referirea) sînt ele însele acte auxiliare produse o dată cu producerea [*performed in performing*] actului retic. Astfel, putem spune: „Prin «bancă» înţelegeam..." sau „cînd ziceam «el», mă refeream la..." Putem performa un act retic fără să ne referim la ceva sau fără să numim ceva? În general, răspunsul pare să fie negativ; există totuşi cazuri mai problematice. Care este referinţa lui „toate triunghiurile au trei laturi"? Tot astfel, este clar că putem performa un act fatic care nu este şi un act retic, dar nu invers. Putem, de pildă, să repetăm remarca altei persoane ori să mormăim nişte cuvinte sau putem citi o propoziţie în latină fără să cunoaştem semnificaţia cuvintelor.

Nu contează prea mult aici să lămurim cînd un fem sau un rem este *acelaşi* cu un altul – în sensul în care ar fi de acelaşi „tip" sau de acelaşi „indice" – şi nici să vedem ce este un fem sau

un rem luat separat. Dar, desigur, e important să nu uităm că un acelaşi fem (de pildă, o propoziţie – adică un indice de acelaşi tip) poate fi folosit, în diverse instanţe de enunţ, cu sensuri ori referinţe diferite, devenind astfel de fiecare dată un alt rem. Atunci cînd femuri diferite sînt folosite cu acelaşi sens şi aceeaşi referinţă, vom vorbi de acte echivalente retic („aceeaşi afirmaţie", într-un sens), dar nu de acelaşi rem sau de aceleaşi acte retice (aceeaşi afirmaţie aici, în sensul în care ea implică folosirea aceloraşi cuvinte).

Femul este o unitate de *limbă* [*language*]: defectul lui specific este de a fi un nonsens – de a fi lipsit de sens. Dar remul este o unitate de *vorbire* [*speech*]: defectul lui specific este de a fi vag sau vid sau obscur etc.

Dar deşi aceste chestiuni prezintă un interes major, ele nu ajută cu nimic la clarificarea problemei noastre, aceea a opoziţiei dintre enunţurile performative şi cele constative. De exemplu, în cazul unui enunţ cum ar fi, de pildă, „E gata să atace", putem foarte bine preciza „ce spunem" în producerea enunţului, în toate sensurile distinse pînă acum, fără să fie însă deloc clar dacă, producînd enunţul, am performat sau nu actul *de a avertiza*. Poate fi perfect limpede ce vreau să spun prin „E gata să atace" sau „Închide uşa", dar rămîne neclar dacă e vorba de o afirmaţie ori de un avertisment etc.

Am putea spune că, în general, a performa un act locutoriu este, totodată şi *eo ipso*, a performa un act *ilocutoriu* [*illocutionary act*], după cum propun să-l numim. Astfel, atunci cînd performăm un act locutoriu, vom performa totodată acte ca:

– a pune o întrebare ori a da un răspuns,
– a da o informaţie ori o asigurare ori un avertisment,
– a anunţa un verdict ori o intenţie,
– a pronunţa o sentinţă,
– a face o numire ori un apel ori o critică,
– a identifica ori a descrie etc.

(Departe de mine gîndul de a pretinde că aceasta este o clasă perfect definită.) Expresia *eo ipso* nu ridică nici o dificultate aici. Problema ţine mai curînd de numărul de sensuri diferite ale unei

expresii atît de vagi cum este „în ce fel îl folosim" – expresie care se poate referi chiar şi la un act locutoriu, dar şi la actele perlocutorii, la care vom ajunge în curînd. Atunci cînd performăm un act locutoriu, folosim vorbirea: dar cum anume o folosim? Pentru că vorbirea are numeroase funcţii şi o putem folosi în diverse feluri; într-un anume sens – sensul (B)[1] – actul nostru va fi diferit în funcţie de felul şi de *sensul* în care „folosim" vorbirea în fiecare ocurenţă. Există o diferenţă majoră între a sfătui, a sugera doar ori a ordona efectiv; între a promite la modul strict ori a anunţa doar o vagă intenţie ş.a.m.d. Aceste chestiuni pătrund întrucîtva – deşi într-un mod nu lipsit de imprecizie – în teritoriul gramaticii (vezi mai sus), dar asta nu ne împiedică să le discutăm în termenii întrebării dacă anumite cuvinte (o anumită locuţie) *au forţa* unei întrebări sau dacă *ar trebui luate ca* o estimare etc.

Perfomarea unui act în acest al doilea şi nou sens am descris-o ca fiind performarea unui act „ilocutoriu", i.e. performarea unui act *în* spunerea a ceva [*in* saying something], opus performării unui act *de* a spune ceva [*of* saying something]. Numesc actul astfel performat o ilocuţie [*illocution*], iar teoria diferitelor tipuri de funcţii ale limbii aici implicate o voi numi teoria „forţelor ilocutorii" [*illocutionary forces*].

Se poate spune că filosofii neglijează de prea mult timp această cercetare, reducînd toate problemele la probleme ale „folosirii locuţiilor", şi că „eroarea descriptivă" despre care am vorbit în prima noastră prelegere se datorează de cele mai multe ori confuziei în virtutea căreia probleme ţinînd de prima categorie sînt luate drept probleme ale celei de-a doua. E adevărat, apele încep să se despartă: sînt deja cîţiva ani de cînd înţelegem din ce în ce mai clar că circumstanţele unui enunţ sînt deosebit de importante şi că vorbele folosite trebuie, într-o măsură sau alta, „explicate" prin „contextul" în care sînt menite să fie spuse sau în care au fost efectiv spuse într-un schimb lingvistic. Cu toate acestea, sîntem poate încă prea tentaţi să oferim astfel de explicaţii în termeni de „semnificaţie a cuvintelor". Bineînţeles că pu-

[1] Vezi mai jos, pp. 97 şi 98.

tem folosi „semnificaţia" şi cu referire la forţa ilocutorie – „Vorbele lui trebuie înţelese ca un ordin" etc. Dar vreau să disting aici între *forţă* şi semnificaţie (aceasta din urmă fiind echivalentă cu sensul şi referinţa), tot aşa cum mi-a părut esenţial să disting între sens şi referinţă în cadrul semnificaţiei.

În plus, avem aici o ilustrare a diferitelor întrebuinţări ale expresiei „folosiri ale limbii" sau „folosirea unei propoziţii" etc. „Folosire" [*use*] este un cuvînt exasperant de ambiguu, aşa cum este, de altfel, şi cuvîntul „semnificaţie" [*meaning*], pe care ne-am obişnuit să-l luăm în derîdere. Dar lucrurile nu stau mai bine cu „folosire", care a ajuns să-l înlocuiască. Putem foarte bine să lămurim întru totul „folosirea unei propoziţii" în anumite circumstanţe date, dacă e să vorbim de actul locutoriu, fără să ne referim însă în vreun fel la folosirea sa în sensul actului *ilocutoriu*.

Înainte de a preciza mai în amănunt această noţiune a actului ilocutoriu, propun să contrastăm actul locutoriu şi actul ilocutoriu, luate împreună, cu un al treilea tip de act.

Într-un sens anume (C), diferit de precedentele, a performa un act locutoriu, şi prin aceasta şi un act ilocutoriu, poate fi şi a performa un act de alt tip. A spune ceva va aduce deseori, ba chiar în mod obişnuit, după sine producerea anumitor efecte asupra sentimentelor, gîndurilor sau acţiunilor auditoriului, sau a vorbitorului, sau a altor persoane. Şi se poate vorbi tocmai în vederea, cu intenţia ori cu scopul de a produce astfel de efecte. Putem spune, atunci, că vorbitorul a performat un act care ori trimite doar indirect la actul locutoriu ori ilocutoriu (C. *a*), ori nu trimite deloc la acestea (C. *b*). Vom numi performarea unui act de acest tip performarea unui act „perlocutoriu" [*perlocutionary act*], iar actul performat îl vom numi – în special în cazurile (C. *a*) – o „perlocuţie" [*perlocution*]. Propun să nu definim încă foarte amănunţit această idee – desigur, o definiţie va fi în curînd necesară; deocamdată să ne oprim la cîteva exemple:

(E. 1)
Act (A) – Locuţie
Mi-a spus: „Împuşc-o!", înţelegînd prin „împuşcă" împuşcă, iar prin „-o" referindu-se la *ea*.

Act (B) – Ilocuţie
M-a îndemnat (sau m-a sfătuit, mi-a ordonat etc.) să o împuşc.

Act (C. *a*) – Perlocuţie
M-a convins s-o împuşc.

Act (C. *b*)
M-a făcut (sau m-a determinat etc.) s-o împuşc.

(E. 2)
Act (A) – Locuţie
Mi-a spus: „Nu poţi s-o faci".

Act (B) – Ilocuţie
A protestat împotriva posibilităţii ca eu s-o fac.

Act (C. *a*) – Perlocuţie
M-a luat deoparte, m-a împiedicat s-o fac.

Act (C. *b*)
M-a oprit, mi-a băgat minţile în cap etc.
M-a scos din sărite.

Putem tot astfel distinge între actul locutoriu „a spus că...", actul ilocutoriu „a susţinut că..." şi actul perlocutoriu „m-a convins că..."

Să remarcăm că efectele despre care vorbim aici (vezi C. *a* şi C. *b*) nu includ tipul de efecte convenţionale specifice actului ilocutoriu, prin care, de pildă, promisiunea angajează pe cineva care promite. E poate nevoie să delimităm lucrurile în acest sens, de vreme ce există diferenţe clare între ceea ce resimţim ca fiind

producerea reală de efecte reale şi ceea ce considerăm ca fiind simple consecinţe convenţionale; vom reveni mai tîrziu asupra acestui punct.

Am distins, aşadar, în mare, trei tipuri de acte – locutoriu, ilocutoriu şi perlocutoriu. Aş vrea acum să formulez cîteva comentarii generale asupra acestor trei clase, fără a încerca încă o definiţie mai exactă. Primele trei puncte se vor referi din nou la „folosirea limbii".

(1) Ceea ce ne interesează cu precădere în aceste prelegeri este să ne concentrăm atenţia asupra celui de-al doilea act, actul ilocutoriu, şi să-l deosebim de celelalte două. Tendinţa generală a filosofilor este să-l treacă cu vederea în favoarea celorlalte două. Trebuie să spunem însă că este un act distinct. Am văzut deja cum expresii ca „semnificaţie" ori „folosire a propoziţiei" sînt capabile să estompeze graniţa dintre actele locutorii şi cele ilocutorii. Iar acum observăm că, vorbind despre „folosirea limbii", ajungem să punem în pericol şi distincţia dintre actele ilocutorii şi cele perlocutorii. Va trebui, aşadar, să le distingem cu grijă cît mai curînd. S-ar spune, la prima vedere, că a vorbi despre „folosirea «limbii» pentru a susţine ceva sau a avertiza" nu diferă de „folosirea «limbii» pentru a convinge, a incita ori a alarma". Totuşi, pentru o departajare mai categorică, despre prima vom spune că este folosirea *convenţională*, în sensul că aceasta poate fi explicitată prin formula performativă, pe cînd cealaltă nu poate. Astfel, putem spune „Susţin că" ori „Te avertizez că", dar nu putem spune „Te conving că" ori „Te alarmez că". Tot astfel, putem stabili precis dacă cineva susţinea ceva sau nu, fără a aborda măcar chestiunea dacă prin aceasta convingea pe cineva sau nu.

(2) Ca să mergem mai departe, să spunem din capul locului că expresia „folosirea limbii" se poate referi la multe alte diverse lucruri (nu doar la actele ilocutorii şi perlocutorii), de tipuri care nu interesează aici. De pildă, putem vorbi de „folosirea limbii" *în vederea* a ceva, să zicem pentru a glumi; şi putem folosi „în" altfel decît pentru actul ilocutoriu, ca în „în spunerea lui «*p*», glumeam (sau jucam un rol, sau scriam versuri)"; sau putem vorbi despre „folosirea poetică a limbii", distinctă de „folosirea

limbii în poezie". Aceste sensuri ale „folosirii limbii" nu au nimic de-a face cu actul ilocutoriu. De exemplu, dacă spun „Mergi şi-adună stele căzătoare"*, va fi clar ce semnificaţie şi ce forţă ilocutorie are enunţul meu, dar nu va fi deloc sigur în care tip de „folosire" mă încadrez. Există, pe lîngă acestea, etiolări, folosiri parazitare etc. ori diverse „folosiri" „neserioase" şi „nu tocmai normale". Condiţiile normale ale discursului referenţial pot fi foarte bine suspendate, iar enunţul poate să nu fie deloc intenţionat ca un act perlocutoriu standard (actul de a-l face pe ascultător să facă ceva), aşa cum Walt Whitman nu urmăreşte neapărat să-l facă pe vulturul libertăţii să se avînte spre înălţimi.

(3) Mai mult, unele dintre lucrurile pe care le „facem" în conexiune cu actul de a spune ceva nu par, intuitiv vorbind, să se încadreze exact în nici una dintre aceste clase definite schematic, sau, cel mult, par să aparţină vag de mai multe dintre ele – fără să se dovedească însă, la prima vedere cel puţin, la fel de depărtate de cele trei acte precum gluma sau poezia. De pildă, *insinuarea* – prin care lăsăm să se înţeleagă ceva în sau prin spunerea a ceva – pare să implice un soi de convenţie, precum în cazul actului ilocutoriu; dar nu pot *spune* „Insinuez că", iar dacă am zice-o, ar părea mai curînd un efect retoric decît un act ilocutoriu. Un alt exemplu este situaţia în care trădăm o emoţie. Putem trăda o emoţie în sau printr-un enunţ, ca atunci cînd înjurăm; dar nici aici nu-şi au locul formulele performative şi celelalte instrumente ale actelor ilocutorii. Putem spune că jurăm ori că înjurăm[1] *pentru* a ne elibera de emoţii. Să observăm încă o dată că actul ilocutoriu este un act convenţional: un act performat în conformitate cu o convenţie.

Următoarele trei puncte au de-a face cu faptul că actele noastre sînt tocmai *acte*.

---

* Expresie englezească („Go and catch a falling star") cu sensul de: „Du-te şi fă ce vrei, lasă-mă în pace" (*n. tr.*).

[1] [Engl. *swearing* – a înjura *şi* a jura, (*n. tr.*)] N. A.: „swearing" este ambiguu: „Jur pe Maica Noastră" [*I swear by Our Lady*] *este* să juri pe Maica Noastră. Dar „Fir-ar" [*Bloody*] nu este să juri pe Maica Noastră. [Austin se referă aici la derivaţia etimologică, pe care nu o acceptă, a lui *Bloody* din „By Our Lady" (*n. tr.*)]

(4) Actele noastre fiind acte, deci performarea unor acţiuni, este necesar să luăm în calcul erorile la care orice acţiune este expusă. Trebuie să distingem în mod sistematic între „actul de a face *x*", i.e. îndeplinirea lui *x*, şi „actul de a încerca să faci *x*".

În cazul ilocuţiilor, trebuie să fim mereu pregătiţi să trasăm distincţia necesară, deşi neobservată în mod obişnuit (cu excepţia unor cazuri rare), între:

(a) actul de a încerca sau de a-şi propune performarea unui anumit act ilocutoriu

şi

(b) actul de a îndeplini ori realiza cu succes acest act.

Această distincţie este, sau ar trebui să fie, un loc comun al teoriei limbii ce vizează „acţiunile" în general. Mai devreme am atras însă atenţia asupra relevanţei ei deosebite în ce priveşte performativele: este întotdeauna posibil, de pildă, să încerci să mulţumeşti cuiva ori să încerci să informezi pe cineva, dar pentru un motiv sau altul să nu reuşeşti – pentru că interlocutorul nu e atent, sau îţi ia vorbele drept o ironie, sau nu se simte responsabil pentru faptele de care vorbeşti etc. Distincţia va funcţiona şi în cazul actelor locutorii, tocmai pentru că sînt acte; doar că erorile aici nu vor mai fi de tipul nereuşitelor, ci mai degrabă se vor datora neputinţei de a articula cuvintele ori de a ne exprima cu claritate etc.

(5) De vreme ce actele noastre sînt acţiuni, trebuie să luăm întotdeauna în calcul distincţia dintre efectele intenţionate şi cele neintenţionate pe care actul le produce; şi să luăm de asemenea aminte (i) că atunci cînd vorbitorul intenţionează să producă un efect, acesta poate să survină sau nu, şi (ii) cînd vorbitorul nu intenţionează să producă efectul sau intenţionează să nu-l producă, efectul poate totuşi să survină. Pentru a elucida complicaţia (i), vom invoca distincţia dintre încercare şi îndeplinire; pentru a elucida complicaţia (ii), vom invoca instrumentele lingvistice obişnuite ale dezminţirii (adverbe ca „neintenţionat" şi altele)

care ne sînt întotdeauna la îndemînă, în uzul curent, atunci cînd îndeplinim acţiuni.[1]

(6) În plus, trebuie, evident, să admitem că acţiunile noastre pot fi lucruri pe care nu le *facem* neapărat – în sensul că le putem face, de pildă, sub constrîngere. Alte moduri în care vom spune că nu facem cu adevărat o acţiune sînt precizate la punctul (2). Am putea adăuga şi cazurile de la (5), unde producem efecte din greşeală, fără să intenţionăm.

(7) În sfîrşit, va trebui să răspundem obiecţiei care spune că noţiunea de act e neclară, printr-o teorie generală a acţiunii. Prin „act" înţelegem în general un eveniment fizic precis, pe care îl realizăm, şi care este distinct şi de convenţii şi de consecinţe. Dar:

(a) Actul ilocutoriu şi chiar actul locutoriu implică şi ele convenţii: să ne gîndim la actul de a arăta supunere. El este act de supunere doar pentru că este un act convenţional şi este îndeplinit doar pentru că este convenţional;

(b) Actul perlocutoriu include întotdeauna unele consecinţe, ca atunci cînd spunem „Prin înfăptuirea lui *x*, făceam *y*" [*By doing x I was doing y*]: actul aduce întotdeauna după el „consecinţe", mai mult sau mai puţin considerabile, unele chiar „neintenţionate". Nu există limitare la actul fizic minimal. Faptul că ceea ce numim „consecinţele" unui act pot fi considerate într-o măsură sau alta parte intrinsecă a actului însuşi este – sau ar trebui să fie – un loc comun al teoriei limbii care vizează „acţiunea" în general. Astfel, la întrebarea „Ce a făcut el?" putem răspunde fie „A împuşcat măgarul", fie „A tras cu puşca", fie „A apăsat pe trăgaci" – şi toate răspunsurile vor fi corecte. Tot astfel, pentru a rezuma povestea bătrînei care se chinuia să prindă porcul pentru a-i pregăti bătrînului de mîncare, putem spune, în ultimă instanţă, că pisica a împins porcul, ori l-a făcut să sară,

---

[1] Să arătăm că a doua complicaţie poate, desigur, apărea şi în cazul actelor locutorii şi în cel al actelor ilocutorii. Pot spune ceva sau mă pot referi la ceva fără să vreau, sau mă pot angaja neintenţionat la o acţiune anume; de pildă, pot ordona cuiva să facă ceva fără a fi intenţionat să o fac. Dar ea este cu deosebire prezentă în cazul perlocuţiilor, aşa cum este şi distincţia dintre încercare şi îndeplinire.

peste pîrleaz. Dacă în astfel de cazuri *menţionăm* şi un act de tip B (ilocuţie) şi un act de tip C (perlocuţie), vom spune că „*prin* înfăptuirea lui B, el a făcut C [*by* B-ing he C-ed]“, mai curînd decît că „*în* făptuirea lui B... [*in*-B-ing]“. Iată de ce numim C un act *per*locutoriu, şi astfel îl distingem de un act ilocutoriu.

Data viitoare vom reveni la distincţia dintre cele trei tipuri de act şi la expresiile „în“ şi „prin“ înfăptuirea lui *x* fac *y*. Vom putea astfel să lămurim încă mai mult cele trei clase, precum şi membrii şi non-membrii lor. Vom vedea că nu doar actul locutoriu, dar şi cel ilocutoriu, ca şi cel perlocutoriu pot presupune, pentru a fi complete, îndeplinirea mai multor lucruri.

IX. Distincţii între actul ilocutoriu şi cel perlocutoriu

Ne propuneam la un moment dat să vedem dacă putem alcătui o listă a verbelor performative explicite; ne-am confruntat atunci cu dificultatea de a determina dacă un enunţ este sau nu performativ, sau, oricum, un performativ *pur*. Drept urmare, ni s-a părut oportun să revenim la fundamentele problemei şi să întrebăm în cîte sensuri e adevărat că a spune ceva este a face ceva, ori că *în* spunerea a ceva facem ceva, ori că *prin* spunerea a ceva facem ceva.

Am distins, într-o primă etapă, un set de lucruri pe care le facem *în* spunerea a ceva, pe care împreună le-am asimilat performării unui *act locutoriu*, care, în mare, echivalează cu producerea unei propoziţii dotate cu un sens şi o referinţă, ceea ce, iarăşi, echivalează cu „semnificaţia" în sens tradiţional. Într-o a doua etapă, stabileam că performăm de asemenea *acte ilocutorii*, precum a informa, a ordona, a avertiza, a se angaja la etc., adică enunţuri dotate cu o anumită forţă convenţională. În al treilea rînd, se poate să performăm şi *acte perlocutorii*, adică ceea ce facem să se întîmple sau obţinem *prin* spunerea a ceva, de exemplu, a convinge, a persuada, a împiedica, şi chiar, să spunem, a surprinde ori a induce în eroare. Avem aici trei, dacă nu mai multe, sensuri sau dimensiuni ale „folosirii propoziţiilor" sau ale „folosirii limbii" (şi desigur că mai sînt şi altele). Toate aceste trei tipuri de „acţiuni" sînt, tocmai în virtutea naturii lor de acţiuni, expuse la problemele şi limitele proprii acţiunilor, cum sînt necesitatea de a distinge încercarea de îndeplinire, intenţionalul de ne-intenţional etc.

Astfel stînd lucrurile, vom avea de analizat aceste trei tipuri mai în detaliu.

Trebuie să distingem actul ilocutoriu de actul perlocutoriu: de exemplu, trebuie să distingem între „în spunerea acestora, îl avertizam“ şi „prin spunerea acestora, l-am convins, ori l-am surprins, ori l-am determinat să se oprească“.

Distincţia dintre ilocuţii şi perlocuţii pare a fi cea mai problematică şi de ea ne vom ocupa în continuare, referindu-ne pe parcurs şi la diferenţa dintre ilocuţii şi locuţii. Cu siguranţă că sensul perlocutoriu al „efectuării unei acţiuni“ trebuie cumva eliminat ca irelevant pentru sensul în care un enunţ, atîta vreme cît producerea lui este „efectuarea unei acţiuni“, este un performativ, ca opus unui constativ. Pentru că, în mod evident, *oricare*, sau aproape oricare, act perlocutoriu poate fi obţinut, în circumstanţe anume, cu sau fără premeditare, prin producerea oricărui tip de enunţ, mai ales printr-un enunţ pur şi simplu constativ (asta dacă o asemenea creatură există cu adevărat!). De exemplu, mă poţi face să renunţ (C. *b*) la ce aveam de gînd să fac informîndu-mă – cu toată inocenţa, poate, dar oricum oportun – despre consecinţele pe care acţiunea mea le poate avea. Iar asta se aplică şi la (C. *a*), pentru că mă poţi convinge (C. *a*) că femeia este o adulteră întrebînd-o dacă batista care se afla în dormitorul lui *X* nu era cumva a ei[1], sau chiar afirmînd că batista era a ei.

---

[1] Nu e de mirare că o simplă informaţie dă naştere aproape întotdeauna unor efecte ulterioare ale acţiunii; iar reciproca e la fel de adevărată: efectuarea oricărei acţiuni (inclusiv enunţarea unui performativ) dă naştere în mod obişnuit consecinţei că devenim, şi noi şi alţii, conştienţi de respectivele fapte. Realizînd un act într-un mod perceptibil şi detectabil, ne oferim şi nouă şi altora ocazia de a cunoaşte (*a*) faptul că am realizat respectivul act şi, în plus, (*b*) multe alte lucruri ţinînd de motivele ori caracterul nostru etc., care se pot infera din simplul fapt al realizării actului. Să zicem că arunci cu roşii într-o adunare politică (ori că strigi „Huo“ cînd îi vezi pe alţii că aruncă cu roşii – dacă asta se poate numi performarea unei acţiuni); consecinţa va fi, probabil, că ceilalţi îşi vor da seama că tu protestezi şi că vor deduce de aici că eşti mînat de anumite convingeri politice: acestea însă nu vor face ca gestul ori strigătul să fie adevărate sau false (deşi ele pot, chiar intenţionat, induce în eroare). Pe de altă parte, producerea oricăror efecte ulterioare nu va împiedica un enunţ constativ să *fie* adevărat sau fals.

Trebuie, aşadar, să separăm riguros acţiunea efectuată (aici, o ilocuţie) de consecinţele ei. În general, şi în cazul în care acţiunea nu este aceea de a spune ceva, ci o acţiune „fizică“ neconvenţională, chestiunea nu e deloc simplă. Aşa cum am văzut, putem (sau ne-ar plăcea să credem că putem) clasifica, treptat, o parte din ce în ce mai mare a ceea ce este (ori poate fi) inclus în termenul care desemnează „actul“ în sine ca fiind *în realitate* doar *consecinţe*, oricît de inseparabile ori de firesc previzibile, ale acţiunii noastre, redusă la presupusul mimim fizic. Acţiunea noastră s-ar reduce astfel la unul ori mai multe gesturi efectuate de părţi ale corpului nostru (de exemplu, îndoirea degetului, care a produs mişcarea trăgaciului, care ea însăşi a produs... care a produs moartea măgarului). Despre acestea se pot spune, fireşte, multe lucruri care nu interesează aici. Dar cel puţin în cazul actelor de a spune ceva, trebuie să remarcăm următoarele:

(1) *Nomenclatorul* ne oferă aici un ajutor de care nu se bucură în general actele „fizice“. Pentru că în cazul acţiunilor fizice, numim acţiunea – aproape întotdeauna şi în mod natural – *nu* în termenii a ceea ce numim aici actul fizic miminal, ci în termeni care acoperă o varietate mai mică sau mai mare, dar extensibilă oricît, a ceea ce putem numi consecinţele ei naturale (sau, dintr-o altă perspectivă, ceea ce numim intenţia din spatele actului).

Nu numai că nu folosim noţiunea de act fizic minimal (în orice caz, o noţiune problematică), dar nu dispunem de nici o clasă de nume care ar putea distinge actele fizice de consecinţele lor. În schimb, în cazul actelor de a spune ceva, vocabularul numelor care le desemnează (B) pare destinat să marcheze punctul de ruptură între actul (de a spune ceva) şi consecinţele lui (care în mod obişnuit nu sînt de ordinul lui *a spune*) sau, în orice caz, multe dintre ele.[1]

---

[1] Să notăm că, dacă, atunci cînd spunem „Mi-am mişcat degetul“, presupunem că actul fizic minimal este o mişcare a corpului, faptul că obiectul mişcat *este* o parte a corpului meu introduce, în realitate, un nou sens al lui „mişcat“. Astfel, îmi pot ridica urechile aşa cum face un elev de şcoală, ori prinzîndu-le între degetul mare şi arătător sau îmi pot întinde piciorul fie în maniera obişnuită, fie apucîndu-l cu mîna ca atunci cînd am un cîrcel. Folosirea

(2) În plus, pare să ne ajute şi natura specială a actelor de a spune ceva, prin contrast cu acţiunile fizice: în cazul acestora din urmă, pînă şi actul fizic minimal – pe care căutăm să-l separăm de consecinţele sale – este, ca mişcare corporală, *in pari materia*[1] cu multe dintre consecinţele sale imediate şi naturale; dimpotrivă, oricare ar fi consecinţele imediate şi naturale ale unui act de a spune ceva, ele nu sînt, în general, alte acte de a spune ceva, fie de partea vorbitorului, fie de partea celorlalţi.[2] Avem, aşadar, aici un soi de punct natural de ruptură care lipseşte în cazul acţiunilor fizice şi care este asociat clasei speciale a numelor prin care desemnăm ilocuţii.

Ceva am cîştigat deja, dar putem întreba în acest punct dacă nu cumva consecinţele asociate nomenclatorului perlocuţiilor sînt de fapt consecinţe ale actelor de tip (A), adică ale locuţiilor. Nu ar trebui oare, de vreme ce căutăm să separăm „toate" consecinţele, să ne întoarcem, depăşind astfel ilocuţia, la locuţie – mai precis la actul (A. *a*), adică la producerea de sunete, care este o mişcare fizică?[3] Am admis, desigur, că a performa un act ilocutoriu este cu necesitate a performa şi un act locutoriu: că, de pildă, a felicita este cu necesitate şi a spune anumite cuvinte; iar a spune anumite cuvinte este cu necesitate, cel puţin în parte, şi a

---

curentă a lui „a mişca" este aici, ca în cazul lui „Mi-am mişcat degetul", ultimă: nu e nevoie să mergem mai departe pînă la „Mi-am întins muşchii" şi altele.

[1] Acest *in pari materia* ar putea induce în eroare aici. Nu vreau să spun, aşa cum am arătat în nota precedentă, că „a-mi mişca degetul" ar fi, metafizic vorbind, în vreun fel asemănător cu „mişcarea trăgaciului", care este consecinţa sa, sau cu „mişcarea trăgaciului acţionat de deget". Dar „mişcarea unui deget care acţionează trăgaciul" este *in pari materia* cu „mişcarea trăgaciului".

Am putea reformula problema dintr-un alt punct de vedere, extrem de important, zicînd că sensul în care a spune ceva produce efecte asupra altor persoane, sau *cauzează* efecte, este un sens al lui „a cauza" fundamental diferit de cel folosit atunci cînd vorbim despre cauzalitate fizică, prin presiune etc. Primul tip de cauzalitate trebuie să opereze prin intermediul convenţiilor limbii şi ţine de influenţa exercitată de către o persoană asupra alteia: acesta este, probabil, sensul originar al lui „a cauza".

[2] A se vedea mai jos.

[3] Să fie ea însă asta? Am observat deja că „producerea de sunete" este ea însăşi o consecinţă a actului fizic minimal de a pune în mişcare organele vocale.

produce unele mişcări, mai mult sau mai puţin indescriptibile, ale organelor vocale.[1] Astfel încît divorţul dintre acţiunile „fizice" şi actele de a spune ceva nu este total: un raport oarecare rămîne. Dar: (i) deşi aceasta poate conta din anumite puncte de vedere şi în anumite contexte, nimic nu ne împiedică să trasăm măcar *o* graniţă acolo unde avem nevoie pentru scopurile noastre, adică între îndeplinirea actului ilocutoriu şi toate consecinţele lui ulterioare. În plus, (ii) – mult mai important – trebuie să respingem ideea sugerată mai sus (deşi neformulată ca atare) că actul ilocutoriu ar fi o *consecinţă* a actului locutoriu; şi chiar ideea că ceea ce asociază nomenclatorul ilocuţiilor ar fi o referinţă *suplimentară* la *unele* dintre consecinţele locuţiilor[2]: că, de pildă, a spune „m-a îndemnat să" ar însemna să spui că el a rostit anumite cuvinte şi, în plus, că rostirea acestor cuvinte a avut (*sau* poate a fost menită să aibă) anumite consecinţe (de ex., un efect asupra mea). De-ar fi să insistăm dintr-un motiv sau altul că trebuie să „ne întoarcem" de la ilocuţie la actul fonetic (A. *a*), asta nu înseamnă că trebuie să ne întoarcem la actul fizic minimal, parcurgînd înapoi lanţul consecinţelor sale, aşa cum ne-am putea aparent întoarce de la moartea iepurelui la mişcarea degetului pe trăgaci. Producerea unor sunete poate fi o consecinţă (fizică) a mişcării organelor vocale, a respiraţiei etc., dar producerea unui cuvînt *nu* este o consecinţă a producerii unor sunete, fie ea fizică ori de altă natură. Şi nici producerea cuvintelor cu o anumită semnificaţie nu este o *consecinţă* a producerii cuvintelor, fie ea fizică ori de altă natură. Iată de ce actele fatice (A. *b*) şi cele retice (A. *c*) nu sînt *consecinţe* – şi în nici un caz consecinţe fizice – ale actelor fonetice (A. *a*). Ceea ce asociem prin nomenclatorul ilocuţiilor este într-adevăr o referinţă, dar nu la consecinţele (în orice sens obişnuit le-am lua) locuţiilor, ci la convenţiile forţei ilocutorii, care privesc circumstanţele particulare ale producerii enunţului. Vom reveni în curînd la sensurile în care reuşita ori

[1] Ne limităm şi aici, pentru simplificare, la enunţurile *vorbite*.
[2] Trebuie să ţinem însă cont de ce se va spune mai jos.

împlinirea performării unui act ilocutoriu provoacă *într-adevăr* „consecințe“ ori „efecte“.[1]

Pînă aici am arătat că putem spera să izolăm actul ilocutoriu de cel perlocutoriu, acesta din urmă fiind singurul care produce consecințe, şi că primul nu este el însuşi o „consecință“ a actului locutoriu. În schimb, va trebui acum să remarc că actul ilocutoriu, distinct de cel perlocutoriu, are şi el de-a face, în anumite sensuri, cu producerea unor efecte:

(1) Un act ilocutoriu nu va fi performat cu succes dacă un anumit efect nu este produs. Asta nu înseamnă că actul ilocutoriu echivalează cu producerea unui efect. Nu pot spune că am avertizat un auditoriu decît dacă acest auditoriu aude ce spun şi îmi ia cuvintele într-un sens anume. Dacă e ca actul ilocutoriu să fie realizat, un anume efect trebuie să se producă asupra auditoriului. Cum să formulăm mai bine aceste lucruri? În general, efectul

[1] Se poate să fim încă tentați să acordăm oarecare „întîietate“ locuției împotriva ilocuției, în virtutea faptului că, dat fiind un act retic oarecare (A. *c*), nu e încă foarte clar cum ar trebui să-l descriem în interiorul nomenclatorului ilocuțiilor. Şi apoi, de ce ar trebui să-l numim pe unul *A* şi pe celălalt *B*? Putem cădea de acord asupra cuvintelor rostite efectiv, ca şi asupra sensurilor în care au fost folosite şi asupra realităților la care s-au referit, dar încă să nu convenim dacă, în circumstanțele date, ele au echivalat cu un ordin, cu o amenințare sau doar cu un sfat ori un avertisment. Totuşi, pînă la urmă, e la fel de mult de discutat, în cazuri particulare, asupra felului în care ar trebui descris actul retic (A. *c*) în interiorul nomenclatorului locuțiilor (Ce a vrut să spună de fapt? La care persoană, la care moment sau încă la ce alte lucruri s-a referit?). Putem, de pildă, cădea de acord că actul respectiv a fost cu siguranță, să zicem, un ordin (ilocuție), fără să ne fie clar însă ce anume a intenționat vorbitorul să ordoneze (locuție). Sîntem îndreptățiți să presupunem că un act trebuie să poată fi descris ca un tip mai mult sau mai puțin *definit* de ilocuție, cel puțin tot atît pe cît poate fi descris ca un act locutoriu mai mult sau mai puțin definit (A). Cît priveşte alegerea unei descrieri corecte, ne putem aştepta la dificultăți legate de convenții şi intenții atît în cazul unei locuții, cît şi al unei ilocuții: o ambiguitate legată de sens ori de referință, fie ea deliberată ori neintenționată, este poate la fel de frecventă ca eşecul deliberat ori neintenționat de a arăta clar „cum trebuie luate cuvintele noastre“ (în sens ilocutoriu). În plus, întregul aparat al „performativelor explicite“ (vezi mai sus) serveşte la a preîntîmpina dezacordurile cu privire la descrierea actelor ilocutorii. De fapt, e mult mai dificil să preîntîmpini dezacorduri privitoare la „actele locutoare“. Oricum, şi unele şi altele sînt convenționale şi astfel expuse la „reconstituiri“ din partea unui judecător.

respectiv constă în a provoca înțelegerea semnificației şi a forței locuției. Aşadar, pentru a performa un act ilocutoriu, vorbitorul trebuie să se asigure că a fost înțeles [*the securing of uptake*].

(2) Nu trebuie confundat felul în care un act ilocutoriu „are efect" [*takes effect*] cu producerea de consecințe în sens „obişnuit", i.e. provocarea unor stări de lucruri ori schimbări în cursul natural al evenimentelor. Astfel, „Botez acest vas *Regina Elisabeta*" are efectul de a numi ori boteza nava; drept urmare, anumite acte ulterioare, cum ar fi să te referi la aceeaşi navă numind-o *Generalisimul Stalin*, vor fi nule şi neavenite.

(3) Spuneam că multe acte ilocutorii invită, prin convenție, la un răspuns ori o urmare. Astfel, un ordin invită la un o reacție [*invites the response*] de supunere, iar o promisiune la îndeplinire. Răspunsul sau urmarea pot fi „unilaterale" ori „bilaterale": vom distinge astfel între a argumenta, a ordona, a promite, a sugera şi a cere să... şi, pe de altă parte, a oferi, a întreba dacă şi a întreba „Da sau nu?" Dacă răspunsul e acordat, sau urmarea înfăptuită, va fi nevoie de un al doilea act din partea vorbitorului ori a unei alte persoane. Iar un loc comun al chestiunii consecințelor limbii este că acest al doilea act nu poate fi inclus în domeniul inițial al acțiunii.

În general, putem totuşi spune oricînd „L-am făcut să", adăugînd un cuvînt care să indice acțiunea. Este indicat astfel actul care îmi este atribuit, iar dacă se folosesc, ori se pot folosi, cuvinte, actul va fi unul perlocutoriu. Trebuie, astfel, să distingem între „I-am ordonat şi a ascultat" şi „*L-am făcut* să mă asculte". Formula din urmă implică, în general, că mijloace suplimentare au fost utilizate pentru ca această consecință să-mi poată fi atribuită: de exemplu, incitări, ori chiar influența personală mergînd pînă la constrîngere. Foarte des intervine chiar un act ilocutoriu diferit de simplul ordin, ca atunci cînd aş spune „L-am făcut să facă asta afirmînd *x*".

Există, aşadar, trei moduri în care actele ilocutorii sînt legate de efecte: asigurarea înțelegerii, faptul de a avea efect şi invitația la răspuns – toate distincte de producerea de efecte caracteristică actului perlocutoriu.

În cadrul actului perlocutoriu, distingem între actele ce vizează un obiectiv [*object*] perlocutoriu (a convinge, a persuada) şi cele care antrenează o urmare [*sequel*] perlocutorie. Astfel, actul de a avertiza îşi poate atinge obiectivul perlocutoriu de a alerta şi, de asemenea, poate avea urmarea perlocutorie de a speria. Iar un argument împotriva unei păreri poate să nu-şi atingă obiectivul, dar poate avea urmarea perlocutorie de a-l convinge pe oponent de adevărul argumentului („Tot ce am reuşit a fost să-l conving“). Obiectivul perlocutoriu al unei ilocuţii poate fi urmarea unei alte ilocuţii. De exemplu, un avertisment poate antrena urmarea de a descuraja, iar un „Stai, nu face asta“ (al cărui obiectiv este de a descuraja) poate produce urmarea de a alerta sau chiar de a speria. Unele acte perlocutorii sînt întotdeauna producătoare de urmări, anume acelea care nu includ formule ilocutorii: astfel, te pot surprinde, ori supăra, ori umili printr-o locuţie, deşi nu există formule ilocutorii de genul „Te surprind...“, „Te supăr...“, „Te umilesc...“

O caracteristică a actelor perlocutorii este că răspunsul ori urmarea pot fi realizate, în parte sau în întregime, prin mijloace non-locutorii. Astfel, putem intimida pe cineva numai agitînd un băţ sau îndreptînd un pistol către el. Chiar şi cînd e vorba de a convinge, a persuada, a aduce la ascultare ori a face pe cineva să creadă, ne putem atinge scopul prin mijloace non-verbale. Dar dacă nici un act ilocutoriu nu intră în joc, mă îndoiesc că ar trebui să folosim această limbă, specifică obiectivelor perlocutorii. Să ne gîndim la diferenţa de folosire dintre „l-am făcut să“ şi „l-am făcut să mă asculte“. Totuşi, doar acest criteriu nu e suficient pentru a distinge actele ilocutorii, de vreme ce putem, de pildă, să avertizăm, să ordonăm, să numim în funcţie, să dăm, să protestăm ori să ne cerem scuze folosind mijloace non-verbale – iar acestea sînt toate acte ilocutorii. Putem strîmba din nas sau arunca cu roşii în chip de protest.

Mai importantă este întrebarea dacă aceste răspunsuri şi urmări pot fi obţinute pe căi non-convenţionale. Cu siguranţă că putem obţine aceleaşi urmări perlocutorii prin mijloace non-convenţionale – mijloace care nu sînt convenţionale niciodată sau nu

în condiţiile date. Astfel, pentru a persuada pe cineva, pot agita uşor un băţ sau îi pot aminti cu blîndeţe că părinţii lui trăiesc încă în cel de-al Treilea Reich. Strict vorbind, nu poate exista un act ilocutoriu dacă mijloacele folosite nu sînt convenţionale, astfel că mijloacele non-verbale prin care îl obţinem trebuie să fie convenţionale. E greu însă de stabilit unde încep şi unde se termină convenţiile: astfel, pot avertiza pe cineva agitînd un băţ sau pot da ceva cuiva înmînîndu-i pur şi simplu obiectul. Dar dacă îl avertizez agitînd un băţ, atunci gestul meu de a agita băţul este un avertisment, iar celălalt va şti foarte bine ce vreau să spun – actul meu îi va putea părea un gest inconfundabil de ameninţare. Dificultăţi similare apar în cazul consimţămîntului tacit la un acord, sau al promisiunii tacite, sau al votului prin ridicare de mînă. Rămîne totuşi faptul că multe ilocuţii nu se pot performa decît prin actul de a spune ceva. Aceasta se întîmplă atunci cînd afirmăm, informăm (a informa nu echivalează cu a arăta), argumentăm, estimăm, apreciem, găsim (în sens juridic); la fel şi cu majoritatea verdictivelor şi expozitivelor, prin opoziţie cu un mare număr de exercitive şi promisive.[1]

---

[1] [Pentru definiţia verdictivelor, expozitivelor, exercitivelor şi promisivelor, vezi *Prelegerea XII*. – J.O.U.]

X. „În spunerea..." vs. „Prin spunerea..."*

Lăsînd la o parte pentru un timp distincția inițială între performative și constative și planul de a ajunge la o listă a cuvintelor – și în principal a verbelor – performative, am luat lucrurile de la capăt, încercînd să definim sensurile în care a spune ceva este a face ceva. Am distins, astfel: actul locutoriu (și în interiorul lui: actele fonetic, fatic și retic), acela care are o *semnificație*; actul ilocutoriu, care are o anumită *forță* în spunerea a ceva, și actul perlocutoriu, prin care am numit *obținerea* unor *efecte* prin spunerea a ceva.

În ultima prelegere defineam cîteva sensuri în care actele generează efecte și consecințe, în particular, trei sensuri în care efectele se asociază actelor ilocutorii: asigurarea înțelegerii, faptul de a avea efect și invitația la răspuns. În cazul actului perlocutoriu, am trasat o distincție generală între obținerea unui obiectiv perlocutoriu și producerea unei urmări. Actele ilocutorii sînt acte convenționale; actele perlocutorii *nu* sînt convenționale. Acte din *ambele* categorii pot fi performate – sau, mai bine zis, acte desemnate prin aceleași nume (de pildă, acte echivalente actului ilocutoriu de a avertiza sau actului perlocutoriu de a convinge) – pot fi obținute prin mijloace non-verbale. Dar chiar și atunci, pentru a merita numele de act ilocutoriu, să zicem actul de a avertiza, el trebuie să fie un act non-verbal *convențional*; dar actele perlocutorii nu sînt convenționale, deși este posibil să folosim acte convenționale pentru a obține un act perlocutoriu. Un

* „In saying..." vs. „By saying..." (*engl.*) (*n. tr.*).

judecător va putea să decidă, în urma audierilor, ce acte locutorii şi ilocutorii au fost performate, dar nu şi ce acte perlocutorii au fost realizate.

În sfîrşit, am spus că există un alt set întreg de întrebări referitoare la „cum folosim limba" sau la „ce facem în spunerea a ceva" care pare a fi, intuitiv vorbind, complet diferit – şi care ridică probleme de care nu ne vom ocupa aici. De exemplu: a insinua (şi alte folosiri *non-literale* ale limbii), a glumi (şi alte folosiri *neserioase* ale limbii), a jura ori a înjura şi a se da mare (ceea ce am putea numi folosiri *expresive* ale limbii). Putem zice „În spunerea lui *x*, glumeam" (ori insinuam..., îmi exprimam sentimentele etc.).

Voi face acum cîteva ultime remarce cu privire la formulele:

„În spunerea lui *x*, făceam *y*" sau „am făcut *y*"

şi

„Prin spunerea lui *x*, am făcut *y*" sau „făceam *y*".

Aceste formule ne-au părut cu precădere adecvate – prima (*în*) pentru a deosebi verbe care desemnează acte ilocutorii, şi a doua (*prin*) pentru a deosebi verbe care desemnează acte perlocutorii: tocmai de aceea am şi ajuns de fapt la numele de *ilocutoriu* şi *perlocutoriu*. Astfel, de exemplu:

„*În* spunerea enunţului că-l împuşc, îl ameninţam."
„*Prin* spunerea enunţului că-l împuşc, l-am alarmat."

Pot constitui aceste formule lingvistice un test pentru deosebirea actelor ilocutorii de cele perlocutorii? Nu. Dar înainte de a discuta această problemă, voi face o observaţie generală, sau o confesiune. Această abordare îi va nemulţumi pe mulţi dintre dumneavoastră – şi într-o oarecare măsură e de înţeles. Veţi spune: „De ce să ne complicăm atît? De ce să tot căutăm să facem liste de nume pentru acţiuni care în limba vorbită desemnează acte de a spune şi de ce să ne batem capul cu formule ca „în" sau „prin"? De ce să nu tranşăm problema în termeni lingvistici ori

psihologici? La ce bun atîtea subtilităţi?“ Fireşte, sînt de acord că va trebui să facem şi asta – doar că *după* şi nu înainte de a vedea ce putem găsi în limba vorbită, chiar dacă ne vom alege doar cu lucruri pe care oricum nimeni nu le pune la îndoială. Altfel, ne vom grăbi prea tare şi vom neglija unele aspecte.

Oricum, „în“ [*in*] şi „prin“ [*by*] merită investigate; la fel „cînd“ [*when*], „în timp ce“ [*while*] etc. Astfel de analize sînt evident importante pentru chestiunea generală a modului cum diversele descrieri posibile a „ceea ce fac“ se leagă între ele, aşa cum am văzut în cazul „consecinţelor“. Ne vom ocupa, aşadar, de formulele „în“ şi „prin“, urmînd să revenim apoi la distincţia noastră între performativ şi constativ, să vedem ce lumină aruncă asupra ei acest nou cadru teoretic.

Vom lua mai întîi formula „În spunerea lui *x*, făceam *y*“ (sau „am făcut *y*“).

(1) Prin ea se performează nu doar acte ilocutorii, dar şi (*a*) acte locutorii şi (*b*) acte care cad în afara clasificării. Cu siguranţă că dacă spunem „în spunerea lui *x*, *y*-ai“, nu urmează că „a *y*-a“ este neapărat a performa un act ilocutoriu. Se poate susţine cel mult că formula nu se va potrivi cu actul perlocutoriu, în vreme ce formula „prin“ nu se va potrivi cu actul ilocutoriu. În particular, (*a*) folosim aceeaşi formulă acolo unde „a *y*-a“ este a performa o parte incidentală a unui act locutoriu: de exemplu, „În spunerea vorbelor că [*In saying that*] îi detest pe catolici, mă refeream numai la cei din ziua de azi“ sau „Vroiam să zic, sau mă gîndeam la, *greco*-catolici“ – deşi în acest caz am folosi mai degrabă formula „vorbind despre“ [*In speaking of*]. Un alt exemplu de acest tip este: „În spunerea vorbelor că «ne-am urat», rosteam sunetele «ne-a murat»“ [*In saying „iced ink“ I was uttering the noises „I stink“*]. Dar în afară de acestea, există (*b*) cazuri aparent neclasificabile ca „În spunerea lui *x*, făceai o greşeală“, sau „scăpai din vedere o distincţie crucială“, sau „încălcai legea“, sau „riscai să“, sau „uitai“: a face o greşeală ori a risca ceva nu este în nici un caz a performa un act ilocutoriu, şi nici unul locutoriu.

Putem încerca să depăşim (*a*) – anume faptul că formula nu se aplică doar la actele ilocutorii – prin argumentul că „a spune" este ambiguu. Acolo unde nu este folosit în sens ilocutoriu, „a spune" poate fi înlocuit prin „a vorbi de" sau „a folosi expresia"; sau, în loc de formula „în spunerea lui *x*", putem folosi „prin cuvîntul *x*" sau „în folosirea cuvîntului *x*". Este vorba aici de sensul pe care îl are „a spune" atunci cînd e urmat de cuvinte în ghilimele, cazuri în care ne referim la actul fatic şi nu la cel retic.

Cazul (*b*) – acela al actelor de tot felul ce scapă clasificării – este mai dificil. Un posibil test ar fi următorul: acolo unde verbul *y*[1] poate fi pus la un timp non-continuu (trecut sau prezent) în locul timpului continuu şi, tot astfel, acolo unde îl putem înlocui pe „în" cu „prin" păstrînd timpul continuu, vom putea spune că verbul *y* nu desemnează o ilocuţie. Astfel, pentru „În spunerea acestora, făcea o greşeală", putem spune, fără să schimbăm sensul, şi „În spunerea acestora, a făcut o greşeală", şi „Prin spunerea acestora, făcea o greşeală": dar nu putem spune „În spunerea acestora, am protestat" şi nici „Prin spunerea acestora, protestam".

(2) Pînă la urmă, este clar, vom spune, că formula nu poate fi folosită cu verbe perlocutorii ca „a convinge", „a persuada", a „împiedica". Trebuie să fim însă atenţi la toate nuanţele. În primul rînd, există excepţii datorate folosirii incorecte a limbii. Astfel, putem auzi „Mă intimidezi?" în loc de „mă ameninţi", aşa încît ar trebui să spunem „în spunerea lui *x*, mă intimida". În al doilea rînd, acelaşi cuvînt poate fi corect folosit şi în sens ilocutoriu şi în sens perlocutoriu. De exemplu, „a ispiti" este un verb care poate fi cu uşurinţă folosit în ambele sensuri. Nu avem „Te ispitesc", dar avem „Lasă-mă să te ispitesc", precum şi schimburi de tipul: „Mai ia, te rog, o cupă de îngheţată" – „Ce faci, mă ispiteşti?" Ultima întrebare ar fi absurdă dacă am lua-o în sens perlocutoriu, de vreme ce un răspuns ar fi de aşteptat mai curînd din partea celui care întreabă, dacă e să ne gîndim că ea ar cere vreun răspuns. Dacă spun „O, de ce nu?", pare că îl ispitesc,

[1] [Adică verbul substituit lui *y* în „În spunerea lui *x*, *y*-am" – J.O.U.]

dar el poate foarte bine să nu fie deloc ispitit. În al treilea rînd, există folosirea proleptică a unor verbe ca „a seduce" ori „a linişti". În acest caz, „a încerca să" pare a fi întotdeauna un însoţitor posibil al verbului perlocutoriu. Dar nu putem spune că verbul ilocutoriu este întotdeauna echivalent cu a încerca să faci ceva ce poate fi exprimat printr-un verb perlocutoriu, ca, de pildă, că „a argumenta" e echivalent cu „a încerca să convingi" sau că „a avertiza" e echivalent cu „a încerca să alertezi". Pentru că, în primul rînd, distincţia dintre a face şi a încerca să faci este deja prezentă în verbul ilocutoriu, ca şi în cel perlocutoriu: facem diferenţa dintre a argumenta şi a încerca să argumentezi, ca şi dintre a convinge şi a încerca să convingi. În plus, multe acte ilocutorii nu sînt încercări de a face un act perlocutoriu: de exemplu, a promite este a încerca să faci ceva.

Totuşi, avem încă de răspuns la întrebarea dacă putem folosi în vreun fel „în" cu un act perlocutoriu; sîntem tentaţi să spunem că da în cazul în care actul este realizat în mod neintenţionat. Dar chiar şi aici probabil că am folosi formula incorect şi ar trebui totuşi să o înlocuim cu „prin". Sau în orice caz, dacă spun, de pildă, „În spunerea lui *x*, îl convingeam", vorbesc aici nu de felul cum am ajuns să spun *x*, ci despre felul în care am ajuns să îl conving. Este reversul situaţiei în care folosesc formula „în" pentru a explica ce am vrut să spun printr-un cuvînt, şi implică un alt sens („în procesul de" [*in the process of*] sau „în cursul" [*in the course of*], distinct de sensul de „criteriu") decît cel în care o folosim cu verbe ilocutorii.

Să luăm acum în discuţie înţelesul general al formulei „în". Dacă spun „În făptuirea lui *A*, făceam *B*" [In doing A I was doing B], vreau să spun fie că *A* implică [*involves*] B (*A* dă seama de [*accounts for*] *B*), fie că *B* implică *A* (*B* dă seama de *A*). Această distincţie poate fi ilustrată contrastînd (α 1) „În cursul ori procesul de a face *A*, făceam *B*" (În înfăptuirea construirii unei case, ridicam un zid) şi (α 2) „În făptuirea lui *A*, eram în cursul ori procesul de a face *B*" (în înfăptuirea ridicării unui zid, construiam o casă). Sau să contrastăm (α 1): „În rostirea sunetelor *S*, spuneam *P*" şi (α 2): „În spunerea lui *P*, rosteam sunetele *S*": în (α 1) dau

seama de *A* (aici, faptul că rosteam sunetele) şi afirm scopul cu care rosteam acele sunete, în timp ce în (α 2) dau seama de *B* (faptul că rosteam sunetele) şi astfel precizez efectul pe care l-a avut faptul că am rostit acele sunete. Formula este deseori folosită pentru a da seama de faptul că fac ceva ca răspuns la întrebarea „Cum se face că făceai asta?" Dintre cele două posibilităţi de accentuare, dicţionarul preferă varianta (α 1), în care dăm seama de *B*, dar la fel de des o folosim ca în cazul (α 2), pentru a da seama de *A*.

Să luăm acum exemplul:

În spunerea... uitam...

Vedem că *B* (a uita) explică felul cum am ajuns să o spunem, i.e. dă seama de *A*. La fel,

Bîzîind [*in buzzing*], credeam că bîzîie fluturii.

Propoziţia dă seama de faptul că eu bîzîiam (*A*). Acesta pare să fie sensul lui „în spunerea" atunci cînd e folosit cu verbe locutorii; el dă seama de faptul că eu am spus ce am făcut (şi nu de semnificaţia vorbelor mele).

Dar dacă luăm exemplele:

(α 3) Bîzîind [*in buzzing*], mă prefăceam că sînt o albină.

şi Bîzîind [*in buzzing*], făceam pe prostul,

vedem aici că actul meu de a spune acestea a fost constituit de faptul că am spus ce am făcut (am bîzîit) în intenţie ori în fapt – el va fi un act de un anumit tip, pe care îl pot astfel desemna printr-un alt nume. Exemplul ilocuţionar:

În spunerea acestora, avertizam.

este de tipul următor: este diferit de amîndouă tipurile cu „în cursul" (α 1) şi (α 2) (unde *A* dă seama de *B* sau viceversa). Dar

diferă şi de exemplele locuţionare, prin aceea că actul este constituit nu prin intenţie ori prin fapt, ci prin *convenţie* (care este şi ea, fireşte, un fapt). Aceste trăsături sînt cum nu se poate mai potrivite pentru a identifica actele ilocutorii.[1]

Pe de altă parte, cînd apare cu verbe perlocutorii, formula „în spunerea“ este folosită în sensul de „în cursul“ (a 1), dar dă seama de *B*, pe cînd cazul cu verbul locutoriu dă seama de *A*. Aşa încît, astfel folosită, ea este diferită şi de cazurile locuţionare şi de cele ilocuţionare.

Să observăm că întrebarea „Cum se face?“ nu se rezumă la chestiuni privitoare la mijloace şi scopuri. Astfel, în exemplul:

În spunerea lui *A*... uitam *B*,

dăm seama de *A*, dar într-un sens diferit al lui „a da seama de“ [*accounts for*] ori al lui „a implica“ [*involves*], care nu este acela al mijloacelor şi scopurilor. Iarăşi, în exemplul:

În spunerea... convingeam... (umileam...),

dăm seama de *B* (faptul că îl conving ori îl umilesc), ceea ce este într-adevăr o consecinţă, dar nu este consecinţa unor mijloace.

Formula „prin“ nu se rezumă nici ea la verbe perlocutorii. Există o folosire locutorie (prin faptul de a spune... vroiam să zic...), o folosire ilocutorie (prin faptul de a spune... avertizam...) şi o varietate de folosiri diverse (prin faptul de a spune... m-am plasat într-o lumină proastă). În general, folosirile lui „prin“ sînt de cel puţin două tipuri:

(a) Prin faptul că loveam cuiul cu ciocanul, îl înfigeam în perete,

(b) Prin faptul că inseram o placă, practicam medicina dentară.

---

[1] Să zicem însă că avem de-a face cu un felcer. Putem spune: „Inserînd [*in inserting*] placa, practica medicina dentară“. Avem aici de-a face cu o convenţie, ca şi în cazul avertizării – e de competenţa unui judecător să decidă.

În (*a*), „prin" indică mijloacele prin care, maniera în care ori metoda prin care realizam acţiunea; în (*b*), „prin faptul" indică un criteriu prin care acţiunea mea va fi clasificată drept practicare a medicinei dentare. Cele două cazuri nu par să difere prea mult, doar că întrebuinţarea formulei pentru a indica un criteriu pare mai externă. Acest al doilea sens al lui „prin" – sensul de criteriu – este, se pare, de asemenea foarte apropiat de „în" într-unul din sensurile sale: „În spunerea acestora, încălcam legea (am încălcat legea)". Astfel, „prin" poate fi cu certitudine folosit cu verbe ilocutorii. Astfel, putem spune „Prin faptul de a spune... îl avertizam (l-am avertizat)". Dar, în acest sens, „prin" nu este folosit cu verbe perlocutorii. Dacă spun „Prin spunerea acestora... l-am convins", „prin" va avea aici sensul de mijloace-în-vederea-unor-scopuri sau, în orice caz, va semnifica maniera în care ori metoda prin care am reuşit să-l conving. Este formula „prin" folosită vreodată în sensul mijloace-în-vederea-unor-scopuri cu un verb ilocutoriu? Pare să fie, în cel puţin două tipuri de cazuri:

(*a*) Atunci cînd adoptăm un mijloc verbal, spre deosebire de unul non-verbal, pentru a face ceva: atunci cînd vorbim în loc să folosim un băţ. Astfel, în exemplul: „Prin spunerea cuvintelor «Da, vreau» m-am căsătorit cu ea", performativul „Da, vreau" este un mijloc folosit în scopul căsătoriei. Aici, „a spune" este folosit în sensul care reclamă ghilimelele şi care solicită folosirea cuvintelor ori a limbii: un act fatic şi nu unul retic.

(*b*) Atunci cînd un enunţ performativ este folosit ca mijloc indirect de a performa un alt act. Astfel, în exemplul „Prin spunerea cuvintelor «Licitez trei trefle», l-am informat că nu am romburi", folosesc performativul „Licitez trei trefle" ca mijloc indirect de a-l informa (care este şi un act ilocutoriu).

În concluzie: pentru a folosi formula „prin spunerea a ceva" ca test prin care un act să se dovedească perlocutoriu, trebuie să ne asigurăm:

(1) că „prin" este folosit în sens instrumental, distinct de unul care stabileşte criterii;

(2) că „a spune" este folosit:

(a) în sensul deplin al unui act locutoriu şi nu într-un sens parţial, cum ar fi de act fatic;
(b) nu în sensul unei duble convenţii, ca în exemplul din bridge de mai sus.

Există încă alte două teste lingvistice prin care putem distinge actul ilocutoriu de cel perlocutoriu:

(1) Pare că în cazul verbelor ilocutorii putem spune adesea „A spune *x* a însemnat să facă *y*“ [*To say x was to do y*]. Nu putem spune „A lovi cuiul cu ciocanul a însemnat să-l înfigă în perete“ în loc de „Prin faptul de a lovi cuiul cu ciocanul, l-a înfipt în perete“. Dar această formulă nu ne va furniza un test solid, pentru că o putem folosi pentru a spune multe alte lucruri: astfel, putem spune „A spune asta a însemnat să-l convingă“ (uz proleptic?), deşi „a convinge“ este un verb perlocutoriu;

(2) Verbele pe care le-am clasificat (în mod intuitiv – căci aşa am procedat pînă acum) ca nume ale actelor ilocutorii par să fie foarte apropiate de verbele *perfomative explicite*, pentru că putem spune „Te avertizez că“ şi „Îţi ordon să“ ca performative explicite; a avertiza şi a ordona sînt acte ilocutorii. Putem folosi performativul „Te avertizez că“, dar nu „Te conving că“, şi pot folosi performativul „Te ameninţ cu“, dar nu „Te intimidez prin“; a convinge şi a intimida sînt acte perlocutorii.

Concluzia generală va fi, totuşi, că aceste formule sînt, în cel mai bun caz, teste destul de fragile pentru a decide dacă o expresie este o ilocuţie şi nu o perlocuţie, sau nici una dintre ele. Cu toate acestea, „în“ şi „prin“ merită tot atît de multă atenţie cît primeşte de-acum faimosul „cum“.

Atunci, care ar fi relaţia dintre performative şi aceste acte ilocutorii? Pare că atunci cînd avem un performativ explicit, avem şi un act ilocutoriu; să vedem, atunci, care este relaţia dintre (1) distincţiile pe care le-am făcut în prelegerile precedente, referitor la performative şi (2) aceste tipuri diferite de acte.

XI. Afirmaţii, performative şi forţa ilocutorie

Atunci cînd am contrastat pentru prima dată enunţurile performative cu cele constative, am spus că:

(1) performativul face ceva şi nu doar spune ceva;

şi

(2) performativul este reuşit sau nereuşit şi nu adevărat sau fals.

Erau aceste distincţii suficient de solide? Ceea ce am discutat ulterior cu privire la a face şi a spune pare să ne îndrepte către concluzia că ori de cîte ori „spun" ceva (cu excepţia, poate, a simplelor exclamaţii ca „drace" ori „au"), performez şi acte locutorii şi acte ilocutorii: prin numele de „a face" şi „a spune" am desemnat, pînă la urmă, tocmai aceste două tipuri de acte, pe care le-am folosit astfel pentru a distinge performativele de constative. Dacă în general facem ambele lucruri deodată, rămîne distincţia noastră în picioare?

Mai întîi, să reluăm chestiunea acestei distincţii din perspectiva enunţurilor constative – dintre care am ales să ne referim în principal la „afirmaţii", ca tip paradigmatic. Este corect să spunem că atunci cînd afirmăm ceva

(1) nu doar spunem ceva, dar şi facem ceva în acelaşi timp, deşi cele două sînt distincte;

şi

(2) enunţul nostru va fi reuşit ori nereuşit (şi, în acelaşi timp, dacă vreţi, şi adevărat ori fals)?

(1) Cu siguranţă că a afirma este tot atît de mult a performa un act ilocutoriu cît sînt a avertiza ori a declara. Desigur că a afirma nu înseamnă a performa un act în vreun mod fizic, în afară de faptul că implică, atunci cînd actul este verbal, producerea unor mişcări ale organelor vocale; dar acelaşi lucru este valabil, după cum am văzut, şi pentru actele de a avertiza, a protesta, a promite ori a numi. „A afirma“ pare să îndeplinească toate criteriile prin care reuşisem să distingem actul ilocutoriu. Să luăm o remarcă absolut banală cum este următoarea:

> În spunerea enunţului că plouă, nu puneam pariu, nu-mi susţineam o părere şi nici nu avertizam pe nimeni: afirmam pur şi simplu un fapt.

Aici, „a afirma“ este categoric pe acelaşi palier cu a susţine o părere, a pune pariu şi a avertiza. Sau:

> În spunerea enunţului că rata şomajului va creşte, nu avertizam şi nici nu protestam: pur şi simplu afirmam o stare de lucruri.

Sau, pentru a lua un alt tip de test folosit şi mai devreme, cu siguranţă că

> Afirm că nu el a făcut-o

este de acelaşi fel cu

> Susţin că nu el a făcut-o,
> Sugerez că nu el a făcut-o,
> Pun pariu că nu el a făcut-o etc.

Dacă folosesc pur şi simplu forma primară ori non-explicită de enunţ:

> Nu el a făcut-o,

pot alege să explicitez ce anume făceam în spunerea acestora, altfel zis, să specific forța ilocutorie a enunțului, adăugînd oricare dintre cele trei (sau alte) enunțuri de mai sus.

În plus, deși enunțul „Nu el a făcut-o" este deseori rostit în chip de afirmație – și atunci este cu siguranță fie adevărat, fie fals (măcar *asta* e adevărat) –, nu pare posibil să spunem că el diferă în această privință de „Afirm că nu el a făcut-o". Să zicem că cineva spune „Afirm că nu el a făcut-o": vom cerceta adevărul acestei afirmații exact în același mod în care am face-o dacă ar fi spus, pur și simplu, „Nu el a făcut-o", caz în care am fi luat enunțul lui, așa cum e și firesc s-o facem, ca pe o afirmație. Cu alte cuvinte, a spune „Afirm că nu el a făcut..." este a face aceeași afirmație ca atunci cînd aș spune „Nu el a făcut...": nu înseamnă că fac o afirmație diferită, referitoare la ceea ce „eu" afirm (în afara cazurilor excepționale: prezentul istoric ori habitual etc.). Tot așa cum – exemplul e celebru – atunci cînd aș spune „Cred că el a făcut-o", cineva care ar răspunde „Asta e o afirmație despre tine" ar da dovadă de proastă creștere: și dacă, pînă la urmă, o astfel de afirmație *ar putea* fi cumva despre mine, totuși „Afirm că el a făcut-o" nu poate. Așa încît nu există un conflict necesar între:

(a) faptul că, producînd un enunț, facem ceva;

și

(b) faptul că enunțul este adevărat sau fals.

În același sens, să comparăm, de pildă, „Te avertizez că taurul e pe cale să atace": la fel ca mai sus, acesta este un avertisment, și în același timp este adevărat sau fals că taurul e pe cale să atace; vom putea aici evalua avertismentul tot așa cum am evalua afirmația, deși nu în aceeași manieră.

La prima vedere, „Afirm că" nu pare să difere în vreun mod esențial de „Susțin că" (unde a spune aceasta este a susține că), „Te informez că", „Confirm că" etc. E posibil însă ca într-o zi să se stabilească anumite diferențe „esențiale" între aceste verbe, dar pînă acum nimeni nu a încercat.

(2) În plus, dacă e să ne gîndim la cel de-al doilea aşa-zis contrast – după care performativele sînt reuşite ori nereuşite, pe cînd afirmaţiile sînt adevărate ori false –, tot din perspectiva enunţurilor presupus constative, în principal a afirmaţiilor, va trebui să acceptăm că afirmaţiile sînt expuse tuturor tipurilor de nereuşită la care sînt expuse şi performativele. Să privim iarăşi în urmă şi să întrebăm dacă afirmaţiile nu sînt oare supuse exact aceloraşi accidente ca şi, să zicem, avertismentele: accidente pe care le-am numit „nereuşite“ şi prin care un enunţ va eşua fără să devină însă adevărat sau fals.

Am vorbit deja despre sensul în care a spune (ca echivalent al lui a afirma) „Pisica este pe preş“ subînţelege faptul că eu cred că pisica este pe preş. Este un sens paralel (echivalent) celui în care „Promit să fiu acolo“ subînţelege faptul că am intenţia să fiu acolo şi că eu cred că voi putea fi acolo. Aşadar, afirmaţia este expusă formei de nereuşită pe care am numit-o *nesinceritate*; şi chiar şi formei numită *infracţiune*, în sensul că a spune ori a afirma că pisica este pe preş mă angajează la a spune ori a afirma că „Preşul este sub pisică“, tot aşa cum performativul „Definesc *x* ca fiind *y*“ (în sensul de *fiat*, să zicem) mă angajează la a folosi aceşti termeni de-acum încolo într-un anume fel precis; vedem şi cum se leagă toate acestea de acte precum promisiunea. Asta înseamnă că afirmaţiile se pot supune celor două tipuri *Γ* de nereuşită.

Ce vom spune însă despre nereuşitele de tip A şi B, prin care actul – de a avertiza, a se angaja la etc. – devenea nul şi neavenit? Poate ceva ce arată a afirmaţie să fie nul şi neavenit, întocmai ca un contract putativ? Răspunsul pare să fie da – şi asta e important. Primele cazuri sînt A. 1 şi A. 2, unde o convenţie (ori o convenţie acceptată) nu există sau unde circumstanţele nu sînt adecvate pentru ca vorbitorul să invoce convenţia respectivă. Afirmaţiile cad şi ele sub nereuşite de aceste tipuri.

Am observat deja cazul unei afirmaţii putative care *presupune* (cum se zice) existenţa acelui lucru la care se referă; dacă acel lucru nu există, „afirmaţia“ nu e despre nimic. Unii sînt de părere că în astfel de situaţii – dacă, de pildă, cineva afirmă că actualul rege al Franţei este chel – „întrebarea dacă el e chel sau nu nu se pune“;

mai corect însă ar fi să spunem că afirmația e nulă și neavenită, întocmai ca atunci cînd aș spune că îți vînd ceva, dar lucrul nu e al meu sau nu mai există (pentru că a ars). Contractele sînt deseori lovite de nulitate atunci cînd obiectele despre care vorbesc nu există: e vorba aici de un colaps al referinței [*a breakdown of reference*].

Dar e important să mai observăm că „afirmațiile" se supun unor nereușite de acest tip și în alte moduri, valabile, iarăși, și pentru contracte, promisiuni, avertismente etc. Așa cum spunem deseori, de exemplu, „Nu-mi poți da ordine", în sensul că „Nu ai nici un drept să-mi dai ordine" (ceea ce echivalează cu a spune că nu ești în poziția să o faci), tot astfel există de multe ori lucruri pe care nu le poți afirma: nu ai dreptul să le afirmi, nu ești în poziția să le afirmi. În momentul de față *nu poți* afirma cîți oameni sînt în camera alăturată; dacă spui „În camera alăturată sînt cincizeci de oameni", pentru mine nu faci decît să ghicești sau să-ți dai cu părerea (tot așa cum uneori pot spune nu că-mi ordoni, ceea ce ar fi de neconceput, ci că îmi ceri cu destulă brutalitate să fac ceva, așa încît aici „te-ai aventura la o părere", în mod destul de bizar). În cazul acesta avem ceva ce, date fiind alte circumstanțe, ai putea fi în poziția să afirmi; dar ce se întîmplă cu afirmațiile despre sentimentele altor persoane sau despre ce rezervă viitorul? Atunci cînd prevăd ori prezic, să zicem, comportamentul unei alte persoane, se cheamă că fac într-adevăr o afirmație? Este important să considerăm situația de comunicare în întregimea ei.

Așa cum uneori nu putem numi, ci putem doar confirma o numire deja făcută, tot astfel uneori nu putem afirma, ci putem doar confirma o afirmație deja făcută.

Afirmațiile putative sînt expuse și la nereușite de tipul B – nereguli și piedici. Cineva „spune ce nu voia de fapt să spună" (folosește cuvîntul greșit): spune „pisica e pe preș", cînd voia de fapt să spună „pitica". Pot interveni și alte asemenea fleacuri – sau poate că nu sînt tocmai fleacuri, pentru că este posibil să discutăm astfel de enunțuri doar din punct de vedere al semnificației (adică al sensului și referinței) – și atunci ne încurcăm de tot – deși, în fond, ele nu pun nici o problemă de înțelegere.

O dată ce am înţeles că ceea ce avem de studiat este *nu* propoziţia, ci producerea unui enunţ într-o situaţie de comunicare, va fi imposibil să nu vedem că a afirma este a performa un act. În plus, dacă e să comparăm afirmaţia cu ceea ce am spus despre actul ilocutoriu, vom vedea că afirmaţia este un act pentru care este esenţială „asigurarea înţelegerii", aşa cum este şi pentru celelalte acte ilocutorii. Mă pot întreba dacă se poate spune că am afirmat ceva în caz că nu am fost auzit ori înţeles, tot aşa cum mă întreb dacă se poate spune că am avertizat dacă am făcut-o în şoaptă sau dacă se poate spune că am protestat în cazul în care ceilalţi nu mi-au luat vorbele ca pe un protest. Iar afirmaţiile au şi ele „efect", tot aşa cum au, să zicem, „numirile": dacă am afirmat ceva, atunci asta mă angajează la alte afirmaţii; afirmaţiile mele ulterioare vor fi congruente sau incongruente cu această primă afirmaţie. Tot astfel, afirmaţiile ori remarcele tale ulterioare vor veni să contrazică sau nu, să desfiinţeze sau nu etc. ceea ce am spus eu. Iar dacă o afirmaţie nu invită neapărat la un „răspuns", oricum dimensiunea aceasta nu este esenţială nici actelor ilocutorii. Şi este evident că, atunci cînd afirmăm ceva, performăm sau putem performa şi tot soiul de acte perlocutorii.

Cel mult putem obiecta, în mod destul de plauzibil, că nu există *obiective* perlocutorii asociate cu predilecţie afirmaţiilor, aşa cum există, în schimb, pentru actele de a informa, a susţine etc. Şi poate că tocmai acest soi de puritate comparativă este unul dintre motivele pentru care acordăm „afirmaţiilor" un statut special. Dar asta nu ne autorizează să acordăm aceeaşi prioritate, să zicem, „descrierilor" – atunci cînd sînt folosite corect; şi, în orice caz, multe acte ilocutorii suferă şi ele de absenţa unui obiectiv perlocutoriu.

Totuşi, dacă privim aceeaşi chestiune din perspectiva performativelor, se poate să avem încă senzaţia că le lipseşte ceva – ceva ce afirmaţiile ar avea – deşi, aşa cum am arătat, reciproca nu este adevărată. Desigur, performativele spun ceva şi totodată fac ceva, dar pare că ele nu sînt în mod esenţial fie adevărate, fie false, aşa cum sînt afirmaţiile. Am avea aici o dimensiune, în virtutea căreia judecăm, evaluăm ori apreciem un enunţ constativ

(presupunînd că este un enunţ reuşit), care performativelor le-ar lipsi. Să admitem că toate circumstanţele situaţiei trebuie să fie în ordine pentru ca eu să reuşesc în a afirma ceva; o dată ce am făcut-o însă, rămîne întrebarea: ceea ce am afirmat este adevărat sau fals? În termeni obişnuiţi, asta ar însemna să întrebăm dacă afirmaţia „corespunde faptelor". Cu un lucru sînt de acord: orice încercare de a spune că folosirea expresiei „e adevărat" echivalează cu o aprobare ori cu altele asemenea nu face nici două parale. Avem, prin urmare, aici o nouă dimensiune critică pentru a evalua afirmaţia completă.

Dar:

(1) O astfel de apreciere obiectivă a enunţului complet nu se aplică ea, cel puţin într-un număr mare de cazuri, şi altor enunţuri care par a fi, în mod tipic, performative?

şi

(2) această descriere a afirmaţiilor nu simplifică ea un pic prea mult lucrurile?

În primul rînd, este evident că un verdictiv (a estima, a socoti, a declara), de pildă, poate aluneca spre domeniul valorii de adevăr. Astfel, putem

estima	îndreptăţit sau nu	de exemplu, că e două şi jumătate,
socoti	corect sau greşit	de exemplu, că el este vinovat,
declara	corect sau incorect	de exemplu, că aruncătorul e în *out* (la cricket).

Nu vom spune despre un verdictiv că este „adevărat", dar ne vom raporta, în fond, la aceeaşi chestiune; iar adverbe ca „îndreptăţit", „greşit", „corect" ori „incorect" se folosesc la fel de bine şi cu afirmaţiile.

Există, de asemenea, o similitudine între o deducţie sau o demonstraţie întemeiată ori validă şi o afirmaţie adevărată. Nu se pune doar întrebarea dacă cineva a dedus ori a demonstrat ceva cu adevărat, ci şi dacă avea dreptul s-o facă, precum şi dacă a reuşit sau nu. Putem avertiza ori sfătui în mod corect ori incorect,

bine sau rău. Acelaşi lucru pentru laudă, acuză şi felicitări. Nu poţi acuza cu îndreptăţire dacă, să zicem, ai făcut tu însuţi acelaşi lucru de care îl acuzi pe celălalt; şi putem întreba oricînd dacă o laudă, o acuză ori felicitările sînt meritate ori nemeritate: nu este suficient să spui că l-ai acuzat şi cu asta basta – pentru că un act a fost preferat altuia, şi asta cu un motiv. Întrebarea dacă lauda şi acuza sînt meritate este cu totul altceva decît întrebarea dacă ele sînt oportune – şi aceeaşi distincţie se face şi în cazul sfatului. Să spui că sfatul e bun sau prost e una, că e oportun ori inoportun e alta, deşi momentul la care se dă un sfat este mai important pentru a stabili cît e el de bun decît este momentul la care se face acuza pentru a stabili dacă ea e meritată.

Putem fi oare siguri că o afirmaţie adevărată reclamă o altă *clasă* de evaluare decît o demonstraţie solidă, un sfat bun, o judecată dreaptă şi o acuză justificabilă? Nu au toate aceste lucruri de-a face, în diverse şi complicate feluri, cu faptele? Acelaşi lucru este adevărat şi pentru exercitive ca a boteza, a numi (în funcţie), a lăsa moştenire şi a pune pariu. Faptele intră în discuţie tot atît cît cunoaşterea sau opinia pe care o avem despre ele.

Desigur, se fac în mod constant eforturi pentru a opera această distincţie. Soliditatea argumentelor (dacă nu e vorba de argumente deductive, care sînt „valide“) sau faptul că o acuză e meritată nu sînt, pare-se, chestiuni obiective; sau cînd e vorba de un avertisment, ar trebui, ni se spune, să distingem între „afirmaţia“ că taurul e pe cale să atace şi avertismentul în sine. Dar să ne gîndim puţin: chestiunea adevărului şi a falsităţii este ea într-adevăr atît de obiectivă pe cît se pretinde? Întrebăm: „Este asta o afirmaţie *dreaptă*?“; iar evidenţa şi bunele motive pentru care afirmăm ceva sînt ele atît de diferite de evidenţa şi bunele motive pentru care performăm acte ca a susţine, a avertiza şi a declara? Şi atunci: este constativul întotdeauna adevărat sau fals? Atunci cînd confruntăm un constativ cu faptele, ceea ce facem, în fond, este să îl evaluăm într-o manieră care include întrebuinţarea unui vast număr de termeni care se regăsesc în evaluarea pe care o facem performativelor. În viaţa reală, spre deosebire de situaţiile simple pe care le ia în calcul teoria logică,

nu se poate răspunde întotdeauna cu uşurinţă la întrebarea dacă un constativ este adevărat sau fals.

Să luăm, de pildă, propoziţia „Franţa este hexagonală“ şi să o confruntăm cu faptele – în cazul acesta, mă gîndesc, cu Franţa: este aceasta o afirmaţie adevărată sau falsă? Ei bine, da, dacă vreţi, pînă la un punct. Fireşte că îmi dau seama ce vreţi să spuneţi atunci cînd afirmaţi că este adevărată din anumite puncte de vedere, în anumite scopuri. Nici nu e nevoie de mai mult, poate, pentru un general de rang superior, dar cu siguranţă e insuficient pentru un geograf. „Bineînţeles că termenul e aproximativ“, vom spune, „dar e destul de potrivit pentru un termen aproximativ.“ Cineva s-ar putea însă gîndi să întrebe: „Bine, bine, dar este afirmaţia aceasta adevărată sau falsă? Aproximativă sau nu, trebuie să fie ori adevărată, ori falsă – doar e o afirmaţie, nu?“ Cum să răspundem la această întrebare – dacă e adevărat sau fals că Franţa e hexagonală? Nu putem spune decît că afirmaţia e aproximativă, şi acesta este răspunsul final şi corect la întrebarea despre raportul între „Franţa este hexagonală“ şi Franţa. Este o descriere aproximativă, şi nu una adevărată sau falsă.

Încă o dată, aşadar, în cazul afirmaţiei adevărate ori false (tot astfel ca în cazul sfatului bun sau prost), intenţiile şi scopurile unui enunţ, precum şi contextul lui, sînt importante. Ceea ce se consideră adevărat într-un manual de şcoală poate să nu fie la fel într-o lucrare de cercetare istorică. Să luăm constativul „Lordul Raglan a învins în bătălia de la Alma“ şi să ne reamintim că la Alma s-a dat o luptă între soldaţi (dacă se poate vorbi de o luptă) şi că ordinele Lordului Raglan nu au ajuns niciodată la unii dintre subordonaţii săi. Atunci: a învins Lordul Raglan în bătălia de la Alma sau nu? Desigur că, în anumite contexte, de pildă într-un manual de şcoală, afirmaţia este perfect îndreptăţită – că ar fi mai degrabă o exagerare nu contestă nimeni, dar nu se pune problema ca Lordul Raglan să fie medaliat pentru asta. Aşa cum „Franţa este hexagonală“ e o descriere aproximativă, tot astfel „Lordul Raglan a învins în bătălia de la Alma“ este o afirmaţie exagerată care ţine în unele contexte, dar nu în altele. Ar fi de prisos să insistăm asupra adevărului ori falsităţii ei.

Să luăm un al treilea exemplu şi să întrebăm dacă este adevărat că toate gîştele de zăpadă migrează în Labrador, dat fiind că e posibil ca vreuna rănită să nu reuşească să atingă ţinta. În fața unor astfel de probleme, unii au susţinut, cu toată dreptatea, că enunţurile care încep cu „Toate / toţi..." sînt definiţii prescriptive sau sugestii pentru adoptarea unei reguli. Dar care regulă? O astfel de idee vine, parţial, din neînţelegerea referinţei unor astfel de afirmaţii. Referinţa se reduce la ceea ce este ştiut; nu putem afirma pur şi simplu că adevărul afirmaţiilor depinde de fapte: trebuie luat în calcul gradul de cunoaştere a faptelor. Să ne închipuim că, înainte de descoperirea Australiei, *X* ar spune „Toate lebedele sînt albe". Dacă ceva mai tîrziu se descoperă lebede negre în Australia, este *X* dezminţit prin aceasta? Este afirmaţia lui falsă acum? Nu neapărat: şi-o va retrage, dar va putea să spună: „Nu vorbeam despre lebedele de absolut pretutindeni. De exemplu, nu afirmam nimic despre posibilele lebede de pe Marte". Referinţa depinde de cunoaşterea pe care o avem la momentul enunţului.

Adevărul sau falsitatea afirmaţiilor sînt afectate de ceea ce ele exclud sau includ, de faptul că pot induce în eroare etc. Astfel, de pildă, descrierile, despre care se spune că sînt adevărate sau false – cu alte cuvinte, „afirmaţii" – sînt cu siguranţă expuse la astfel de critici, dat fiind că sînt selective şi enunţate cu un anumit scop. Este esenţial să înţelegem că „adevărat" şi „fals", tot aşa ca „liber" şi „neliber", nu se referă deloc la lucruri simple, ci doar la o dimensiune generală a ceea ce sîntem îndreptăţiţi ori este convenabil să spunem, spre deosebire de ceea ce nu convine ori nu se justifică – în aceste circumstanţe, în faţa acestui auditoriu, în aceste scopuri şi cu aceste intenţii.

În general, putem afirma că atît în ceea ce priveşte afirmaţiile (şi, de exemplu, descrierile), *cît şi* în ceea ce priveşte avertismentele etc., admiţînd că am avut dreptul să [*had the right to*] avertizăm şi am avertizat, am afirmat sau am sfătuit, se poate pune întrebarea dacă eram îndreptăţiţi să [*were right to*] afirmăm, să avertizăm sau să sfătuim – nu în sensul de a şti dacă era oportun sau avantajos s-o facem, ci dacă, avînd în vedere faptele şi

cunoaşterea pe care o avem despre ele, precum şi scopurile în care vorbeam etc., acesta era lucrul potrivit de spus.

Această teză diferă considerabil de teoriile pragmatiştilor, după care este adevărat ceea ce funcţionează etc. Adevărul sau falsitatea unei afirmaţii depind nu doar de semnificaţia cuvintelor, ci şi de tipul de act pe care îl performăm într-o situaţie dată.

Ce rămîne, atunci, din distincţia între constative şi performative? Putem spune că ceea ce am urmărit aici a fost să stabilim următoarele:

(*a*) Într-un enunţ constativ, neglijăm aspectele ilocutorii (ca să nu mai vorbim de cele perlocutorii) ale actului de vorbire şi ne concentrăm asupra aspectelor locutorii; mai mult, folosim o noţiune ultra-simplificată a corespondenţei dintre enunţ şi fapt – ultra-simplificată pentru că această corespondenţă implică, de fapt, în mod esenţial, aspectul ilocutoriu. Acesta este idealul a ceea ce ar fi drept [*right*] să spunem în toate circumstanţele, pentru toate scopurile, oricărei audienţe etc. Şi poate că idealul se şi realizează cîteodată.

(*b*) Într-un enunţ performativ, ţinem mai ales cont de forţa ilocutorie a enunţului şi neglijăm dimensiunea corespondenţei cu faptele.

Poate că nici într-un caz, nici în celălalt nu e foarte înţelept să operăm eliminările respective: poate că aici avem nu atît doi poli, ci mai curînd o dezvoltare istorică. Desigur, în anumite cazuri, cum sînt formulele matematice din cărţile de fizică (ca exemplu de constative), sau formularea de ordine executive ori simpla atribuire de nume (ca exemple de performative), ne aflăm, în viaţa reală, cel mai aproape de astfel de abstracţiuni. Tocmai exemple de acest tip, ca „Îmi cer scuze“ sau „Pisica e pe preş“, spuse fără motiv – exemple extreme şi marginale – ne-au făcut să ajungem la ideea a două tipuri distincte de enunţ. Însă adevărata concluzie va fi, neîndoios, că trebuie (*a*) să distingem între actul locutoriu şi cel ilocutoriu şi (*b*) să stabilim în mod specific şi critic, cu privire la fiecare tip de act ilocutoriu (avertismente, estimări, verdicte, afirmaţii şi descrieri), cum anume a fost el produs (dacă o intenţie se poate decela) – mai întîi, ca pertinent ori nu, şi

apoi, ca „just“ ori „greşit“; în fine, va trebui văzut ce termeni se folosesc pentru a-l evalua şi ce semnificaţie au aceşti termeni. Cîmpul este vast, iar parcurgerea lui cu siguranţă nu va conduce la o distincţie simplă între „adevărat“ şi „fals“, şi nici la o distincţie între afirmaţii şi restul enunţurilor, de vreme ce a afirma este doar unul dintre foarte numeroasele acte de vorbire din clasa ilocuţiilor.

În plus, actul locutoriu, ca şi actul ilocutoriu, este, în general, o simplă abstracţiune: orice act de vorbire autentic le include pe amîndouă. (Tot aşa cum actul fatic, actul retic etc. sînt şi ele simple abstracţiuni.) Dar dacă distingem diferite „acte“ abstracte, o facem, evident, pornind de la accidente cum sînt, în cazul acesta, diversele tipuri de nonsens pe care le poate produce performarea acestor acte. Putem compara toate acestea cu ceea ce spuneam în prima prelegere despre clasificarea tipurilor de nonsens.

XII. Clase de forţă ilocutorie

Multe au rămas încă neclarificate: să facem o scurtă recapitulare şi apoi să mergem mai departe. Cum a ajuns să arate distincţia dintre constative şi performative în lumina noii noastre teorii? În general, şi pentru toate enunţurile de care ne-am ocupat (cu excepţia, poate a (în)juratului [*swearing*]), am descoperit:

(1) Dimensiunea reuşitei / nereuşitei,
(1*a*) O forţă ilocutorie.
(2) Dimensiunea adevărului / falsităţii,
(2*a*) O semnificaţie locutorie (sens şi referinţă).

Teoria distincţiei performativ / constativ se raportează la teoria actelor locutorii şi ilocutorii în actul total de vorbire în acelaşi mod în care teoria *specială* se raportează la teoria *generală*. Iar de teoria generală avem nevoie pur şi simplu pentru că „afirmaţia“ tradiţională este o abstracţiune, un ideal, aşa cum sînt şi adevărul ori falsitatea tradiţionale. Deocamdată, nu pot decît să lansez cîteva focuri de artificii optimiste. În particular, am vrut să sugerez cîteva lucruri, printre care:

(A) Actul total de vorbire în situaţia totală de comunicare este *singurul* fenomen *real* pe care, pînă la urmă, ne-am angajat să-l elucidăm.

(B) A afirma, a descrie etc. sînt *doar două* între multe alte nume prin care desemnăm acte ilocutorii: ele nu se bucură de nici o prioritate.

(C) În particular, nu au nici o prioritate în chestiunea raportului cu faptele – nu se poate spune că acest raport este, în cazul

lor, unic şi descriptibil ca adevărat sau fals, pentru că adevărul şi falsitatea nu sînt (decît doar printr-o abstracţie artificială, care poate fi făcută şi e chiar uneori legitimă) nume pentru relaţii, calităţi şi altele asemenea, ci pentru o dimensiune de evaluare – care stabileşte ce poziţie au cuvintele faţă de faptele, evenimentele, situaţiile etc. la care se referă şi ce anume criterii sînt satisfăcute sau nu de această poziţie.

(D) În acelaşi sens, contrastul familiar între „normativ sau evaluativ" şi factual trebuie, ca atîtea alte dihotomii, eliminat.

(E) Sîntem cu totul îndreptăţiţi să credem că teoria „semnificaţiei", ca echivalentă cu „sensul şi referinţa", ar trebui şi ea cercetată şi reformulată în termenii distincţiei dintre actele locutorii şi cele ilocutorii (*asta dacă aceste noţiuni sînt juste*: aici am dat doar o idee generală despre ele). Recunosc că prea multe nu am făcut nici eu în acest sens: am luat aici de bună vechea noţiune de „sens-şi-referinţă", dînd credit teoriilor actuale. Dar ar trebui să repunem în discuţie afirmaţiile pe care le-am numit „neavenite" pentru colapsul referinţei, cum este „Copiii lui John sînt toţi chei", spusă atunci cînd John nu are copii.

Am mai sugerat că trebuie neapărat făcut încă un lucru, pentru care e nevoie de o minuţioasă investigaţie. Am spus cu ceva timp în urmă că ne trebuie o listă de „verbe performative explicite"; dar în lumina teoriei mai generale, vedem acum că, de fapt, avem nevoie de o listă a *forţelor ilocutorii* ale unui enunţ. Totuşi, vechea distincţie între *primar şi explicit* va supravieţui cu succes reorientării radicale dinspre distincţia performativ/ constativ înspre teoria actelor de vorbire. Pentru că între timp ne-am dat seama că are sens să presupunem că tipurile de test sugerate pentru verbele performative explicite („a spune... este a..." etc.) stau în picioare, şi de fapt sînt încă mai potrivite pentru a stabili ce verbe fac explicită – aşa cum vom spune de-acum – forţa ilocutorie a unui enunţ, sau, altfel spus, pentru a stabili ce act ilocutoriu performăm în producerea acelui enunţ. Ceva însă *nu* va supravieţui tranziţiei, decît poate doar ca instanţă marginală, limitativă – şi lucrul nu trebuie să ne suprindă, pentru că de la început ne-a dat de furcă: este vorba despre noţiunea purităţii

performativelor. Ea era în mod esențial bazată pe ideea dihotomiei performativ / constativ, care, după cum am văzut, trebuie abandonată în favoarea unor *familii* mai generale ale unor acte de vorbire care se înrudesc şi se suprapun. Este tocmai ceea ce vom încerca acum să clasificăm.

Aşadar, aplicînd (cu precauție) testul simplu al formei de persoană întîi indicativ prezent activ şi parcurgînd dicționarul (unul restrîns e suficient) cu generozitate, ne vom alege cu un număr de verbe de ordinul lui 10 la puterea a treia.[1] Am anunțat că voi încerca o clasificare generală preliminară şi că voi face cîteva remarce asupra claselor pe care le propun. Ei bine, să începem. Vă invit la un tur de orizont, sau mai degrabă la o expediție anevoioasă.

Deosebesc cinci clase foarte generale, deşi nu pot spune că sînt la fel de mulțumit de toate. Ele sînt totuşi suficiente pentru a începe să încolțim două fetişuri (pe care mărturisesc că îmi face mare plăcere să le pun la colț), şi anume: (1) fetişul distincției adevărat / fals şi (2) fetişul distincției valoare / fapt. Denumesc, aşadar, aceste clase de enunțuri, deosebite în funcție de forța lor ilocutorie, prin următoarele cinci nume, mai mult sau mai puțin rebarbative:

(1) Verdictive [*Verdictives*]
(2) Exercitive [*Exercitives*]
(3) Promisive [*Commissives*]
(4) Comportamentive [*Behabitives*]
(5) Expozitive [*Expositives*]

Le vom lua în ordine, dar, mai întîi, cîteva remarce generale despre fiecare.

Verdictivele sînt acte de a da verdicte, aşa cum sugerează şi numele, de către un juriu, un arbitru ori o instanță de decizie.

[1] De ce această expresie, în loc de 1000? În primul rînd, pentru că are un aer impresionant şi ştiințific; în al doilea rînd, pentru că merge de la 1000 la 9999 – o bună marjă –, pe cînd cealaltă poate fi înțeleasă ca „în jur de 1000" – o marjă prea îngustă.

Verdictele nu trebuie neapărat să fie definitive: ele pot fi estimări, judecăţi provizorii ori evaluări. În mod esenţial, ele presupun exprimarea unei judecăţi privitoare la ceva – un fapt, o valoare – care, din diverse motive, este greu de elucidat.

Exercitivele sînt acte de exercitare a unor puteri, drepturi ori influenţe. Exemple: a numi (în funcţie), a vota, a ordona, a soma, a sfătui, a avertiza etc.

Promisivele sînt acte de a promite ori a lua asupra sa o însărcinare de orice fel. Ele te *angajează* [*commit*] la a face ceva, dar includ şi declaraţiile sau anunţurile de intenţie, care nu sînt promisiuni, precum şi lucruri mai vagi pe care le putem numi susţineri [*espousals*], cum este, de pildă, actul de a lua partea cuiva.

Grupul comportamentivelor este unul foarte variat; el cuprinde acte referitoare la atitudini şi *comportament social*. Exemple: a-şi cere scuze, a felicita, a recomanda, a consola, a blestema, a provoca.

Expozitivele sînt greu de definit. Ele indică felul în care enunţurile noastre se încadrează în cursul unui argument ori al unei conversaţii, sau felul în care folosim cuvintele: ele expun. Exemple: „Răspund“, „Susţin că“, „Conced“, „Ilustrez“, „Presupun“, „Postulez“. Trebuie să ne fie clar de la început că diverse cazuri marginale ori ambigue, precum şi suprapuneri pot exista, şi încă în număr mare.

Ultimele două clase îmi par cel mai greu de definit, şi este foarte posibil ca ele să nu fie foarte clar delimitate şi să prezinte cazuri de intersecţie; ba s-ar putea chiar să fie nevoie de încă o clasă separată. Nu pretind nicicum că schema este în vreun fel definitivă. Comportamentivele pun probleme datorită componenţei mult prea diverse a grupului, iar expozitivele pentru că sînt enorm de multe şi de importante şi par să aparţină altor clase şi, în acelaşi timp, să prezinte trăsături unice pe care nu am reuşit să mi le clarific prea bine nici mie însumi. În plus, s-ar putea spune că toate aspectele sînt prezente în toate clasele pe care le-am identificat.

1. VERDICTIVE

Exemple:

a achita	a condamna	a stabili (într-o chestiune de fapt)
a decide (într-o chestiune de lege)	a interpreta ca	a înţelege
a citi ceva ca	a hotărî	a calcula
a considera	a estima	a localiza
a plasa	a data	a măsura
a judeca	a face astfel încît	a o lua ca
a nota	a rîndui	a cota
a evalua	a valoriza	a descrie
a caracteriza	a diagnostica	a analiza

Alte exemple sînt de tipul evaluărilor de caracter, ca în „L-aş numi un om vrednic".

Verdictivele constau în exprimarea unei judecăţi, oficiale ori neoficiale, bazate pe probe ori motive referitoare la valori ori fapte (în măsura în care acestea pot fi deosebite). Un verdictiv este un act judiciar, şi nu unul legislativ ori executiv, acestea din urmă fiind, ambele, exercitive. Însă unele acte judiciare, în sensul mai larg în care ele sînt opera unor judecători şi nu a unor jurii, de pildă, sînt de fapt exercitive. Verdictivele întreţin relaţii evidente cu adevărul şi falsitatea, cu soliditatea şi nesoliditatea, cu justeţea şi injusteţea. Faptul că un verdictiv este, prin conţinut, adevărat sau fals se vede, de exemplu, din posibila dispută iscată de un arbitru care spune „*Out*", „Trei lovituri" sau „Patru mingi".

Comparaţie cu exercitivele

Ca acte oficiale: hotărîrea unui judecător aplică legea; ceea ce „găseşte" un juriu face din acuzat un infractor pasibil de pedeapsă; deciziile unui arbitru care spune *out*, *fault* ori *no-ball* fac ca jucătorul să fie în *out*, serviciul, un *fault*, iar mingea, *no-ball*. Sînt lucruri făcute în virtutea unei poziţii oficiale: totuşi, ele pot fi încă juste sau greşite, corecte ori incorecte, justificabile sau

nejustificabile în lumina evidenței. Ele nu apar ca decizii în favoarea sau împotriva. Actul judiciar este, dacă vreţi, executiv, dar va trebui să distingem între enunţul executiv „O vei avea“ şi verdictivul „E a ta“, la fel cum trebuie să distingem între evaluarea pagubelor şi acordarea de despăgubiri.

Comparație cu promisivele

Verdictivele au efecte, în ceea ce priveşte legea, asupra noastră şi asupra altora. Pronunțarea unui verdict sau a unei estimări ne angajează, de pildă, la un anumit comportament ulterior, aşa cum o face, de altfel, orice act de vorbire, şi poate chiar mai mult decît atît, cel puţin în sensul că ne angajează la consecvență. Astfel, pronunţarea unui anumit verdict ne angajează la acordarea unor despăgubiri. De asemenea, datorită unei anumite interpretări a faptelor, ne putem angaja la un anumit verdict sau la o anumită estimare. A da un verdict poate foarte bine să însemne şi să îmbrăţişezi o cauză; ne poate angaja la susţinerea cuiva, la apărarea lui etc.

Comparație cu comportamentivele

Actul de a felicita poate presupune şi un verdict referitor la valoare ori caracter. Iarăşi, într-un sens al lui „a condamna“ [*blame*] care echivalează cu „a considera responsabil“, a condamna este un verdictiv; dar într-un alt sens înseamnă a adopta o atitudine faţă de o persoană, şi atunci este un comportamentiv.

Comparație cu expozitivele

Atunci cînd spun „Interpretez“, „Analizez“, „Descriu“, „Caracterizez“ – asta, într-un fel, înseamnă a da un verdict, dar este în mod esenţial legat de chestiuni verbale şi de clarificarea expunerii noastre. „Te declar în *out*“ trebuie deosebit de „Declar aceasta «în out»“; primul este un verdict pronunţat *dată fiind* întrebuinţarea cuvintelor, ca în „Aş descrie-o ca purtare laşă“, pe cînd al doilea este un verdict *despre* uzul cuvintelor, ca în „Aş descrie-o ca pe «o purtare laşă»“.

2. EXERCITIVE

Un exercitiv este exprimarea unei decizii în favoarea sau împotriva unei anumite acțiuni. Este o decizie care spune că ceva trebuie să fie aşa, spre deosebire de o judecată, care spune că ceva este aşa: este o pledoarie şi nu o estimare; o implementare, şi nu o evaluare; o sentință şi nu un verdict. Arbitrii şi judecătorii folosesc şi una şi alta: şi expozitive şi verdictive. În consecință, se poate ca ceilalți să fie „siliți" sau să le fie ori nu „permis" să facă unele lucruri.

Clasa e foarte vastă; exemple:

a numi (în funcție)	a retrograda	a destitui
a concedia	a excomunica	a numi
a ordona	a comanda	a indica
a da o sentință	a da o amendă	a acorda
a recruta	a vota pentru	a nominaliza
a alege	a pretinde	a da
a lăsa moştenire	a absolvi	a-şi da demisia
a avertiza	a sfătui	a pleda
a ruga	a implora	a cerşi
a îndemna	a presa	a recomanda
a proclama	a anunța	a invalida
a contramanda	a anula	a abroga
a legifera	a suspenda (o sentință)	a opune (un veto)
a dedica	a declara închis	a declara deschis

Comparație cu verdictivele

„Consider", „Interpretez" şi altele asemenea pot fi, dacă sînt pronunțate în mod oficial, acte exercitive. În cazul acesta, cineva poate spune „Voi interpreta" – iar acesta este un test destul de bun pentru a stabili dacă avem un verdictiv ori un exercitiv. În plus, „Acord" şi „Absolv" sînt exercitive ce se bazează pe verdictive.

Comparație cu promisivele

Multe exercitive, cum sînt *a permite*, *a autoriza*, *a delega*, *a oferi*, *a concede*, *a da*, *a confirma*, *a pune în joc* şi *a consimți*,

angajează de fapt la anumite acţiuni ulterioare. Dacă spun „Declar război" sau „Reneg", scopul actului meu este de a mă angaja la anumite acţiuni. Conexiunea dintre un exercitiv şi actul de a te angaja este la fel de strînsă ca legătura dintre semnificaţie şi implicaţie. Este evident că a numi pe cineva în funcţie sau a boteza ne angajează la ceva, dar am spune mai degrabă că ele conferă (sau schimbă sau elimină) puteri, drepturi, nume etc.

Comparaţie cu comportamentivele

Exercitive ca „Provoc", „Protestez", „Aprob" se află în strînsă legătură cu comportamentivele. A provoca, a protesta, a aproba, a recomanda şi a încredinţa pot fi adoptarea unei atitudini sau performarea unui act.

Comparaţie cu expozitivele

Exercitive ca „Retrag", „Obiectez" şi „Resping", atunci cînd sînt folosite în contextul argumentării ori al conversaţiei, pot fi considerate ca expozitive.

Contexte tipice în care se folosesc exercitive:
(1) exercitări de funcţii şi numiri, candidaturi, alegeri, admiteri, demisii, concedieri şi aplicaţii;
(2) sfaturi, predici şi petiţii;
(3) împuterniciri, ordine, sentinţe şi anulări;
(4) administrarea întîlnirilor şi afacerilor;
(5) drepturi, solicitări, acuzaţii etc.

3. PROMISIVE

Ceea ce face în mod esenţial un promisiv este să angajeze vorbitorul la anumite acţiuni. Exemple:

a promite	a lega un acord	a încheia un contract
a se ajunge la	a se lega să	a-şi da cuvîntul
a fi hotărît să	a avea intenţia	a-şi declara intenţia
a avea de gînd să	a plănui	a-şi propune
a propune să	voi (face...)	a intenţiona

a anvisaja	a se angaja să	a jura să
a garanta	a făgădui	a pune pariu că
a jura	a fi de acord	a consimţi
a se dedica	a sta zălog pentru	a fi de partea
a adopta	a apăra (o cauză)	a îmbrăţişa (o cauză)
a susţine (o cauză)	a se opune	a fi în favoarea

Declaraţia de intenţie diferă de angajarea la ceva şi se poate ridica întrebarea dacă ele ar trebui clasificate împreună. Aşa cum avem o distincţie între a îndemna şi a ordona, tot astfel avem o distincţie între a avea intenţia şi a promite. Dar amîndouă stau sub specia performativului primar „voi (face)"; astfel, avem locuţiile „voi (face) probabil", „voi face tot ce-mi stă în putinţă", „voi (face) după toate probabilităţile".

Promisivele prezintă şi o uşoară alunecare spre „descriptive". La limită, pot *doar* afirma că am o intenţie, dar îmi pot de asemenea declara, exprima ori anunţa intenţia sau hotărîrea. „Îmi declar intenţia" fără îndoială că mă angajează; iar a spune „Am intenţia" este, în general vorbind, a declara sau a anunţa. Acelaşi lucru se întîmplă cu susţinerile, ca în, de pildă, „Îmi dedic viaţa lui..." În cazul promisivelor ca „a fi în favoarea", „a se opune", „a adopta părerea", „a susţine părerea" şi „a îmbrăţişa", în general nu poţi afirma că eşti în favoarea, te opui etc. fără să anunţi că o faci. A spune „Sînt în favoarea cauzei *X*" poate fi, depinzînd de context, a *vota* pentru *X*, a *susţine* *X* sau a *aplauda* *X*.

Comparaţie cu verdictivele

Verdictivele ne angajează la acţiuni în două feluri:

(a) la acţiuni care sînt necesare pentru consecvenţa cu verdictul şi pentru susţinerea lui,

(b) la acţiuni care pot fi ori pot implica consecinţe ale verdictului.

Comparaţie cu exercitivele

Exercitivele ne angajează la consecinţele unui act, cum ar fi acela de a boteza. În cazul special al permisivelor, putem întreba

dacă ele ar trebui clasificate împreună cu exercitivele ori cu promisivele.

Comparaţie cu comportamentivele

Reacţii ca a-i displăcea, a aplauda şi a încredinţa implică actul de a susţine ori de a ne angaja, tot aşa cum o fac şi sfatul sau alegerea. Dar comportamentivele ne angajează la *asemenea* comportamente şi nu la respectivele comportamente efective. Astfel, dacă condamn, adopt o atitudine faţă de purtarea anterioară a cuiva, dar nu mă pot angaja decît la a evita o asemenea purtare.

Comparaţie cu expozitivele

A (în)jura, a promite şi a garanta funcţionează ca nişte expozitive, ca atunci cînd, de pildă, îţi dai cuvîntul că ai făcut şi nu că vei face ceva. A numi, a defini, a analiza şi a presupune alcătuiesc un grup, iar a susţine (pe cineva), a fi de acord, a nu fi de acord, a menţine şi a apăra (o poziţie) alcătuiesc un alt grup de ilocuţii care par a fi şi expozitive şi promisive.

4. COMPORTAMENTIVE

Comportamentivele presupun reacţii la comportamentul şi soarta altor persoane, precum şi atitudini şi exprimări de atitudini faţă de purtarea anterioară ori iminentă a unei alte persoane. Legătura este evidentă atît cu afirmarea ori descrierea sentimentelor noastre, cît şi cu exprimarea (exhibarea) lor – deşi comportamentivele sînt distincte de amîndouă.

Exemple:

1. Pentru actul de a se scuza, avem „a-şi cere scuze".
2. Pentru actul de a mulţumi, avem „a mulţumi".
3. Pentru exprimarea compasiunii, avem „a deplînge", „a compătimi", „a face complimente", „a-şi exprima simpatia", „a felicita", „a congratula", „a fi alături de".
4. Pentru atitudini, avem „a detesta", „a nu-l deranja", „a aduce tribut", „a critica", „a fi nemulţumit de", „a se

plînge de“, „a aplauda“, „a neglija“, „a încredinţa“, „a se ridica împotriva“ şi întrebuinţările non-exercitive ale lui „a aproba“ şi „a fi în favoarea“.
5. Pentru saluturi, avem „a ura bun venit“, „a ura drum bun“.
6. Pentru urări, avem „a binecuvînta“, „a blestema“, „a toasta“, „a bea în sănătatea“ şi „a-şi dori“ [*wish*] (în sensul său strict performativ).
7. Pentru provocări, avem „a provoca“, „a desfide“, „a protesta“.

Comportamentivele sînt expuse, ca toate actele, la nereuşite, dar se pretează în mod special la nesincerităţi.

Există legături evidente cu promisivele, pentru că a încredinţa ori a susţine pe cineva sînt şi reacţii la un anumit comportament şi angajări la anumite comportamente. Există şi o strînsă legătură cu exercitivele, pentru că a aproba poate fi un exerciţiu de autoritate sau o reacţie la un comportament. Alte exemple de limită sînt „a recomanda“, „a neglija“, „a protesta“, „a ruga fierbinte“ şi „a provoca“.

5. EXPOZITIVE

Expozitivele sînt folosite în actele de a expune un punct de vedere, de a conduce un argument şi de a clarifica întrebuinţări şi referinţe. Am spus în repetate rînduri că se pune întrebarea dacă ele nu sînt de asemenea verdictive, exercitive, comportamentive ori promisive. Putem întreba şi dacă ele nu sînt descrieri ale sentimentelor, practicilor etc. noastre, mai ales atunci cînd se pune problema însoţirii cuvintelor cu acţiunea, ca în „În continuare mă voi referi la“, „Citez“, „Recapitulez“, „Repet“, „Menţionez că“.

Exemple care ar putea fi tot atît de bine luate ca verdictive sînt: „a analiza“, „a clasifica“, „a interpreta“ – care sînt modalităţi de a judeca. Exemple care pot fi luate şi ca exercitive sînt: „a concede“, „a îndemna“, „a argumenta“, „a insista“ – care implică exercitarea influenţei ori puterii. Exemple care ar putea fi luate

ca promisive sînt: „a defini“, „a fi de acord“, „a accepta“, „a susţine (pe cineva)“, „a depune mărturie“, „a jura“ – care implică asumarea unei obligaţii. Exemple care pot fi luate drept comportamentive sînt: „a obiecta“, „a ezita (cu privire la)“ – care implică adoptarea unei atitudini sau exprimarea unor sentimente.

Ca mostră, am să prezint cîteva liste care vă vor da o idee despre vastitatea cîmpului. Un loc central îl ocupă verbe ca „a afirma“, „a nega“, „a accentua“, „a ilustra“, „a răspunde“. Un număr enorm de expozitive, ca, de exemplu, „a pune sub semnul întrebării“, „a întreba“, „a nega“ etc. par să se refere în mod natural, dar vedem că nu neapărat necesar, la un schimb conversaţional. Şi toate, fireşte, se referă la situaţia comunicaţională.

Iată, aşadar, o listă de expozitive:[1]

1. a afirma
   a nega
   a descrie
   a clasifica
   a identifica

2. a remarca
   a menţiona
   ? a ridica (o problemă)

3. a informa
   a evalua
   a spune
   a răspunde
   a replica

3*a*. a întreba

4. a depune mărturie
   a relata
   a jura
   a presupune
   ? a se îndoi
   ? a şti
   ? a crede

5. a accepta
   a concede
   a retrage
   a fi de acord; a obiecta la
   a adera la
   a recunoaşte
   a repudia

5*a*. a corecta
   a revizui

6. a postula
   a deduce
   a argumenta

[1] [Păstrăm aici aranjarea în pagină şi numerotarea lui Austin. Semnificaţia generală a grupărilor este evidentă, dar manuscrisele nu conţin nici o referinţă explicită în acest sens. Semnele de întrebare îi aparţin lui Austin. J.O.U.]

a neglija
? a accentua

7. a începe prin
a se referi în continuare la
a conchide prin
7*a*. a interpreta
a distinge
a analiza
a defini
7*b*. a ilustra
a explica
a formula
7*c*. a vrea să spună
a se referi la
a numi
a înțelege
a privi ca

Ca să încheiem, vom spune că verdictivul este un exercițiu al judecății, exercitivul este demonstrarea unei influențe ori exercitarea puterii, promisivul este asumarea unei obligații sau declararea unei intenții, comportamentivul este adoptarea unei atitudini, iar expozitivul este clarificarea motivelor, argumentelor şi comunicării.

Ca de obicei, nu am lăsat destul timp pentru a spune de ce cred că teoria mea este importantă. Am să dau un singur exemplu. Cuvîntul „bun" îi interesează de ceva vreme pe filosofi; recent, ei au început să cerceteze modul în care îl folosim şi scopul pentru care îl folosim. S-a sugerat, de pildă, că îl folosim pentru a exprima aprobare, pentru a recomanda şi pentru a califica. Dar nu vom clarifica îndeajuns lucrurile cu acest cuvînt, „bun", şi nu vom şti exact pentru ce îl folosim pînă nu vom avea, ideal vorbind, o listă completă a acelor acte ilocutorii printre care se numără şi specimene izolate ca a recomanda, a califica etc. – cu alte cuvinte, pînă nu vom şti cîte astfel de acte există şi ce relații şi inter-conexiuni se stabilesc între ele. Aceasta ar fi o posibilă aplicare a tipului de teorie generală de care ne-am ocupat aici; cu siguranță că există multe altele. Intenționat nu am amestecat teoria generală cu probleme filosofice (dintre care unele sînt suficient de complexe pentru a-şi merita, aproape, celebritatea); asta nu înseamnă că nu sînt conştient de ele. Desigur, o astfel de abordare poate fi întrucîtva plictisitoare şi greu de digerat; deşi nu atît de mult încît să împiedice reflecția şi tratarea în scris. Şi

apoi, am să las cititorilor mei plăcerea de a aplica teoria în chestiuni filosofice.

În aceste prelegeri, aşadar, am făcut două lucruri care, de fapt, nu mă încîntă prea mult:

(1) Am produs un program, adică am spus mai degrabă ce ar trebui făcut decît ce am făcut.
(2) Am ţinut prelegeri.

Totuşi, împotriva lui (1), mi-ar plăcea să cred că, mai curînd decît să proclam un manifest individual, am jalonat întrucîtva drumul care se conturează din ce în ce mai evident în unele domenii ale filosofiei. Iar împotriva lui (2), aş vrea să spun că, în ceea ce mă priveşte, nu e loc mai plăcut pentru ţinut prelegeri decît Harvardul.

Apendix

S-au folosit aici notiţele de curs ale diverşilor auditori, conferinţa BBC despre Performative inclusă în volumul *Collected Papers*, textul prelegerii susţinute la Royaumont sub titlul *Performatif-Constatif* şi înregistrarea conferinţei de la Gothenberg din octombrie 1959 – aceasta, în principal, pentru a verifica reconstrucţia textului, realizată iniţial pornind exclusiv de la fişele lui Austin. Însemnările lui Austin au necesitat prea puţine adiţii preluate din sursele secundare, fiind mult mai complete decît oricare dintre acestea. Au fost adăugate însă unele exemple caracteristice prezente în sursele secundare, precum şi cîteva expresii semnificative acolo unde notiţele lui Austin nu erau redactate în formă literară. Principala menire a surselor secundare a fost de a oferi un punct de reper în chestiuni de ordine şi interpretare în locurile în care fişele erau fragmentare.

Prezentăm aici o listă a celor mai importante locuri unde s-au făcut completări şi reconstituiri ale textului lui Austin.

Pagina 27. Rîndurile 24-25. Notiţele adaugă, după „ceea ce avem nevoie“: „într-un fel, cel puţin atrage atenţia în mod specific asupra a ceea ce ne-ar trebui în unele cazuri“.

Paginile 28-29. În dreptul rîndurilor 36 (p. 28) şi 1 (p. 29) se notează pe margine: „«enunţarea cuvintelor» nu e deloc o noţiune simplă!“

Pagina 43. Exemplul cu George este incomplet în fişe. Textul se bazează în principal pe versiunea BBC.

Pagina 44. O notă separată completează punctul (i) cu: „chiar şi proceduri prin care te introduci într-o procedură, ca în «Joc şi eu» – se pot, cred, respinge *în totalitate*".

Pagina 47. Fragmentul care începe cu rîndul 5 şi merge pînă la sfîrşitul paragrafului este o dezvoltare editorială a cîtorva note extrem de succinte.

Pagina 48. Totul, de aici pînă la finalul prelegerii, cu excepţia ultimului paragraf, este o versiune compozită alcătuită pe baza diverselor versiuni incomplete purtînd diverse date în fişele lui Austin.

Pagina 54. Completare pe margine la rîndul 18: „Restricţii la «gînduri» aici?"

Pagina 56. Completare pe margine la ultimele rînduri ale primului paragraf: „posibil de clasificat aici obligaţie «morală» *X* obligaţie «strictă»; dar cum rămîne cu ameninţarea, care nu-i nici una, nici alta!"

Pagina 61. Notă pe margine în dreptul rîndului 18:

a spune presupune
a spune subînţelege
ceea ce spui implică

Pagina 61. Ultimul paragraf este o dezvoltare a notiţelor lui Austin, bazată în principal pe însemnările d-lui George Pitcher.

Pagina 70. De aici şi pînă la sfîrşitul prelegerii, textul este rezultatul confruntării celor două seturi de notiţe

făcute de Austin anterior lui 1955. Notiţele din 1955 sînt fragmentare în acest punct.

Pagina 74. „Putem spune“ de la sfîrşitul paragrafului reformulează însemnările lui Austin, care, la acest punct, spun: „Folosim «cum trebuie înţeles» şi «a arăta clar» (şi chiar, poate, «a afirma că»): dar *nu* adevărat sau fals, nu o descriere sau o relatare“.

Pagina 76. Completare pe margine la rîndul 19: „e nevoie de criterii pentru evoluţia limbii“.

Pagina 76. Completare pe margine la paragraful care începe cu „Formula performativă explicită...“: „? mai bine: instrumen*tul* pt. precizie“.

Pagina 89. Completare pe margine la rîndul 19: „iar neexplicitele le fac pe amîndouă“.

Pagina 91. În fişele lui Austin, *Prelegerea VII* se încheie aici. În notiţele de la Harvard, prima parte a *Prelegerii VIII* a fost inclusă în *Prelegerea VII*.

Pagina 93. Notă pe margine la rîndurile 8-10: „a spus ≡ a afirmat“.

Pagina 98. Notă pe margine la rîndurile 23-24, datată 1958:
Notă: (1) Toate astea nu sînt clare! distincţii etc.
(2) şi în toate sensurile relevante ((A) şi (B) *X* (C)) nu vor fi toate enunţurile performative?

Pagina 100. „Am zice... că... implică“ de la rîndurile 9-10 se bazează pe însemnările lui Pitcher. Austin notează: „Sau «implică»: este acelaşi lucru?“

Pagina 102. Fragmentul care merge de la rîndul 14 pînă la sfîrşitul paragrafului este adăugat pornind de la sursele secundare: el nu se găseşte în fişele lui Austin.

Paginile 108-109. Ilustrările la (1) şi (2) sînt adăugate pe baza însemnărilor lui Pitcher.

Pagina 109. Paragraful care începe cu „Există, aşadar..." este adăugat pe baza însemnărilor lui Pitcher.

Pagina 112. Fragmentul care merge de la rîndul 27 („Un judecător...") pînă la sfîrşitul paragrafului este adăugat pe baza însemnărilor lui Pitcher.

Pagina 114. Exemplul cu „iced ink", deşi celebru printre studenţii lui Austin, nu se regăseşte în notiţele lui. Este adăugat pe baza mai multor surse secundare.

Pagina 119 (a) şi (b) sînt rezultatul dezvoltării unor note foarte succinte, bazate pe surse secundare.

Pagina 124. Notiţele spun aici literal (rîndurile 33-35): „Contractele deseori lovite de nulitate pt. că obiectele despre care vorbesc nu există – colaps al referinţei (ambiguitate totală sau non-existenţă)".

Pagina 125. Înainte de ultima propoziţie a primului paragraf, notiţele adaugă: „(N.B. a spune desigur nu / niciodată a afirma) (Şi: «a spune» are ambiguităţile lui)".

Pagina 129. Paragraful care începe cu „Să luăm un al treilea exemplu" a fost dezvoltat pe baza notiţelor d-lor Pitcher şi Demos.

Pagina 130. În manuscris, la rîndul 19, peste „eram îndreptăţiţi să" e scris „aveam căderea să", dar „eram îndreptăţiţi să" nu este eliminat.

Pagina 138. În dreptul comparaţiei cu verdictivele, pe margine e notat: „*Cf.* a declara război, a declara închis, a declara stare de război".

Pagina 140. După paragraful care se încheie cu „voi (face) după toate probabilităţile", în notiţe e scris: „Promit că voi face probabil". Presupunem că Austin nu vedea în aceasta un exemplu permis.

Pagina 141. Notă în dreptul lui „a toasta" şi „a bea în sănătatea" de la punctul 6: „sau însoţirea cuvintelor cu acţiunea".

Pagina 144. Ultimul fragment, care începe cu „Ca de obicei" şi merge pînă la sfîrşit, este o dezvoltare a notiţelor lui Austin, bazată în principal pe o scurtă însemnare notată separat în manuscris şi confirmată de însemnările auditorilor.

J.O.U.
M.S.

Cuprins

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România, nr. 2511.1-171.1/ ROL, deschis la BCR, Filiala Sector 1, Bucureşti.

Editura Paralela 45

Piteşti, jud. Argeş, cod 110174, str. Fraţii Goleşti 128-130;
tel./fax: (0248)63.14.39; (0248)63.14.92; (0248)21.45.33;
e-mail: redactie@edituraparalela45.ro

Bucureşti, cod 71341, Sector 1, Piaţa Presei Libere nr. 1,
Casa Presei Libere, corp C2, mezanin 6-7-8;
tel./fax: (021)224.39.00; e-mail: bucuresti@edituraparalela45.ro

Cluj-Napoca, jud. Cluj, cod 400153, str. Ion Popescu-Voiteşti
1-3, bl. D, sc. 3, ap. 43; tel./fax: (0264)43.40.31
e-mail: depcluj@edituraparalela45.ro

Tiparul executat la tipografia
Editurii Paralela 45

„Apariția cărții lui J.L. AUSTIN în limba română se înscrie în linia interesului tot mai pronunțat pentru modulele şi cursurile de pragmatică de la facultățile de litere şi cele de filosofie din universitățile româneşti, care au înflorit în programele academice după 1990. Deocamdată încă parte a unor cursuri mai vaste de lingvistică ori de filosofie analitică, ele vor căpăta în scurtă vreme un loc de sine stătător în programele de studii. Aflată la răscrucea dintre filosofia limbajului, lingvistica generală, noile teorii ale comunicării, dar şi analiza de discurs şi teoria conversației, pragmatica lansează, de asemenea, provocări epistemologice interesante, printre care multiple abordări interdisciplinare, unde sociologia, psihologia sau logica pot fi componente esențiale. Studenții şi cercetătorii vor găsi deopotrivă un îndemn nou în lectura prelegerilor lui Austin, care, cu o remarcabilă prospețime a gândirii, cu finețe şi humor, explorează potecile neumblate ale «jocurilor de limbaj»."

VLAD ALEXANDRESCU

ISBN 973-697-255-0

